

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

DUAL BANKACILIK ÜLKELERİNDE BANKALARIN KREDİ
DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

DOKTORA TEZİ

SERKAN ÇELİK

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ferudun KAYA

BOLU, HAZİRAN-2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Serkan ÇELİK tarafından hazırlanan “Dual Bankacılık Ülkelerinde Bankaların Kredi Davranışlarını Etkileyen Faktörler” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı Doktora Tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir. 13/06/2024

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Prof. Dr. Ferudun KAYA
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Ahmet Emre BİBER
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Nusret DEDE
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Süleyman KALE
Kırklareli Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Hüseyin SELİMLER
İstanbul Aydın Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

.....
SERKAN ÇELİK

ÖZET

DUAL BANKACILIK ÜLKELERİNDE BANKALARIN KREDİ DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

DOKTORA TEZİ

Serkan ÇELİK

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FİNANS VE BANKACILIK ANABİLİM DALI

(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. FERUDUN KAYA)

BOLU, HAZİRAN - 2024

XIV + 160

Bu çalışma, Ülkemiz literatüründe katılım bankacılığı olarak adlandırılmış olan İslami ve konvansiyonel bankaların yer aldığı Türkiye ve benzeri seçilmiş ülkelerde faaliyet gösteren bankaların kredi verme davranışlarının, bankalara özgü ve makroekonomik göstergelerle etkileşimini ölçmeyi amaçlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde fon arzının ana kaynağı olan bu bankaların sağladıkları kredilerin, finansal hareketliliğin temel dinamiklerinden bir tanesi olduğunu ifade etmek mümkündür.

Çalışmanın örnekleme, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu, bankacılık sektöründe hem İslami hem de konvansiyonel bankaların birlikte faaliyet gösterdiği seçilmiş 16 ülkeden oluşmaktadır. Literatürde hem İslami hem de konvansiyonel bankaların birlikte faaliyet göstermesi "Dual Bankacılık" sistemi olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada 226 konvansiyonel 81 İslami olmak üzere toplam 307 bankanın 2009-2022 yılları arasındaki yıllık frekanslı verileri kullanılmıştır.

Bankaya özgü ve makroekonomik dinamiklerin İslami ve konvansiyonel bankaların vermiş oldukları kredilere etkisinin ölçülebilmesi amacıyla, Driscoll-Kraay tarafından önerilen sabit etkiler (SE) tahmincisi kullanılarak Dengesiz Panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, kredilendirme düzeyi, mevduatın krediye dönüşüm oranı ve bankacılık sisteminin risk tutumunu gösteren değişken olan takipteki krediler oranının banka kredi davranışını simgeleyen bağımlı değişken olarak kullanılırken, çalışmanın bağımsız değişkenleri bankaya özgü değişkenler, makroekonomik değişkenler ve global etkisi hala hissedilmekte olan COVID-19'dur.

ANAHTAR KELİMELE: İslami Banka, Katılım Bankacılığı, Konvansiyonel Banka, Bankaya Özgü, Makroekonomik, COVID-19

ABSTRACT

FACTORS AFFECTING BANKS' CREDIT BEHAVIOR IN DUAL BANKING COUNTRIES

**PHD THESIS
SERKAN ÇELİK
BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF FINANCE AND BANKING
(SUPERVISOR: PROF. DR. FERUDUN KAYA)**

**BOLU, JUNE 2024
XIV + 160**

This study aims to measure the interaction of the lending behavior of banks operating in Turkey and similar selected countries, which include Islamic and conventional banks, which are called participation banking in our country's literature, with bank-specific and macroeconomic indicators. It is possible to state that the loans provided by these banks, which are the main source of fund supply, especially in developing countries, are one of the basic dynamics of financial mobility.

The sample of the study consists of 16 selected countries, including Turkey, where both Islamic and conventional banks operate together in the banking sector. In the literature, the operation of both Islamic and conventional banks together is defined as the "Dual Banking" system. Annual frequency data of a total of 307 banks, 226 commercial and 81 Islamic, between 2009 and 2022 were used in the study.

In order to measure the impact of bank-specific and macroeconomic dynamics on the loans provided by Islamic and conventional banks, Unbalanced Panel data analysis was performed using the fixed effects (SE) estimator proposed by Driscoll-Kraay. In the study, the level of lending, the ratio of deposits to loans and the ratio of non-performing loans, which is a variable that shows the risk attitude of the banking system, are used as dependent variables symbolizing the bank's credit behavior. The independent variables of the study are bank-specific variables, macroeconomic variables and COVID-19, whose global impact is still felt.

KEYWORDS: Islamic Bank, Participation Bank, Conventional Bank, Bank Specific Data, Macroeconomic Data, COVID-19

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
TABLO LİSTESİ	xi
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xii
TEŞEKKÜR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. FİNANSAL SİSTEM FİNANSAL PİYASA VE BANKACILIK	
SİSTEMİNİN ROLÜ	4
1.1 Finansal Sistem Kavramı.....	4
1.2 Finansal Piyasa Kavramı	7
1.2.1 Finansal Varlığın İhraç Durumuna Göre Piyasalar	8
1.2.2 Finansal Varlığın Vadesine Göre Piyasalar.....	9
1.2.3 Finansal Varlığın Satış Zamanına Göre Piyasalar	9
1.2.4 Piyasanın Örgütlenme Şekli Açısından Piyasalar	9
1.3 Finansal Aracılık Sistemi ve Bankacılık Sisteminin Rolü.....	10
1.3.1 Finansal Aracılık Sistemi.....	10
1.3.2 Bankacılık Sisteminin Rolü	14
1.3.3 Bankaların Para ve Sermaye Piyasasındaki Fonksiyonları.....	22
1.3.4 Bankaların Para Piyasasındaki Fonksiyonları	22
1.3.5 Bankaların Sermaye Piyasasındaki Fonksiyonları	23
1.4 Banka Bazlı Piyasa Bazlı Finans Sistemi, İçsel-Dışsal Para ve Bankaların Para Oluşturması	24
1.4.1 Banka Bazlı-Piyasa Bazlı Finans Sistemi.....	24
1.4.2 İçsel ve Dışsal Para Kavramı ve Bankaların Para Yaratma Süreci ..	25
1.4.3 Bankaların Para Yaratma Süreci.....	28
1.4.4 Bankacılık Sisteminin Çoklu Mevduat/Kredi Yaratması	34
1.5 Bankaların Kredi Yaratma Sürecine Dair Sınırlamalar	36
1.6 Parasal Aktarım Mekanizması ve Bankacılık Sektörü Kredi Kanalı Etkisi	37
1.6.1 Parasal Aktarım Mekanizmasına İlişkin Görüşler.....	40
1.6.2 Parasal Aktarım Mekanizması: Keynesyen Görüş	40
1.6.3 Parasal Aktarım Mekanizması: Parasalcı Görüş	42
1.6.4 Parasal Aktarım Mekanizması Kanalları	44
1.6.5 Faiz Oranı Kanalı.....	45

1.6.6 Varlık Fiyatları Kanalı.....	46
1.6.7 Kredi Kanalı	49
1.6.8 Beklentiler Kanalı.....	51
İKİNCİ BÖLÜM	52
2. KONVANSİYONEL VE İSLAMİ BANKACILIK.....	52
2.1 Bankacılık Kavramı Türkiye’de ve Dünyada Bankacılık.....	52
2.2 Konvansiyonel Banka Kavramı.....	54
2.3 Kredi Kavramı ve Kredi Türleri	57
2.3.1 Kredilerin İşlevleri.....	59
2.3.2 Kredilerin Sınıflandırılması.....	60
2.3.3 Niteliklerine Göre Krediler.....	60
2.3.4 Veriliş Amaçlarına Göre Krediler	63
2.3.5 Vadelerine Göre Krediler	63
2.3.6 Güvence Türlerine Göre Krediler.....	64
2.3.7 İş Konularına Göre Krediler	64
2.3.8 İzin Türlerine Göre Krediler.....	65
2.3.9 Kaynak Türlerine Göre Krediler.....	66
2.4 Kredilerin Sınırları.....	66
2.5 İslami Bankacılık/Katılım Bankacılığı Kavramı	67
2.5.1 Katılım Bankalarının Çalışma Esasları.....	72
2.6 Katılım/İslami Finansman Yöntemleri	74
2.6.1 Kar Beyanı ile Satış (<i>Murabaha</i>).....	75
2.6.2 Emek – Sermaye Ortaklığı (<i>Mudarabe</i>)	75
2.6.3 Kar – Zarar Ortaklığı (<i>Muşaraka</i>)	76
2.6.4 Finansal Kiralama (<i>İcare</i>).....	76
2.6.5 Eser Sözleşmesi (<i>İstisna</i>).....	76
2.6.6 Peşin Ödemeli Satım (<i>Selem</i>)	76
2.7 Sorunlu Krediler	77
2.7.1 Birinci Grup-Standart Nitelikli Krediler.....	79
2.7.2 İkinci-Yakın İzlemedeki Krediler.....	79
2.7.3 Üçüncü Grup-Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler.....	81
2.7.4 Dördüncü Grup-Tahsili Şüpheli Krediler	81
2.7.5 Beşinci Grup Zarar Niteliğindeki Krediler	82
2.7.6 Donuk Krediler/Alacaklar	83
2.7.7 Sorunlu Kredilerin Nedenleri	84
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	85
3. ÖNEMLİ MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER.....	85
3.1 Makroekonomik Göstergeler	85
3.1.1 Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH).....	86
3.1.2 Enflasyon Oranı	87
3.1.3 İşsizlik Oranı	90
3.1.4 Döviz Kuru	92
3.1.5 Düzenleyici Kalitesi Göstergesi (Regulatory Quality Indicator)	94
3.1.6 Finansal Özgürlük Oranı (Financial Freedom Rate)	97
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	99
4. DUAL BANKACILIK ÜLKELERİNDE BANKALARIN KREDİ	
DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	99

4.1 Literatür Taraması	99
4.1.1 Türkçe Literatür	99
4.1.2 Yabancı Dilde Literatür	109
4.2 Çalışmanın Amacı, Önemi ve Katkıları	117
4.3 Çalışmanın Veri Seti ve Kısıtları	118
4.4 Ekonometrik Model	120
4.5 Analiz Sonuçları	123
4.5.1 Özet İstatistikler	123
4.5.2 Ortalama ve Medyan Testleri	126
4.5.3 Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi	127
4.6 Çalışmanın Bulguları	132
4.6.1 Kredilendirme Düzeyi Değişkeni için Tahmin Sonuçları	132
4.6.2 Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı Değişkeni için Tahmin Sonuçları	135
4.6.3 Takibe Düşen Krediler Değişkeninin Belirleyicilerine İlişkin Tahmin Sonuçları	140
SONUÇ	145
KAYNAKLAR	155

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 Piyasalar.....	5
Şekil 1.2 Finansal Sistem.....	6
Şekil 1.3 Finansal Piyasalar	8
Şekil 1.4 Dolaylı Finansman Süreci	11
Şekil 1.5 Parasal Aktarım Mekanizması (Basitleştirilmiş Şekilde)	39
Şekil 2.1 Kredilerin İşlevleri.....	59
Şekil 2.2 Kredilerin Sınıflandırılması	61
Şekil 2.3 Katılım Bankaları Kredi Gelişimi.....	70
Şekil 2.4 Katılım Bankaları İhracat Kredileri Gelişimi	71
Şekil 2.5 Katılım Bankaları Yurtiçi Şube Sayısı Gelişimi.....	72
Şekil 2.6 Sorunlu Kredilerin Başlıca Nedenleri.....	84
Şekil 3.1 Analize Katılan Ülkeler GSYİH Büyüme 2017-2022	87
Şekil 3.2 Analize Katılan Ülkeler Enflasyon Büyümesi 2017-2022	90
Şekil 3.3 Analize Katılan Ülkeler İşsizlik Oranları 2017-2022	92
Şekil 3.4 Analize Katılan Ülkeler Döviz Kuru Değişimleri 2017-2022	94
Şekil 3.5 Analize Katılan Ülkeler İthalat Büyüme Oranları 2013-2022.....	96
Şekil 3.6 Analize Katılan Ülkeler Finansal Özgürlük Oranları	98

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1 Bankaların Aracı Kurum Sıfatıyla Kaynak ve Kullanımları.....	15
Tablo 1.2 Kaydi Para/Banka Parası Oluşum Süreci.....	17
Tablo 1.3 Banka Bilançosu Aktif Taraf	18
Tablo 1.4 Banka Bilançosu Pasif Taraf.....	19
Tablo 1.5 Banka Bazlı Piyasa Bazlı Finansal Sistem.....	25
Tablo 1.6 Basite İndirgenmiş Merkez Banka Bilançosu	29
Tablo 1.7 Basite İndirgenmiş Banka Bilançosu	30
Tablo 1.8 A Bankası Basite İndirgenmiş Bilanço	31
Tablo 1.9 A Bankası Basite İndirgenmiş Bilanço (Zorunlu Karşılık).....	32
Tablo 1.10 B Bankası Basite İndirgenmiş Bilanço	32
Tablo 1.11 A Bankası Basite İndirgenmiş Bilanço (Menkul Kıymet Yatırımı).....	33
Tablo 1.12 Mevduat Genişlemesi (Rezervlerde Yaşanan 100 Lira artış ve %10 Karşılık Oranı Varsayımına Göre)	34
Tablo 1.13 Bankacılık Sistemi Basite İndirgenmiş Bilanço (Çoklu Mevduat Yaratımı)	36
Tablo 2.1 Türkiye’de Faaliyet İzni Verilmiş Mevduat Bankaları	55
Tablo 2.2 Türk Bankacılık Sektörü 2024 Genel Görünüm	56
Tablo 2.3 Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları ..	69
Tablo 2.4 Katılım Bankaları Son Durum	70
Tablo 4.1 Türkçe Literatür Özeti.....	105
Tablo 4.2 Yabancı Dilde Literatür Özeti.....	115
Tablo 4.3 Örneklemenin Ülkeler ve Banka Türleri Açısından Dağılımı	119
Tablo 4.4 Çalışmanın Değişkenleri	121
Tablo 4.5 Tüm Bankalar Örnekleme İçin Tanımlayıcı İstatistikler	123
Tablo 4.6 İslami Bankalar Örnekleme İçin Tanımlayıcı İstatistikler.....	124
Tablo 4.7 Konvansiyonel Bankalar Örnekleme İçin Tanımlayıcı İstatistikler.....	125
Tablo 4.8 İslami Bankalar ve Konvansiyonel Bankalar İçin Ortalama ve Medyan Testleri.....	126
Tablo 4.9 Tüm Bankalar Açısından Korelasyon Analizi Sonuçları	129
Tablo 4.10 İslami bankalar açısından korelasyon analizi sonuçları	130
Tablo 4.11 Konvansiyonel Bankalar Açısından Korelasyon Analizi Sonuçları.....	131
Tablo 4.12 Kredilendirme Düzeyi Değişkeni için Tahmin Sonuçları.....	134
Tablo 4.13 Kredilendirme Düzeyi Özet Bulgular	135
Tablo 4.14 Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı Değişkeninin Belirleyicileri.....	137
Tablo 4.15 Mevduatın Krediye Dönüşümü Özet Bulgular	139
Tablo 4.16 Takibe Düşen Krediler Değişkeni Belirleyicileri.....	141
Tablo 4.17 Takipteki Krediler Oranı Özet Bulgular	144

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

BAİBÜ : Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Bşk. : Başkan, Başkanlık

GDP: Gross Domestic Product

GMM: Genelleştirilmiş Momentler Metodu

GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

KİK: Körfez İşbirliği Konseyi

MASAK: T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

ÖFK: Özel Finans Kurumları

SAARC: Güney Asya Bölgesel İşbirliği Konseyi

TBB: Türkiye Bankalar Birliği

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

TEŞEKKÜR

Doktora tez çalışmamın hazırlanma ve tamamlanması aşamalarında, benden desteğini esirgemeyen, tavsiye ve deneyimleri ile bana yol gösteren, tecrübe ve bilgi birikimini paylaşmaktan çekinmeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Ferudun KAYA'ya şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

Doktora çalışmam boyunca bana manevi desteği ile her daim yanımda olan değerli eşim Bihter Gökçe ÇELİK'e, destek ve dualarını asla eksik etmeyen sevgili Anne ve Babama sonsuz teşekkür ederim...

Yolun Bittiği Verde, Sergi ve Destekleriyle Yeni Yollara Işık Olanlara, Tüm Sevdiklerime...

GİRİŞ

Küreselleşmenin, teknolojinin ve internetin etkisi ile finans sektörünün büyük bir değişim geçirdiği görülmektedir. Küresel yatırımların önünün açılması amacıyla kuralların genişletilmesi, özelleştirmeler ve şeffaf yapıların finans sektöründe devrim niteliğinde etkileri olduğu görülmektedir. Ekonomik kalkınmanın hızının artırılmasında finansal gelişmişliğin rolünün önemli olduğu görülmektedir. Ekonomik kalkınmanın ise birçok dinamiğe sahip olduğu görülmektedir. Teknolojik gelişmelerin alışverişi kolaylaştırması, dolayısı ile de talebi artırıcı etkisi nedeniyle finansal araçlara olan ihtiyaç artmıştır. Para piyasasında yer alan en önemli finansal aktör olan bankaların verimli projelere fon aktarımı sağlayarak finansal sistemin verimlilik oranı artmıştır. Finansal sistemdeki verimlilik artışının da ekonomik kalkınmanın hızını artırıcı bir etkisi olduğuna dair çok sayıda bulgu olduğu görülmektedir (Korkmaz & Korkmaz, 2023, s. 623-624).

Gelişmiş ekonomilerin temel amacı iktisadi gelişimin sağlanarak sürdürülebilir büyümenin devamlı kılınmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde bankacılık ve finans sektörü dolayısıyla para piyasasının etkin olduğu ve sürdürülebilir büyüme için en önemli araç haline geldiği, gelişmiş ekonomilerin sermaye piyasalarının derinlikleri nedeniyle bankacılık sektörlerinin temel faaliyetleri ile görevli oldukları fon ihtiyaçlarının karşılanmasının sermaye piyasası aracılığı ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde parasal otorite tarafından uygulanan para politikası, faiz, varlık fiyatları, döviz kuru, beklenti ve kredi kanalları gibi çeşitli parasal iletim mekanizmaları aracılığıyla reel ekonomiyi yönlendirmektedir (Şahbaz Kılınç & Kılınç, 2020).

Kredi kanalı olarak ifade edilen aracın iki farklı mekanizması bulunmaktadır. Bu mekanizmalardan ilkinin “banka kredileri kanalı” ikincisinin ise “bilanço kanalı” olduğu görülmektedir. Banka kredisi kanalı mekanizması parasal otorite tarafından para hacminin yönetilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bu yönetim mekanizması banka kredileri ile ekonomi arasındaki ilişkinin bir göstergesidir (Korkmaz & Korkmaz, 2023). Kredi piyasalarında mevcut bilgi asimetrisi nedeniyle ortaya çıktığı görülen bilanço kanalıysa banka borçlularının bilanço pozisyonlarına bağlı olarak işleyiş göstermektedir (Mishkin, 1996, s. 10-

13). Kredi arzındaki daralmaların para hacmini azaltarak ekonomik faaliyetler üzerinde baskılayıcı bir etki oluşturduğu buna karşılık kredi kanalı yolu ile kredi genişlemesinin ekonomideki yatırımların artmasına dolayısı ile de ülkelerin ekonomik gelişmelerine ve makroekonomik göstergelere etki ettiği görülmektedir. Banka kredilerinin ekonomik büyüme süreçlerinde kilit bir rol oynadığına dair öne sürülen teoriye arz odaklı büyüme hipotezi olarak tanımlanmaktadır. Bu hipoteze göre, bankacılık sistemi aracılığıyla toplanan birikimlerin girişimcilerin finansman ihtiyaçlarına yönlendirilmesi, yatırımlarda artışa neden olmaktadır (Güney & Turgut, 2020, s. 355-356).

Ülkelerin makroekonomik performanslarını değerlendirirken çok sayıda dinamik karşımıza çıkmaktadır. Makroekonomik performansa dair gerçekleştirilen değerlendirmelerde kullanılan dinamiklerin ekole göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Klasik ekonomi teorisi içerisinde makroekonomik performansın ölçülmesi için en önemli dinamik büyüme iken Keynesyen teori için makroekonomik performansın en önemli göstergelerinden bir tanesinin işsizlik oranı olduğu görülmektedir. Günümüz ekonomilerinin en önemli başlıklarından biri olan makroekonomik performansın ölçülmesi ile ilgili çalışmaların zamanla farklı dinamikler dikkate alınarak gerçekleştirildiği görülmektedir. İlk başlarda büyüme ve işsizlik üzerinden gerçekleştirilen çalışmaların zamanla enflasyon, faiz oranları gibi farklı dinamikler dikkate alınarak gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Yöyen, 2023, s. 285-286).

Makroekonomik performansın ölçülmesi ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda enflasyon, büyüme ve işsizlik değişkenlerinin temel dinamikler olarak kullanıldıkları görülmektedir (Yalçın & Yalçın, 2017, s. 64-65). Ekonomik büyüme, kalkınma gibi birçok alanda işbirliği yaparak yoksullukla mücadele etmek için hükümetlere yardım etmek amacıyla kurulmuş olan OECD'nin makroekonomik performansın ölçülmesi amacıyla oluşturduğu "magic diamond" adı verilen endeksinde, büyüme, enflasyon ve işsizlik gibi dinamiklerin yanına farklı değişkenleri de ekleyerek belirlediği endeks değerleri üzerinden ülke ekonomilerinin performanslarını endeks dahilinde sıralamaktadır. Hesaplamalarda büyüme yüzde 30 ağırlık derecesi ile en önemli değişkendir. Bu değişkeni yüzde 20 ağırlık değeri ile enflasyon ve işsizliğin takip ettiği görülmektedir. Bu 3 temel dinamiğin dışında endekse dahil edilen diğer değişkenlerin önem ağırlıkları ise

yüzde 15 olarak belirlenmiştir. Ekonomik büyüme değişkeni yapısı gereği endekse pozitif katkı ile yansımaktadır. İşsizlik oranı ve enflasyon ise ekonomiler üzerindeki zararlı etkileri nedeniyle endekse negatif katkı yapmaları beklenen dinamiklerdir (Yöyen, 2023, s. 285-286; Daşbaşı, Barak & Çelik, 2019, s. 95-96).

Bu çalışma “Dual Bankacılık” olarak ifade edilen, finans sistemi içerisinde hem İslami (faizsiz/katılım) hem de konvansiyonel bankacılık sistemi dahilinde çalışan bankaların yer aldığı, Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu seçili ülkelerde faaliyet gösteren bankaların kredi verme davranışlarına etki eden bankaya özgü ve makroekonomik göstergelerin ve yakın zamanda yaşanan Covid-19’un berbaberinde getirdiği ekonomik krizin etkilerinin tespit edilmesi amaçlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde fon arzının kaynağı olan bankaların verdikleri kredilerin daha önce bahsedildiği üzere finansal hareketliliğin kaynağı oldukları görülmektedir. Literatürde farklı ülkelerde faaliyet gösteren İslami ve konvansiyonel bankaların kredi davranışlarına bankaya özgü ve makroekonomik dinamiklerin etkisini ölçmeye çalışan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışmanın bağımlı değişkenlerinin birlikte ele alınışı ve risk tutumunu da kredi davranışı içerisinde ele almış olması, örneklemenin hem tüm bankalar hem İslami hem de konvansiyonel bankalar açısından ayrı ayrı analiz edilmiş olması, kullanılan güncel tahmin yöntemi ve COVID-19’un etkilerini de analize dahil etmesi nedeniyle literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir. *İslami bankaların kullandırmış oldukları fonlar kredi yerine “finansman” olarak adlandırılmakla birlikte bu çalışmada anlaşılabilirlik ve dil birliği açısından konvansiyonel ve İslami bankaların kullandıkları fonlar “kredi” olarak adlandırılacaktır.* Bu çalışmada amaçlanan global ölçekte İslami ve konvansiyonel bankaların kredi davranışlarına etki eden bankaya özgü ve makroekonomik dinamiklerin ve Covid-19’un etkilerinin ayrı ayrı ölçülerek karşılaştırılması ve elde edilen bulguların yorumlanması sureti ile literatüre katkı sağlanmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİNANSAL SİSTEM FİNANSAL PİYASA VE BANKACILIK SİSTEMİNİN ROLÜ

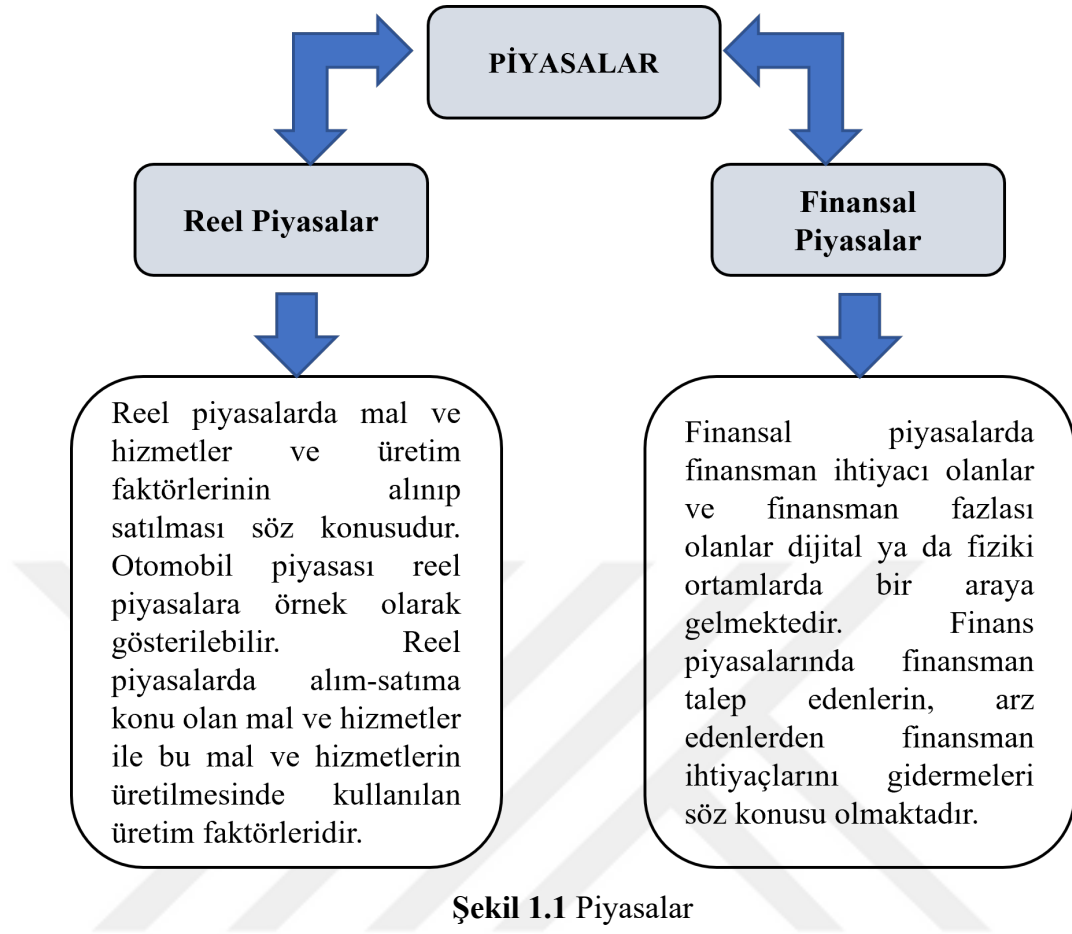
1.1 Finansal Sistem Kavramı

Ekonomilerin üç farklı ekonomik birim tarafından oluşturulduğundan bahsetmek mümkündür. Bu ekonomik birimler *Şirketler, Hane Halkı ve Devlettir*. Her üç ekonomik birimin de zaman içerisinde finansman ihtiyacı ve finansman fazlalığı oluşabilir (Aydın, Başar & Coşkun, 2017, s. 39). Bahsi geçen ekonomik birimler finansman ihtiyaçlarını giderebilmek ve finansman fazlalıklarını değerlendirebilmek için finansal piyasalara ihtiyaç duymaktadırlar. Piyasalar arz edenler ve talep edenlerin bulunduğu yapılardır ve arz edilen ile talep edilen şeyin finansman olduğu durumlarda finansal piyasaların varlığından söz etmek mümkündür (Aydın vd., 2017, s. 39). Kaya ve Doğan (2015), yatırım yapacak olanların elektronik ortamlarda ya da fiziki olarak belirli kurallar dahilinde alım-satım işlemlerini gerçekleştirdikleri borsaları piyasa kavramına en uygun örnekler olarak göstermişlerdir. Piyasaların alım satımına konu olan varlıkların niteliklerine göre mali ve finansal piyasalar olarak iki başlık altında incelenmesi mümkündür. Şekil 1.1’de piyasaların alım-satımına konu varlıklara göre ayrımı gösterilmektedir.

Piyasalar üç temel yapıdan oluşmaktadır. Bu yapılar Alıcılar, Satıcılar ve Alım-Satımının söz konusu olduğu varlıklardır. Piyasalarda yer alan alıcılar piyasanın talep fonksiyonunu oluşturmaktadırlar. Buna karşılık piyasada yer alan satıcıların talep fonksiyonunu oluşturdıkları görülmektedir (Aydın vd., 2017, s. 40). Bir ekonomik yapı içerisinde finansman talep edenler, arz edenler, finansman alış verişini regüle eden kurumlar, alış-verişin gerçekleşmesini sağlayan yapılar ve kurallar bütününe *finansal sistem* adı verilmektedir.

Aydın vd. (2017)’ne göre Finansal sistemi oluşturan unsurları beş temel başlık altında incelemek mümkündür

- Finansman fazlası olup, arz edenler
- Finansman ihtiyacı olup, talep edenler,
- Finansman
- Finansman akışını sağlayan yardımcı kurum, araç-gereç vb.
- Regüle eden kurumlar

Kaynak: Toroslu, 2022., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

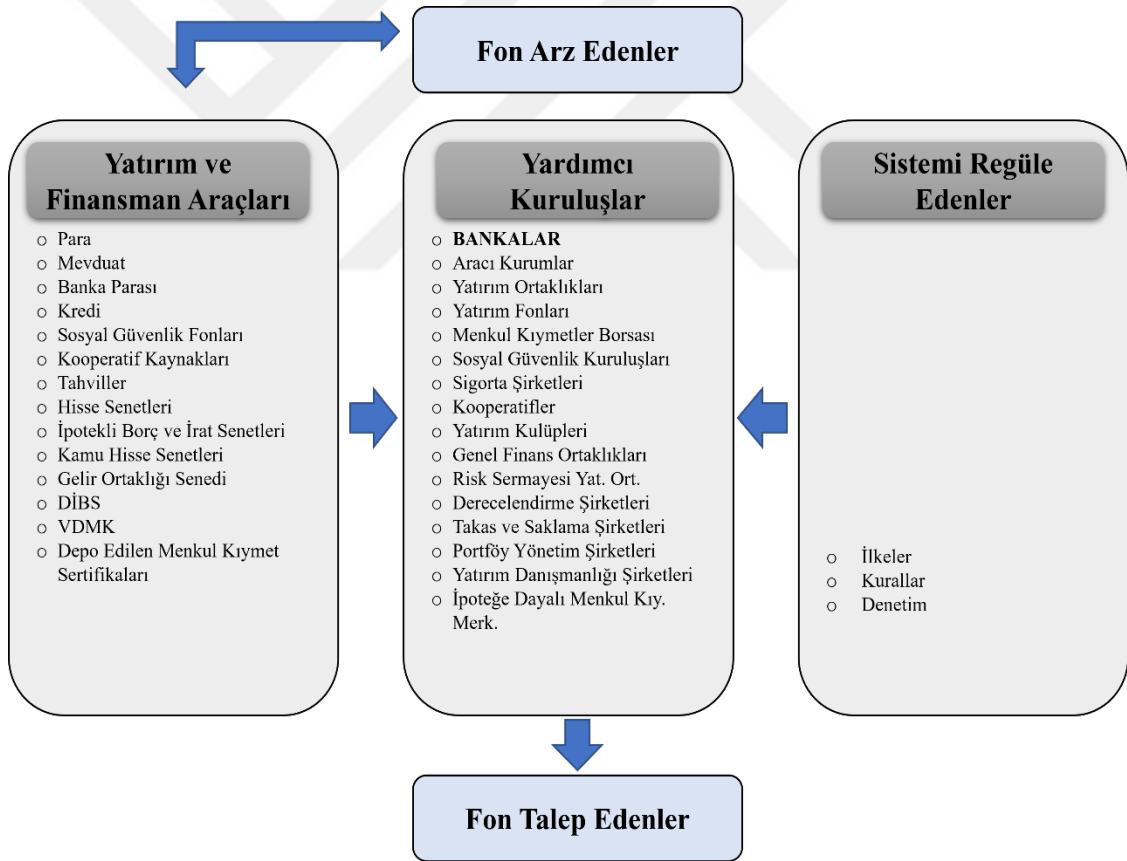
Cecchetti ve Schoenholtz (2020)'a göre ise, Finansal sistemi oluşturan 6 unsur bulunmaktadır ve bunların hepsi ekonomiler içerisinde önemli roller üstlenmektedir. Bu altı temel unsur;

- Finansman,
- Finansal araçlar,
- Finansal piyasalar,
- Finansal kurumlar,
- Devlet ve düzenleyici kurumlar,
- Merkez Bankaları'dır.

Finansman unsuru satın almak ve tasarrufta bulunmak için kullanılmaktadır. Finansal araçlar kaynakların fon arz edenlerden fon talep edenlere doğru akışını ve risk transferinin gerçekleştirilmesinde kullanılmaktadır. Hisse senetleri, mortgage ipotekleri ve sigorta poliçeleri finansal araçlara örnek olarak gösterilebilir. Finansal

sistemin üçüncü önemli unsuru olan finansal piyasalar finansal araçların hızlı ve düşük maliyetli bir şekilde alınıp satılmasına yarar sağlamaktadır. BİST (Borsa İstanbul) finansal piyasalara örnek olarak gösterilebilir. Finansal sistemin dördüncü önemli unsuru olan finansal kurumlar finansal piyasalarda işlem yapmak isteyen fon talep eden kesim hakkında istihbarat yapılması gibi önemli işlevlere sahiptir. Devletin düzenleyici ve denetleyici kurumları finansal sistemin beşinci önemli unsuru olarak görevlerini yerine getirmektedirler ve finansal sistemin tüm unsurlarının güvenli bir şekilde işleyişinden sorumludurlar. Finansal sistemin son ve en önemli unsurlarından biri olan merkez bankalarının görevi de ekonomilerin istikrarlı bir şekilde işleyişlerinden sorumlu olmaktır.

Finansal sistemi şema üzerine ve daha geniş bir ölçekte Şekil 1.2’de gösterildiği gibi ifade etmek mümkündür.

Şekil 1.2 Finansal Sistem

Kaynak: Kaya ve Doğan, 2015, s. 50., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Finansal piyasa olarak adlandırılan piyasaları alıcı ve satıcıları bir araya getiren fiziksel ortamlar olarak adlandırmak mümkündür fakat modern teknolojinin

finans dünyasına getirdiği teknolojilerin de etkisi ile alıcı ve satıcılar finansal işlemlerini yüz yüze gerçekleştirme zorunluluğundan kurtulmuşlardır. Piyasaların finansal piyasalar ve reel piyasalar olarak temelde ikiye ayrıldığını ifade etmek mümkündür (Atıcı, 2017, s. 51).

1.2 Finansal Piyasa Kavramı

Finansal piyasalar elde ettikleri gelirlerin tamamını harcamayarak ellerinde tutan fon fazlası olanlarla, daha fazla finansmana ihtiyaç duyan yani fon açığı bulunan kesimlerin bir araya gelerek alış-verişte bulundukları elektronik ya da fiziki piyasalardır. Finansal piyasalar içerisinde gerçekleşen fon akışları doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleşebilir. Doğrudan finansman yöntemi ile gerçekleşen fon akışlarında finansmanı arz ve talep edenler alış-verişi doğrudan birbirleri ile gerçekleştirmektedirler. Buna karşılık dolaylı fon akışlarında finansman arz eden ve talep eden doğrudan karşılaşmamakta, bununla birlikte fon akışları aracı kurumlar üzerinden gerçekleşmektedir (Atıcı, 2017, s. 51-52).

Finansal piyasaları belirli kriterler dahilinde sınıflandırmak mümkündür (Toroslu, 2022). Bunlar;

Finansal varlığın ihraç durumuna göre;

- Birincil piyasalar
- İkincil Piyasalar

Finansal varlığın vadesine göre;

- Para piyasaları
- Sermaye piyasaları

Finansal varlığın satış zamanına göre;

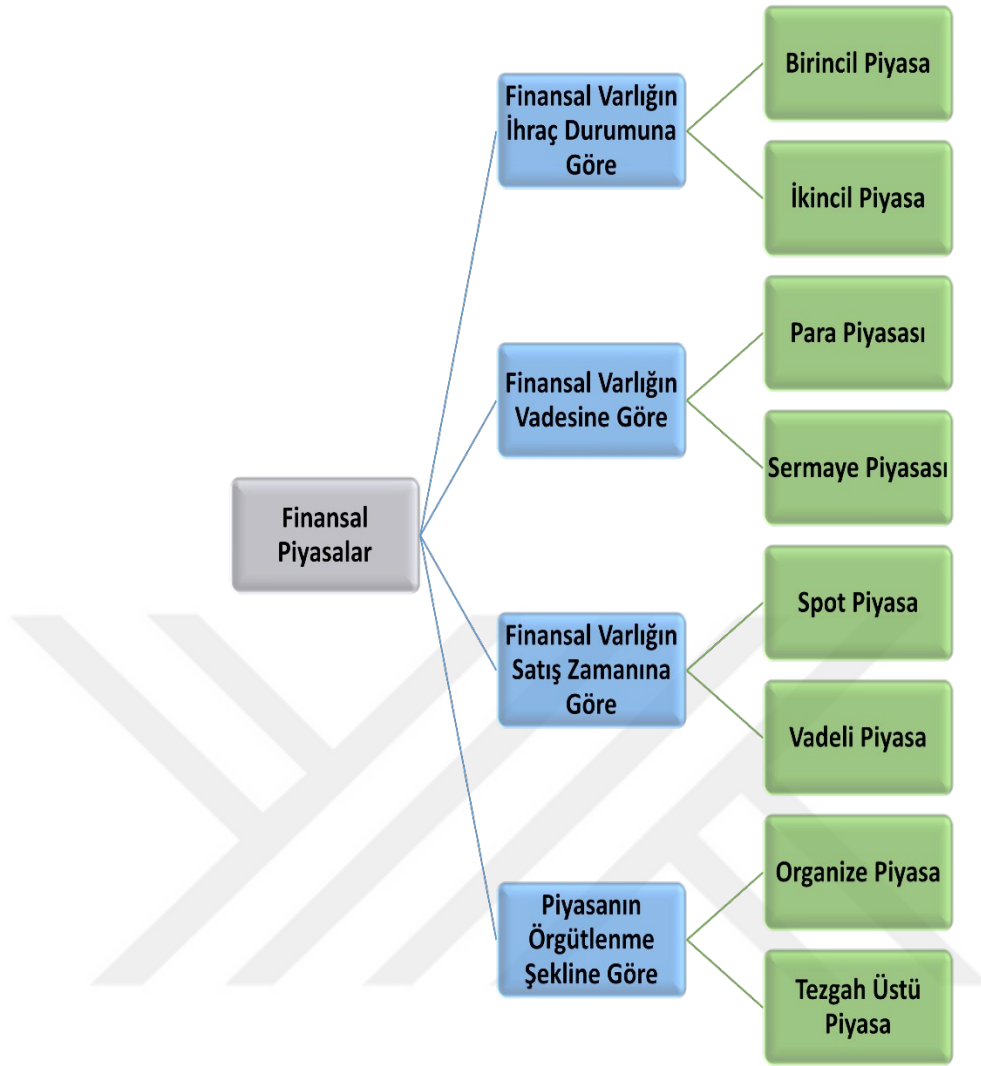
- Spot piyasalar
- Vadeli piyasalar

Piyananın örgütlenme şekli açısından;

- Organize piyasalar
- Tezgâh üstü piyasalar

şeklinde sınıflandırılabilir.

Piyasaların sınıflandırması Şekil 1.3'te gösterilmektedir.

Şekil 1.3 Finansal Piyasalar

Kaynak: Toroslu, 2022., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.2.1 Finansal Varlığın İhraç Durumuna Göre Piyasalar

Finansal piyasalar, o piyasada işlem gören finansal varlıkların ihraç durumları göz önünde bulundurularak birincil ve ikincil piyasalar olarak ikiye ayrılmaktadır. İktisadi yaşantıları süresince finansman ihtiyaçlarını borçlanma yerine özsermaye yolu ile karşılamak isteyen şirketler hisse senedi ihraç etmek sureti ile fon ihtiyacını giderme yoluna gidebilmektedir. Söz konusu hisse senetlerinin ilk ihraçları birincil piyasalarda gerçekleşmektedir. Bu hisselerle yatırım yapan gerçek ya da tüzel kişiler şirketin pay sahipliğini elde ederlerken, yapmış oldukları ödemeler, şirkete sermaye girişi olarak kaydedilmektedir. Şirket pay sahibi olan gerçek ya da tüzel kişilerin ilk ihraç sonrasında finansman ihtiyacı, değer artışlarından faydalanmak, gelir elde etmek gibi çeşitli sebeplerle ellerindeki

payları satma hakları bulunmaktadır. Gerçekleşen bu ikinci satışlar şirkete herhangi bir gelir sağlamazken bu payların alınıp satıldığı piyasalar ikincil piyasalar olarak adlandırılmaktadır (Atıcı, 2017, s. 54).

1.2.2 Finansal Varlığın Vadesine Göre Piyasalar

Finansal piyasalar o piyasada işlem gören finansal varlıkların vadelerine göre para ve sermaye piyasaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Para piyasaları vadeleri bir yıla kadar olan finansal araçların alınıp satıldığı ve kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının karşılandığı piyasalarken, sermaye piyasaları vadeleri 12 ay ve üzeri olan finansal araçların alınıp satıldığı, gerçek ve tüzel kişilerin uzun vadeli finansman ihtiyaçlarını giderdikleri piyasalardır (Aydın vd., 2017, s. 42).

1.2.3 Finansal Varlığın Satış Zamanına Göre Piyasalar

Finansal piyasalar o piyasada işlem gören finansal varlıkların satış zamanları göz önünde bulundurulduğunda spot ve vadeli piyasalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Spot piyasalarda finansman akışı hemen ya da iki gün içerisinde gerçekleşmektedir. Buna karşın, vadeli piyasalarda finansal varlığın fiyatı bugünden belirlenerek işlem gerçekleştirilirken finansman ifası daha önceden belirlenmiş sonraki bir tarihte yapılmaktadır (Aydın vd., 2017, s. 44).

1.2.4 Piyasanın Örgütlenme Şekli Açısından Piyasalar

Finansal piyasalar işlem yapılan piyasaların organizasyon yapıları göz önünde bulundurulduğunda organize piyasalar ve tezgah üstü piyasalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Belirli bir adreste kurulu olan, işlemlerin belirli kurallar dahilinde yürütüldüğü ve işlem yapabilecek olan kişilerin belirli şartlar dahilinde belirlendiği piyasalar organize piyasalar olarak adlandırılmaktadır (Atıcı, 2017, s. 55). Organize piyasalar gibi örgütlenmemiş, fiziksel olarak bir adreste kurulu halde işlem yapmayan ve gerçekleşen işlemlerin organize piyasalar kadar sıkı regülasyonlara tabi olmadığı piyasalara organize olmamış ya da tezgah üstü piyasalar adı verilmektedir. Tezgah üstü piyasaların organize piyasalara oranla daha az regüle, dolayısıyla daha az güvenilir olması, beraberinde riskleri de getirmesiyle birlikte tezgah üstü piyasaların küçük işletmelerin fon ihtiyaçlarını gidermek ve fon fazlalıklarının atıl olmaktan kurtarılacak değerlendirme fırsatı vermek gibi önemli fonksiyonları bulunmaktadır (Aydın vd., 2017, s. 43).

1.3 Finansal Aracılık Sistemi ve Bankacılık Sisteminin Rolü

Bu kısımda finansal piyasalar açısından son derece önemli bir konumda yer alan finansal aracılık sisteminin ve bir finansal aracı olarak bankaların finansal piyasalar içerisindeki rolünün detayları anlatılmaya çalışılacaktır.

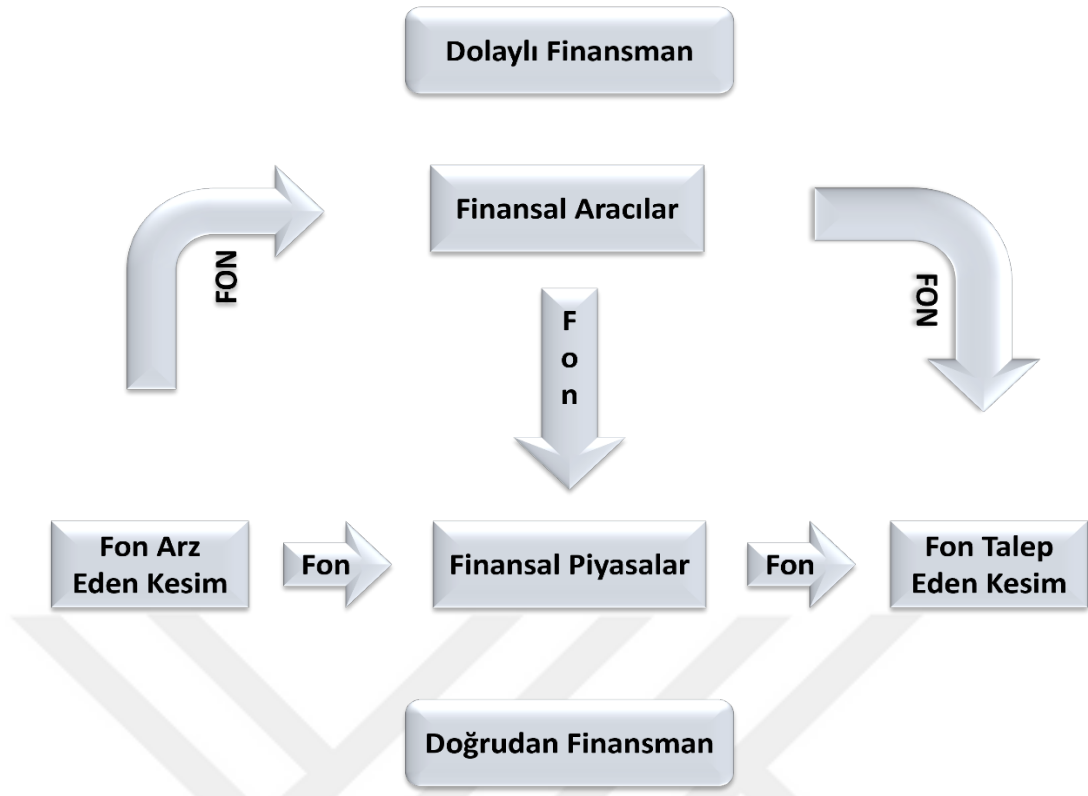
1.3.1 Finansal Aracılık Sistemi

Finansal piyasalardan finansman temin edilmesi sürecinde, fonların direkt olarak fon arz eden kesimden temin edilmediği durumda *dolaylı finansman* süreci söz konusu olmaktadır. Fon talep eden kesimin fon arz eden kesimden direkt olarak finansman ihtiyacını karşılamadığı durum, dolaylı finansman olarak adlandırılmaktadır. Sürecin dolaylı finansman olarak adlandırılmasının sebebi finansman ihtiyacı olan kesimin fon teminini direkt olarak arz eden kesimden değil bir aracı kurum üzerinden gerçekleştiriyor olması ile ilgilidir. Aracı kurum fon arz eden kesimden finansman temin ettikten sonra kendisine başvuran ve fona ihtiyaç duyan yani talep eden tarafa fon temin ederek süreci tamamlamaktadır. Bu konuyla ilgili bir bankanın müşterilerinden toplamış olduğu mevduatları kredi olarak kullandırması ya da bu fonlarla para ve sermaye piyasalarında yatırımlar gerçekleştirmesi durumu örnek verilebilir. Bu işlemde banka, fon arz eden kesim olan müşterilerinden toplamış olduğu fonları aracılık faaliyetleri dahilinde aktifleştirerek fon talep eden kesime aktarmaktadır.

Finansal aracılık faaliyetleri üzerinden fon arz eden kesimden fon talep eden kesime doğru sağlanan dolaylı finansman, piyasalardan fon temin etmenin temel yöntemi olarak adlandırılabilir (Mishkin, 2011, s.36). Dolaylı finansman işleyiş süreci Şekil 1.4 üzerinde gösterilmiştir.

Fon denildiğinde gözlerin daha fazla menkul kıymet piyasalarına çevrilmesine rağmen finansal aracılık sisteminin şirketlerin finansman ihtiyaçlarının giderilmesi fonksiyonu nedeniyle finansal sistem açısından çok daha büyük bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Finansal aracılık sisteminin finansal sistem içerisindeki fonksiyonlarını aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Şıklar, 2004, s.24);

- İşlem maliyetlerini minimize etme fonksiyonu,
- Riskin Paylaşılması fonksiyonu,
- Asimetrik bilgi: Ters seçim ve ahlaki tehlikenin önlenmesi fonksiyonu,

Şekil 1.4 Dolaylı Finansman Süreci

Kaynak: Mishkin, 2011, s.24., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fon arz eden kesimler açısından işlem maliyetleri önemli problemlerin başında gelmektedir. Finansal işlemlerin gerçekleşmesi esnasında fon arz eden kesimin katlanmak zorunda olduğu para, harcanan zaman vb. maliyetlerin tamamına “*İşlem maliyetleri*” adı verilmektedir. Finansal aracı kesim bahsi geçen işlem maliyetlerini azaltmak konusunda uzmanlaşmıştır. Ölçek ekonomisi adı verilen işlem miktarlarının artmasıyla işlem maliyetlerinin azalması avantajını kullanabilecek miktarda finansal aracılık işlemi gerçekleştirmelerinden dolayı maliyet avantajına sahiptirler (Parasız, 2009, s.88). Örnek vermek gerekirse; finansal aracılık sistemine başvurmadan elindeki fon fazlasını değerlendirmek isteyen bir yatırımcı işlem maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle vazgeçmek zorunda kalabilecektir fakat, finansal aracı kurumların başında gelen bankalar işlem maliyetlerine neden olabilecek her iş için bu personelleri kendi yapısı içerisinde barındırdığından ya da dışardan hizmet almakta olsa dahi yüksek işlem sayısından dolayı maliyetlerini minimize edebileceğinden dolayı fon talep eden kesimden elde ettiği fonları verimli bir şekilde aktifleştirme imkanına sahiptir. Finansal aracılardan işlem maliyetlerini minimize etme fonksiyonları sayesinde fon arz eden kesim çok

daha düşük maliyetlerle elindeki finansman fazlalığını değerlendirme imkanına sahipken, fon talep eden kesim de aracı kurumlar üzerinden fon temin etmek sureti ile daha düşük maliyetli olarak borçlanma imkanı bulabilmektedirler (Şıklar, 2004, s. 24-25).

Finansal aracılık sisteminin bir başka önemli fonksiyonu “*riskin paylaşılması*” olarak ifade edilmektedir. Fon arz edenler, ellerinde bulunan fazla fonları, gelir elde etmek amacıyla finansal sistemin hizmetine sunmaktadırlar. Finansal aracılık sistemi, işlem maliyetlerini, ölçek ekonomisi ile beraber minimize ederek fon sahiplerinin elde edecekleri gelirler üzerindeki belirsizliği, dolayısıyla riski ortadan kaldırmaktadırlar. Finansal aracılık teorisinde risk paylaşımı olarak adlandırılan bu süreçte yatırımcının satın almak isteyeceği risk ölçeğine uygun finansal ürünlerin ihraç edilmesi sureti ile elde edilen fonlar yatırımcıların yatırım yapmayı göze alamayacakları daha riskli projelere aktarılarak gelir elde etme esasına dayanmaktadır. İşlem maliyetlerinin düşük olması nedeniyle finansal araçlar düşük maliyetli fon toplama ve bunları daha riskli fakat getirisi yüksek projelere aktararak, topladıkları fonlar ve riskli yatırımlardan elde edecekleri getiriler arasındaki pozitif fark üzerinden gelir elde etme imkanına sahiptirler. Riskin paylaşılması sürecinin bir diğer adı da “*varlık dönüşümü*” olarak ifade edilmektedir. Varlık dönüşümü olarak ifade edilen süreçte riskli finansal varlıklar, yatırımcılar açısından göze alınabilir yatırımlara dönüşmektedirler (Mishkin, 2011, s. 37).

Finansal araçların yatırımcılara “*çeşitlendirme*” imkanı sunması da yatırımcının riskinin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Çeşitlendirme yatırımcıların finansal araçların danışmanlıklarında sürekli aynı korelasyonda (kazanç yönünde) hareket etmeyen finansal varlıklardan oluşan portföylere yatırım yapmalarının sağlanması olarak ifade edilmektedir. Çeşitlendirme ile amaçlanan portföyün riskinin, tek başına bir finansal varlığın riskinden daha düşük risk ölçeğinde benzer getirilerin elde edilmesidir (Mishkin, 2011, s. 37).

Finansal piyasalardan fon temin etmek ve yatırım yaparak gelir elde etmek isteyenlerin karşılaştıkları temel sorunlardan bir tanesi de “*asimetrik bilgi*” problemi olarak ifade edilmektedir. Asimetrik bilgi problemi fon arz eden ve fon talep eden tarafların yatırım kararı esnasında birbirleri hakkında yeterli/aynı oranda bilgiye sahip olamaması durumuna verilen addır. Asimetrik bilgi problemi

beraberinde bilgi maliyetlerini de getirmektedir. Finansman ihtiyacını gidermek için piyasadan fon temin etmek isteyenler genellikle piyasaya ellerindeki fazla finansmanı atıl durumdan kurtararak gelir elde etmek isteyen kesime göre daha fazla bilgi sahibi olabilirler. Bu durum beraberinde asimetrik bilgi problemini getirmektedir (Şıklar, 2004, s. 24-25). Finansman sağlayan kesimin süreç esnasında fon talep eden hakkında eksik ya da yetersiz bilgiye sahip olması durumunda finansal işlemlerin öncesi ile ilgili olarak “ters seçim” ve sonrası ile ilgili olarak da “ahlaki tehlike-kötü niyet” olarak adlandırılan durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Ters seçim finansmanın sağlanması sürecinin öncesinde gerçekleşmekte ve yanlış finansman kararlarını tanımlamakta kullanılmaktadır. Ters seçim sürecinde yatırım açısından yüksek riskli olan ve fon sağlanmaması arzulanan kesime finansman sağlanması nedeniyle ortaya çıkacak olumsuz sonuçlar nedeniyle diğer finansman talep edenlerin olumsuz etkilenmeleri söz konusu olmaktadır. Biri yüksek riskli diğeri de düşük riskli iki müşterinin bir bankadan finansman talebinde bulunması durumunda, bankaların müşterileri hakkındaki istihbarat imkanlarının, finansman sağlayarak gelir elde etme amacında olan normal insanlara oranla daha fazla olması nedeniyle, doğru seçimin yapılarak ters seçimin ortadan kaldırılması mümkün olacaktır. Ters seçim teorisine göre, riski yüksek olan ve finansman arayan kesimin finansman talebi daha yüksek iken, bilginin asimetrik olması durumunda ters seçim durumu gerçekleşecek ve muhtemelen sağlanan finansmanın geri dönmeyle sonuçlanacak bir süreçte girilecektir. Bu durumda finansman sağlayacak olan kesim asimetrik bilginin ortaya çıkaracağı maliyet nedeniyle finansman sağlamaktan vazgeçebilmektedir. Finansal araçların asimetrik bilgi sorununun ortaya çıkardığı ters seçimin önüne geçerek doğru finansman kararları almaları fon arz ve talep eden kesimler açısından önemli bir fonksiyondur (Parasız, 2009, s. 88).

Ahlaki tehlike kavramı finansman sağlanması sürecinden sonra ortaya çıkmakta ve kötü niyet olarak da adlandırılan bu durum nedeniyle fon fazlasına sahip olan kesimin fonlamama kararı alması tehlikesini tanımlamak için kullanılmaktadır (Şıklar, 2004, s. 24-25). Ahlaki risk nedeniyle borcun geri ödenmeme olasılığı artmaktadır. Borç alanın ahlaki olmayan davranışlar sergilemesi nedeniyle borcun geri ödenmemesi söz konusu olabilmektedir. Ters seçim ve ahlaki tehlikenin beraberinde getirdiği maliyet ve kayıplar nedeniyle

finansal piyasaların işleyişlerinde önemli problemlerin ortaya çıkması olasıdır. Ahlaki tehlike ve ters seçim problemlerinden kaynaklı sorunların önüne geçilebilmesi de, finansal aracılık sistemi sayesinde gerçekleşmektedir (Mishkin, 2011, s. 37; Parasız, 2009, s. 88).

Finansal aracılık sisteminin işlerlik kazandırıldığı ekonomilerde küçük yatırımcıların ellerinde bulunan atıl durumdaki fonlarını bahsi geçen işlem maliyeti, ters seçim, ahlaki tehlike gibi maliyet ve risklerden korunarak değerlendirebilecekler ve finansal aracı kurumlara kredi olarak verebileceklerdir. Finansal aracı kurumlarda elde ettikleri bu fonlarla yatırımcının satın alamayacağı daha yüksek riskli, aynı zamanda yüksek getirili projelere finansman sağlayabilecek ya da menkul kıymet ihracı gerçekleştirerek gelir elde edebileceklerdir. Finansal aracılık sistemine işlerlik kazandırılabilmesi için fon arz eden kesimin büyük bir kısmının ellerindeki fonları bu kurumlara götürmeleri, fon talep eden kesimin de finansal araçlar yardımıyla ile finansman sağlaması durumunda ortaya çıkacaktır. Bu fonksiyonları sayesinde finansal aracılık sistemi finansman akışının etkinliğini sağlayacak ekonomik etkinliğin gelişimine de fayda sağlamaktadırlar (Şıklar, 2004, s. 26).

1.3.2 Bankacılık Sisteminin Rolü

Gündoğdu (2016)'ya göre finansal aracılık teorisinde bankacılık sisteminin değişim ve gelişiminin yer bulamadığı görülmektedir. Bankaların sunmakta olduğu finansman sağlamak dışındaki hizmetleri bankaların finansal aracılık sistemi içerisinde vazgeçilmez bir yere sahip olmaları anlamına geldiği görülmektedir. Bankaların en temel fonksiyonlarının yatırımları finanse ederek ihtiyaç duyulan fonların sağlanması ve ekonomik gelişmenin sağlanmasına pozitif katkı sunulması olarak görülmeleri nedeniyle finansal aracılık sisteminin finansman sağlanması yönüyle ele alındığı görülmektedir. Ekonomik büyümenin yalnızca yatırım tarafı ile ele alınması doğru değildir; büyüme hükümet yatırımları, hükümet harcamaları ve tüketim faktörlerini de içermektedir. Bankaların finansal aracılığının iki yönlü olarak ele alınmasını gerektiren bu durum nedeniyle bankacılık sisteminin yatırımı destekleyen finansman imkanları yanında erişilebilir olmaları, ödeme sistemleri oluşturabilmeleri ve teknolojik gelişmeleri takip ederek toplumun hizmetine sunmaları nedeniyle, bankacılık sistemi, finansal aracılık sisteminin merkezinde yer almaktadır. Teoride yalnızca fon akışının sağlanması üzerinden tanımlanmakta olan

finansal aracılığın çok yönlü hizmetler sunmakta olan bankaların değişen ve gelişen yapıları ile örtüşmemekte olduğu görülmektedir. Bankaların aracı kurumlar olarak kaynaklarını ve kaynak kullanımları Tablo 1.1’de gösterilmektedir.

Tablo 1.1 Bankaların Aracı Kurum Sıfatıyla Kaynak ve Kullanımları

Kaynaklar	Kullanımlar
✓ Mevduatlar	✓ Nakit Krediler
✓ Cari Mevduatlar	✓ Krediler ve Avanslar
✓ Tasarruf Mevduatı	✓ Kredili Mevduatlar
✓ Sabit Mevduatlar	✓ Orta-Uzun Vadeli Krediler
✓ Bankalardan Krediler	✓ Kredi Paketleri (Yurt İçi ve
✓ Bankalar Arası Mevduat	Yurt Dışı kullanımlar İçin)
✓ Bankalar Arası Borçlanmalar	✓ Faktöring
✓ Finans Kurumlarından	✓ Yabancı Yatırımlar
Borçlanma	✓ Diğer Şirket Hisseleri ve
✓ Merkez Bankasından	Menkul Kıymetler
Borçlanmalar	✓ Duran Varlıklar.
✓ Yurt Dışından Borçlanma	
✓ Nostro Hesapları	
✓ Ödenmiş Sermaye	

Kaynak: Avadhani, 2008, s. 184; Mishkin, 2011, s. 40

Konvansiyonel bankalar olarak adlandırılan ticari bankaların modern anlamda ortaya çıkan ilk bankacılık türü olduklarını söylemek mümkündür. Fon toplama ve kredi vermek gibi önemli iki fonksiyonu bulunan bankacılık sektörünün finansal sistem içerisindeki payının önemli bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir (Doğukanlı, Afşar & Altınparmak, 2019, s. 11, Karataş & Sever, 2023, s. 41).

Bankacılık sektörünün temel fonksiyonları finans piyasalarında bulunan risk unsuru ve fon arz ve talep eden kesimler arasında aracılık etme fonksiyonları temelinde şekillenmektedir. Bankaların finansman ile ilgili işlemlerde uzmanlaşmış olması onları finansal sistem içerisinde vazgeçilmez bir konuma getirmektedir. Bankaların finansal piyasalar içerisinde üstlendikleri rolün en temel fonksiyonları aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Karataş & Sever, 2023, s. 41-42):

Aracılık İşlemlerinin Yürütülmesi: Bankaların en temel fonksiyonu fon arz eden kesimle fon talep eden kesim arasında aracılık sağlamak sureti ile fon fazlası bulunan kesimden fon ihtiyacı bulunan kesimlere doğru finansman akışının sağlanmasıdır. Bankalar fon fazlası olan kesim ile fon talep eden kesim arasındaki farklı ihtiyaç ve beklentilerin uyumlaştırmasının sağlamaları ile birlikte fon akışının sağlanması fonksiyonlarını yerine getirmekte bunula birlikte finans piyasasında bulunan fonun reel sektöre aktarılmasını da sağlamaktadırlar.

Fonların Vade ve Miktarlarının Değiştirilmesi: Bankalar küçük ölçekli ve kısa vadedeki fonların bir araya toplanması ve büyük ölçekli uzun vadeli kredilere dönüşmesini sağlamaktadırlar. Bankaların bu işlevi atıl durumdaki fonların değerlendirilmesi ve ekonomiye kazandırılmasını sağlamaktadırlar. Ekonomiye kazandırılan bu fonlar önemli yatırımların can suyu olarak ekonomilere gelmekte, istihdam ve vergi olarak geri dönüş yapmaktadır.

Kaynaklara Akıcılık Sağlanması: Bankaların aracı kurumlar olarak faaliyet gösterirlerken yalnızca ulusal anlamda kaynakların akıcılığını sağlamakla kalmadıkları, küresel düzeyde de finansman akıcılığını sağladıklarını söylemek mümkündür. Fon talep eden kesime doğru akması beklenen fonların aracı kurumların başında gelen bankalar eliyle doğru noktalara iletilmesi sayesinde iktisadi gelişmenin ve kalkınmanın sağlanması anlamında bankaların üstlendikleri rol son derece önemlidir.

Kaydi Para/Banka Parası Yaratma: Bankaların kaydi para yaratma süreçleri ekonomiler açısından son derece önemlidir. Kaydi para, maddi varlığı bulunmamakla birlikte banka hesapları üzerinden elde edilen ve ödünç verilen ödeme gücüdür. Para arzının belirlenmesi ve kontrol altında tutulması gibi para politikası açısından son derece önemli bir unsur olan kaydi paranın fon akışının sağlanması anlamında da büyük öneme sahip olduğu görülmektedir.

Para miktarının yalnızca 100 Lira değerli banknottan ibaret olduğu bir ekonomide ödeme gücü dolaşımdaki 100 Lira kadar olacaktır. Bu 100 Liranın bir bankaya yatırılması durumunda piyasada yer alan zorunlu karşılık oranının da %10 olduğunu kabul edersek banka elde ettiği 100 liralık mevduatın 10 lirasını zorunlu karşılık olarak ayırdıktan sonra elinde tutmak yerine kredi olarak fon talep eden kesime verecek, böylece piyasadaki para miktarı bankadaki 100 Lira + dolaşımdaki

90 Lira olacaktır. 90 Liranın da tekrar bankaya yatırılması durumunda banka zorunlu karşılık oranı olan %10 üzerinden tekrar karşılık ayırıp kalan 81 Lirayı tekrar kredi olarak ekonomiye kazandıracaktır. Döngünün bu şekilde devam ettiği ve para miktarının bankaya yatırılmayacak kadar azaldığı durumda bankacılık sektörünün 100 Lira üzerinden cari hesaplara borç ve alacak kaydı yapmak sureti ile 1000 Liralık kaynak yaratma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir (Hazar & Babuşçu, 2017, s. 47). Tablo 1.2 Kaydi Para/Banka Parası oluşumu sürecini açıklamaktadır.

Tablo 1.2 Kaydi Para/Banka Parası Oluşum Süreci

Mevduat	Zorunlu Karşılık	Kredi
100	10	90
90	9	81
81	8	73
73	7	66
66	7	59
59	6	53
53	5	48
.	.	.
.	.	.
.	.	.
.	.	.
.	.	.
0,01	0	0
Toplam: 1000	100	900

Kaynak: Mishkin, 2011, s. 345

Parasal İstikrarın Sağlanması: Dışarıya açık olan ve tam rekabet şartlarının sağlandığı tüm ekonomilerde parasal istikrarın oluşması, ekonomik istikrarın da sağlanmasına fayda sağlamaktadır. Parasal istikrarın sağlanması ile sorumlu olan kurumlar Merkez Bankaları'dır ve bu bankalar parasal istikrarın sağlanması amacıyla çeşitli para politikası araçları kullanmaktadırlar. Reeskont faiz oranları, zorunlu karşılık oranları, açık piyasa işlemleri gibi önemli araçlar bankalar üzerinden piyasalara entegre edilmektedir. Bu sebeple finansal piyasaların etkin ve düzenli bir şekilde işleyişinin önemli bir faktörü olan parasal istikrarın sağlanması bankaların en önemli fonksiyonlarından bir tanesi olarak görülmektedir.

Sermaye Piyasasının Gelişmesine Katkı Sağlanması Fonksiyonu: Bankalar aracılık faaliyetleri paralelinde yürüttükleri kredi işlemleri, mevduat toplama, fon

akışını sağlama ve tasarruf sağlanması gibi işlemler ile doğrudan ve dolaylı bir biçimde sermaye piyasalarının gelişimine ve derinlik kazanmasına katkıda bulunmaktadır. Sermaye piyasalarının ve bankaların birlikte verimli bir şekilde işleyişlerinin de ekonomik canlanmaya katkı sağladığını ve makro anlamda hedeflere ulaşımın sağlanmasına katkıda bulunduğunu ifade etmek mümkündür (Karataş & Sever, 2023, s. 41-42).

Bankalar ekonomiler içerisinde iki taraflı şekilde işlev görmektedir. Bankaların finansal aracı kurum olarak görev tanımı fon arz eden ve fon talep eden kısım arasındaki ortada duran, aracılık yapan kurum olarak ifade edilebilir. Finansal sistem içerisinde yer alan bir aktör aracı kurum olan banka açısından hem fon arz eden hem de fon talep eden tarafta yer alabilir. Diğer bir ifade ile fon arz ve talep eden kesimler banka bilançolarının hem aktif tarafında hem de pasif tarafında yer alabilirler. Banka bilançolarının aktif taraflarında yer alan en temel unsur “Kredilerdir”. Kredilerle birlikte bir banka bilançosunun aktif tarafında yer alan temel unsurlar “Net Satılmaya Hazır Menkul Değerler” ve “Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler” olarak ifade edilebilir (Gündoğdu, 2016, s.75). Tablo 1.2’de Banka Bilançosunun “Aktif” tarafına ilişkin kalemler özet şekilde ifade edilmektedir.

Tablo 1.3 Banka Bilançosu Aktif Taraf

I.	Nakit Değerler Ve Merkez Bankası
II.	Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Net)
III.	Bankalar Ve Diğer Mali Kuruluşlar
IV.	Para Piyasalarından Alacaklar
V.	SATILMAYA HAZIR MENKUL DEĞERLER (NET)
VI.	KREDİLER VE ALACAKLAR
VII.	Faktöring Alacakları
VIII.	VADEYE KADAR ELDE TUTULACAK MENKUL DEĞERLER (NET)
IX.	Konsolidasyon Dışı İştirakler (Net)
X.	Konsolidasyon Dışı Bağlı Ortaklıklar (Net)
XI.	Konsolidasyon Dışı Diğer Yatırımlar (Net)
XII.	Finansal Kiralama Alacakları (Net)

XIII.	Zorunlu Karşiliklar
XIV.	Muhtelif Alacaklar
XV.	Faiz Gelir Ve Tahakkuk Reeskontları
XVI.	Maddi Duran Varliklar (Net)
XVII.	Maddi Olmayan Duran Varliklar (Net)
XVIII.	Diğer Aktifler
	AKTİF TOPLAMI

Kaynak: Gündoğdu, 2016, s.76

Banka bilançolarının pasif tarafında, aktif tarafı meydana getiren kaynaklar bulunmaktadır. Bilanço pasif tarafında en önemli kalemin “sermaye” olduğunu söylemek mümkündür. Finansal piyasalar, aracı kurumlar ve bankalar açısından olmazsa olmaz olan güven unsurunun temeli bankacılık sektöründe bilançonun pasif tarafında yer alan “sermaye” kalemine dayanmaktadır. Finansal piyasalarda aktif faaliyet göstermek isteyen aracı kuruluşlar güçlü bir sermaye yapısına sahip olmak zorundadırlar. Aksi durumda diğer kaynaklara erişimlerinin kısıtlanacağını söylemek mümkündür. Sermaye kaleminden sonra banka bilançosu açısından en önemli kalem “Mevduat/Katılım Fonu” kalemidir. Konvansiyonel bankalar açısından mevduat başlığı altında izlenmekte olan bu kalem İslami bankacılık bilançosunda katılım fonu başlığı altında yer almaktadır. Bankaların Sermaye ve Mevduat/Katılım Fonu dışındaki kaynaklarının bilanço pasifindeki paylarının sınırlı olduğunu ifade edilebilir. Tablo 1.3’de Banka Bilançosunun “Pasif” tarafına ilişkin kalemler özet şekilde ifade edilmektedir

Tablo 1.4 Banka Bilançosu Pasif Taraf

I.	MEVDUAT/TOPLANAN FONLAR
II.	Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Borçlar
III.	Alınan Krediler
IV.	Para Piyasalarına Borçlar
V.	İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)
VI.	Fonlar
VII.	Muhtelif Borçlar
VIII.	Diğer Yabancı Kaynaklar
IX.	Faktöring Borçları

X.	Kiralama İşlemlerinden Borçlar (Net)
XI.	Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Borçlar
XII.	Karşılıklar
XIII.	Vergi Borcu
XIV.	Satış Amaçlı Elde Tutulan ve Durdurulan Faaliyetlere İlişkin Duran Varlık Borçları (Net)
XV.	Sermaye Benzeri Krediler
XVI.	ÖZ KAYNAKLAR
	PASİF TOPLAMI

Kaynak: Gündoğdu, 2016, s.76

Bankaların finansal sistem içerisinde yer alan unsurlara sunmuş olduğu hizmetler topluluğunun tamamını bankacılık faaliyetleri içerisinde değerlendirmek mümkündür. Bir bankanın nasıl faaliyet gösterdiğini anlayabilmek için öncelikli olarak bankaların kaynak ve yükümlülüklerinin bir listesi anlamına gelen “Banka Bilançosu” hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Banka bilançosu aktif ve pasif tarafın bir eşitlik oluşturduğu ve bankaların kaynaklarının aktif tarafta yükümlülüklerinin ise pasif tarafta yer aldığı bir listedir. Banka bilançosunu formül üzerinde göstermek gerekirse aşağıdaki şekilde bir formül yazmak mümkündür (Mishkin, 2011, s. 219; Karataş & Sever, 2023, s. 43):

$$\text{Toplam Varlıklar} = \text{Toplam Yükümlülükler} + \text{Sermaye}$$

Bankaların fon elde etmek için başvurdukları en bilindik ve temel yöntemler Mevduat toplamak, borç almak ve ellerindeki yükümlülükleri ihraç etmektedir. Sonrasında elde etmiş oldukları bu finansmanı menkul kıymet yatırımlarında ve kredi işlemlerinde kullanmaktadırlar. Bankalar vermiş oldukları kredilere ve ellerinde bulundurdıkları menkul kıymetlere kendi yükümlülüklerinde kendilerine uygulanacak olan faiz oranından daha fazlasını uygulayarak, aradaki farkın avantajı ile kar elde etme yoluna gitmektedirler (Mishkin, 2011, s. 219).

Bankacılık sektörünün aracılık etmiş olduğu kesimler olan Hane halkı, işletmeler, finansal kuruluşlar ve Devlet, yukarıda detaylarından bahsedilen banka bilançosunun her iki tarafında da yer alabilirler. Hane halkı, Devlet, işletmeler ve finans kuruluşlar bankaların aracılık faaliyetlerinde kredi talep eden, mevduatını bankaya yatıran, ortak olarak sermayeye katkıda bulunan ya da kendi sermaye

ihtiyacı için fon talep eden taraf olarak bir banka bilançosunun her iki tarafında da yer alabilirler. Böyle bir faaliyet kapsama alanı bulunan bankalar finansal sistem içerisinde yer alan ekonomik birimlerle sürekli ve etkileşimli bir ilişki içerisinde yer alarak çok yönlü faaliyet göstermekte ve piyasalar açısından kritik öneme sahip kurumlar olarak öne çıkmaktadırlar (Gündoğdu, 2016, s. 78-79).

Hammond (1991)'a göre *Bankalar ekonomilerin ihtiyaçları olan büyümenin sağlanabilmesi için icat edilmiş olan en iyi makinelerdir* (Gündoğdu, 2016, s. 78-79). Banka olarak adlandırılan makinelerin yakıtları fondur ve fonları hammadde olarak düşündüğümüzde bankalar bu fonları kredi ve borç olan ürünlere dönüştürürler. Bankaların kullanıma sundukları krediler yatırımlara işlerlik kazandırır, işlerlik kazanan yatırımlar ekonomilere işlerlik kazandırır, işlerlik kazanan ekonomilerde artan yatırımlar beraberinde üretimde de artışı getirecektir. Üretimde gerçekleşecek olan bu artış beraberinde toplam çıktının rakamsal olarak büyümesine dolayısıyla da ekonomilerin büyümelerine etki edici önemli bir faktördür.

Üretim ve tüketimin artması beraberinde milli gelirin de artmasına sebep olacaktır. Milli gelirde yaşanacak büyüme ekonomik büyümenin temel unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli gelir hesaplamalarında kullanılan temel kalemlerin yatırımlar, tüketim harcamaları ve hükümetin yapacağı harcamalar olduğu görülmektedir. Devlet bir ekonomik birim olarak banka bilançolarının her iki tarafında da hem fon arz eden hem de fon talep eden kesim olarak yer bulacağından dolayı bankaların yalnız üretim ve tüketimin finanse edilmesine aracılık etmediği bunun yanı sıra kamu borç ve harcamalarının da finanse edilmesi anlamında önemli bir fonksiyona sahip olduğu görülmektedir.

Kamunun gerçekleştireceği yatırım ve harcamaların temel kaynağı Devletin toplamış olduğu vergilerdir. Bununla birlikte kamu yatırım ve harcamalarının vergilerle karşılanması yeterli olmadığı durumda Devletin yatırım ve harcamalarını DİBS adı verilen “Devlet İç Borçlanma Senetleri” ihraç ederek borçlanma yoluyla finanse etmesi söz konusudur. Bankalar devletin ihraç etmiş olduğu bu senetlerin en önemli alıcısı konumundadırlar. Devletlerin ihraç etmiş oldukları bono ve tahvillere yapılacak olan yatırımların bankaların likiditelerini kredi olarak kullanmalarından daha verimli oldukları dönemlerde bankalar yatırım kararlarını hane halkı yerine kamuyu finanse etmek yönünde yönlendirebilirler. Bankaların bu

fonksiyonunun iki önemli sebebi bulunmaktadır. İlki bankaların aracılık fonksiyonları ve piyasadaki pozisyonları gereğinde ellerinde yüksek miktarda fon bulundurmaları bunu değerlendirmedikleri sürece zarar etmeleridir. İkinci sebep ise devletin ihraç etmiş olduğu bono ve tahvillerin hem riski düşük hem de zaman zaman para otoritesinin dolaşımdaki paranın azaltılması yönünde alacağı kararlar nedeniyle daha yüksek getirili olmasındandır. Bankalar yüksek kredi değerliliğine sahip olan devlet hazine bonoları ve tahvillerine yatırım yaparak risk yönetimlerini de gerçekleştirmektedirler (Gündoğdu, 2016, s. 79). Bankalar açısından kredi vermekle ilgili süreçlerin tamamı beraberinde maliyetlerinde birlikte gelmiş olduğu uzun ve riskli bir süreçtir. Gerekli altyapı hazırlığı, pazarlama faaliyetleri, istihbarat çalışmaları, teminat süreçleri ve doğru finansman kararının alınması gibi bankaların kredi politikaları dahilinde gerçekleşen kredi verme süreci sonucunda bankaların vermiş oldukları kredi kararından dolayı riske maruz kaldıkları görülmektedir. Bununla birlikte devletin ihraç etmiş olduğu bono ve tahvillerin veriminin daha yüksek, riskinin de daha düşük olması nedeniyle bankalar kamuyu finanse etme seçeneğini tercih etmektedirler.

1.3.3 Bankaların Para ve Sermaye Piyasasındaki Fonksiyonları

Bu kısımda bankacılık sektörünün para-kredi ve sermaye piyasalarında üstlendikleri önemli roller ve bahsi geçen piyasalara nasıl etki ettikleri konuları detaylandırılacaktır.

1.3.4 Bankaların Para Piyasasındaki Fonksiyonları

Bankacılık sistemleri fon fazlası olan kesimin elinde bulunan âtil durumdaki kısa vadeli ve küçük miktarlardaki fonların bir araya gelerek büyük projelerin ihtiyacı olan finansmanın sağlanması fonksiyonları nedeniyle ekonomiler açısından oldukça önemli ekonomik birimlerdir. Bankaların para piyasasındaki etkinlikleri toplamış oldukları fonları doğru projelere yönlendirerek ekonomik canlanmanın sağlanmasına verdikleri destek anlamına gelmektedir. Konvansiyonel bankaların para piyasasında etkin bir şekilde faaliyet göstermelerinin en önemli göstergesi piyasalar içerisindeki hakimiyet ve işlem ağırlıkları olarak ifade edilebilir. Piyasalar içerisinde aracılık faaliyetlerinin tamamına yakını yürüten bankacılık sistemi ticari hayatın işlerlik kazanmasına ve paralelinde ülke ekonomisinin kalkınmasına fayda sunmaktadır. Bankacılık sisteminin para piyasasındaki fonksiyonlarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Takan & Boyacıoğlu, 2015, s. 49-50):

- Bankalar ekonomiye sağladıkları kaynakların yatırımlara dönüşmesine aracılık etmektedirler.
- Atıl durumdaki, birbiri ile ilgisi olmayan, kısa vadeli ve küçük miktarlardaki birikimlerin, aracı kurumların güvene endeksli göstermiş oldukları faaliyetler ile bir araya gelmesine olanak sağlarlar. Daha sonra bu fon havuzları büyük yatırımların finansmanını sağlamaktadır.
- Atıl fonların banka havuzlarında toplanması ve vade miktar uyumunun bankalarca sağlanması daha sonra kredi olarak kullanılması sayesinde makro anlamda geniş bir tabana ulaşılmasını sağlamaktadır.
- Bankaların sunmuş olduğu finansman ürünlerinden yararlananlar açısından alternatif kaynakların oluşması anlamında olumlu bir dönüşüm söz konusu olmaktadır. Hem fon arz eden kesim hem de fon talep eden kesim açısından kendi başlarına piyasaya girmeleri durumunda yaşayacakları zorluklar ortadan kalkmaktadır. Ayrıca bankacılık sektöründe yaşanacak olan rekabet sayesinde de alternatif finansman imkanları artacaktır.
- Kredi arzı ve talebi arasındaki uyumlaştırmanın yapılmasını bankacılık sistemi sağlamaktadır.
- Bankaların mevduatlara sunmuş oldukları faiz oranlarının aynı dönemdeki enflasyonun üzerinde seyretmesi durumunda ekonomi içerisindeki tasarruf eğilimi artacaktır. Ekonomik büyümenin ihtiyacı olan kaynakların gelişimi sağlanacaktır ve büyümeye olumlu katkı sunulması söz konusu olacaktır.

1.3.5 Bankaların Sermaye Piyasasındaki Fonksiyonları

Piyasadaki güvenilir ve itibarları yüksek aracı kurumlar olmaları nedeniyle bankaların Sermaye piyasasındaki işlem hacimleri ve fon toplama ve fonların hizmete sunulması kapsamında yürüttükleri faaliyetleri piyasadaki diğer ekonomik unsurlara göre daha yüksek hacimli olarak gerçekleşmektedir. Piyasada mevcut olan yatırım fonlarının büyük oranda bankalar tarafından yönetildiği görülmektedir. Bununla birlikte Sermaye piyasasının bel kemiği durumunda olan ikinci el

piyasasında da bankacılık sisteminin aktif şekilde hakim durumda faaliyette olduğu görülmektedir. Bankacılık sektörü birinci el piyasasında da hem müşterilerine menkul kıymet yatırımlarında yatırım danışmanlığı, alım-satım danışmanlığı, hem de menkul kıymet yatırım ortaklığı aksiyonlarının yönetiminde aktif şekilde faaliyet göstermektedir. Bankacılık sektörünün sermaye piyasası işlemlerindeki fonksiyonlarını aşağıdaki şekilde listelemek mümkündür (Takan & Boyacıoğlu, 2015, s. 49-50):

- Bankalar sermaye piyasasında bono ve tahvil gibi sabit faizli finansal ürünlerin, kıymetli maden ve hisse senedi alım-satım işlemlerinin yürütülmesini sağlamakta veya yatırımcı olarak rol üstlenmektedirler.
- Bankalar müşterilerinin isteklerini karşılayabilmek amacıyla finansal araçların alım-satım işlerini yönetmekte, müşterilerinin portföylerini yönetmekte ve yatırım fonu yönetimi faaliyetlerini yürütmektedirler.
- Bankalar sermaye piyasasında yer alan müşterilerinin menkul kıymet satışlarını gerçekleştirmek, garantörlük, bono ve tahvil ihraçlarının organize edilmesi ve konsorsiyumlarda yer almak gibi önemli fonksiyonlar sahiptirler.

1.4 Banka Bazlı Piyasa Bazlı Finans Sistemi, İçsel-Dışsal Para ve Bankaların Para Oluşturması

Bu kısımda finansman teminin işleyiş boyutunda önemli bir ayrım olan banka bazlı-piyasa bazlı finansman kavramları, içsel ve dışsal para kavramları ve bankaların parayı kredi yoluyla nasıl oluşturdukları detaylandırılacaktır.

1.4.1 Banka Bazlı-Piyasa Bazlı Finans Sistemi

Finansal piyasalar banka bazlı ve piyasa bazlı finansal sistemler olarak iki başlık altında incelenmektedir. Piyasa bazlı olarak işleyen finans sistemlerinde hisse senedi sahiplerinin getirilerinin maksimizasyonunda profesyonel yöneticilerin almış olduğu kararlarla finansal sisteme yön vermesi söz konusuysa, tersi durumda banka bazlı olarak işleyen finansal sistemlerde finansman talebi ve arzı bankalara bağımlı olarak gerçekleşmektedir. Banka bazlı olarak işleyen finansal sistemlerde bankaların işletmeleri sisteme uygun şekilde yapılandırılmaları söz konusu olacaktır. Banka bazlı sistemlerin anlaşılması için bankacılık sisteminin

doğal yapısını ve bankaların işleyiş biçimlerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Banka bazlı ve piyasa bazlı finansal sistemlerin işleyişleri Tablo 1.5 üzerinde gösterilmektedir (Parasız, 2011, s. 14).

Tablo 1.5 Banka Bazlı Piyasa Bazlı Finansal Sistem

Sistem	A Ülkesi	B Ülkesi	X Ülkesi	Y Ülkesi	Z Ülkesi
Piyasa Bazlı	Çok Önemli	Çok Önemli	Önemli	Oldukça Önemsiz	Önemsiz
Banka Bazlı	Rekabetçi	Yoğunlaşmış	Yoğunlaşmış	Yoğunlaşmış	Yoğunlaşmış
Dışardan Yönetilen Şirketler	%51 Hisseli Ortaklık	%51 Hisseli Ortaklık	Bankalar	Bankalar ve %51 Hisseli Ortaklık	Mortgage Bankaları

Kaynak: Parasız, 2011, s. 15

Finansal sistemlerin banka ve piyasa bazlı olarak ayrışmasının temelinde finansman kavramının önemi yatmaktadır. Banka bazlı olarak çalışan sistemlerde bankacılık sisteminin fon talep eden kesime piyasaya göre çok daha yüksek şekilde finansman aktarması söz konusudur. Tablo 1.5’de örneklendirilen finansal sistemlerde, X, Y ve Z ülkelerinin banka bazlı olarak çalıştıkları ve piyasaların finansman temininde küçük rollerinin bulunduğu görülmektedir. Piyasa bazlı olarak işleyen A ve B ülkelerinde bankaların piyasaya uzun vadeli finansman sağlamadığı ve şirketlerin finansman ihtiyaçlarını sermaye piyasası ve ihraçlar yolu ile temin ettiği görülmektedir. Hem piyasa bazlı hem de banka bazlı sistemlerde finansmanın temini öncelikle içsel olarak üretilen fonlar yolu ile sağlanırken, bu seçeneğin yeterli olmadığı durumlarda bankalara ve piyasalara başvurulması söz konusu olmaktadır.

1.4.2 İçsel ve Dışsal Para Kavramı ve Bankaların Para Yaratma Süreci

Para yaratma süreciyle ilgili iki temel yaklaşım mevcuttur: dışsal para teorisi ve içsel para teorisi. Dışsal para teorisi, para arzının temelini merkez bankasının belirlediği para tabanı olduğu para teorisidir. İçsel para teorisine göre para arzı ise özel kesimin talep ettiği finansmanın bankalar tarafından karşılanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Dışsal para teorisine göre, para arzının merkez bankası tarafından kontrol edilmesi nedeniyle para yaratma sürecinin bankalarla alakası yoktur ve dışsaldır, ancak içsel para teorisine göre, para arzının kaynağı bankalar olarak tanımlanmakta olduğundan para yaratma süreci içseldir. Dışsal para teorisini

benimseyenler, konvansiyonel bankaların öncelikle mevduat topladığını ve sonra bu mevduatları rezervler ve krediler formatında dağıttığını düşünürler; yani para yaratımının pasiften aktife doğru gerçekleştiğini savunurlar. Buna karşılık, içsel para teorisini destekleyen post-Keynesyenler, mevduatlar ile krediler arasındaki ilişkinin banka aktifinden pasife yani kredilerinden mevduatlarına doğru gerçekleştiğini öne sürmektedirler (Özgür, 2008, s.54-55).

İçsel para teorisinin ilk ortaya çıktığı dönem 19. yüzyılın ortalarında. Bankacılık ve Nakit okulu (Currency School) arasında Parasalcılar ve Post-Keynesyenler arasındakine benzer bir fikir çatışması bulunmaktaydı. İki taraf arasında var olan çekişmenin özünde paranın ve harcamaların arasındaki ilişkinin ve İngiltere Merkez Bankasının para miktarı üzerindeki kontrolsüzlüğü ve para hacmi ile ödemeler dengesi arasındaki ilişkinin varlığına dair tartışmalar yatmaktaydı. Post-Keynesyenler para hacminin kaynağının bankaların vermiş olduğu krediler olduğunu savunmaktaydı. J. M. Keynes'in "*Para Arzı Üzerine İncelemeler*" adlı kitabının yayınlanması ve para arzının içsel olduğunu kabul etmiş gibi davranması sonrasında 1936 yılında "*İstihdam Faiz ve Paraya Dair Genel Teori*" başlıklı kitabında para arzının dışsal olduğu ve parasal otoriteler tarafından belirlendiği varsayımını savunmaya başladığı görülmektedir. Dışsal para teorisi Keynes sonrası dönemde konvansiyonel iktisadın bir parçası olarak yorumlanmış ve IS-LM analizi ile birleştirilerek parasalcılar tarafından da kabul edilmiştir (Büyükgaz, 2019, s.221). Dışsal para teorisine göre para arzı ekonomik işleyişten tamamen bağımsız olarak merkez bankalarının kullandığı bir politika aracı olarak tanımlanmaktadır ve para arzının reel ekonomiye herhangi bir etkisi bulunmamaktadır (Özgür, 2008, s.54).

Post-Keynesyen içsel para teorisi merkezinde kredi mekanizması yer almaktadır; İçsel para, yeni kredi talepleri ve finansal aracılık sistemi üzerine inşa edilmiştir (Palley, 2002, s. 152-153). Ancak, para teorisinde içsellliği savunan Post-Keynesyenler kesin çizgilerle birbirinden ayrılmaktadır. Rousseas (1986) ve Pollin (1991) işaret ettikleri şekilde, Post-Keynesçi teori içerisinde iki farklı içsel para teorisi yaklaşımı vardır. Her iki yaklaşım da para arzının büyümesinin ekonomide mevcut olan kredi hacmine dayandığını ve bu kredi mekanizmasının merkezinin bankaların davranışları olduğunu savunur (Pollin, 1996, s. 495). Geleneksel iktisat anlayışına göre, konvansiyonel bankalar pasif bir şekilde mevduatları kabul eder,

bu mevduatların bir kısmıyla rezervlerini oluşturur ve kalanını kredi olarak verir; Post Keynesçilerin temel eleştirisi ve itirazı ise bu geleneksel anlayışadır; onlara göre, mevduat ve kredi arasındaki nedensellik ilişkisi geleneksel anlayışın iddia ettiğinin aksine işler; yani nedensellik konvansiyonel bankaların bilançolarının varlıklarından (aktiflerinden) yükümlülüklerine (pasiflerine) doğru yönelir. Başka bir deyişle, bankalar piyasadan gelen kredi talebini karşılar ve bu yeni krediler de bankacılık sistemi içinde yeni mevduatların oluşmasına yol açar. Yeni mevduatlar ortaya çıktıktan sonra bankalar artan rezerv ihtiyaçlarını karşılamak için fon arayışına girerler. İşte Post Keynesçiler arasındaki temel görüş ayrılığı da bu rezervlerin nereden ve nasıl sağlanacağı sorusu üzerinde şekillenir (Özgür, 2008, s. 55).

İçsel para ve dışsal paraya ilişkin tartışmalar çoğunlukla para yaratımı ve bankaların kredi verme süreçleri etrafında devam etmektedir. Dışsal para görüşüne göre bankaların rezervleri dolayısıyla kredi vermeleri gerekmektedir. İçsel para teorisi ise tam tersi yönde bir önermede bulunarak bankaların vermiş oldukları kredilerin mevduatları oluşturduğunu iddia etmektedir. Merkez bankası politikalarının kredileri ve ekonomik büyümeyi artırmakta başarısız olmaları içsel para teorisinin kanıtlarından biri olarak gösterilmektedir. İçsel para teorisine göre bankalar rezervleri fazla olduğu için kredi vermemektedirler, bankalar kredi verdikleri için rezervler oluşmaktadır. İçsel para teorisinin odağında banka rezervleri, krediler ve merkez bankaları yerine bankalar ve kredi talep edenler arasındaki ilişkinin yer aldığı görülmektedir. Bu görüşe göre firmaların almış oldukları üretim kararları kredi taleplerini oluşturmaktadır ve bankalar kredi faizlerini belirledikten sonra kredi talebini karşılayacaklardır (Sieron, 2019, s. 331).

Post-Keynesyen iktisadi anlayışın para ile ilgili analizleri içsel para teorisi üzerine kurulmuştur. Post-Keynesyen teori para arzının piyasada oluşan kredi talebi ve tüketicilerin tercihleri tarafından belirleneceğini ve merkez bankası tarafından belirlenemeyeceğini ileri sürmektedir. Post-Keynesyen anlayışa göre banka kredileri mevduatlara dönüşmekte ve para yaratılmaktadır. İçsel para teorisinin krediler ve mevduatlar arasındaki dönüşümün tersine işlediğini savunan anlayışına göre, bankalar, kredi genişlemesi yaratabilmek için mevduat stokuna ihtiyaç duymazlar. İçsel para teorisine göre kredilerin ve mevduatların yaratılma süreci herhangi bir para stokuna bağlı olarak gerçekleşmemektedir ve para yaratımı

kendilinden oluşmaktadır (Büyüklgaz, 2019, s. 220). İçsel para teorisinin başlıca önermelerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Miktar teorisinde yer alan para-gelir arasında yer alan nedensellik ilişkisi, içsel para teorisinde tersine işlemektedir. Para-gelir nedenselliği, beklenen gelirlerden kredi talebine ve ardından para talebine doğru yönelir.
- Rezerv, mevduat ve krediler arasındaki nedensellik ilişkileri de ters yönlü olarak işler. Teoriye göre rezervler içseldir ve krediler dahilinde herhangi bir etkisi bulunmaz. Bu ifade, para çarpanı modelinin geçersiz olduğunu savunur.
- Tasarruflar ve yatırımlar arasında yer alan nedensellik de içsel para teorisine göre ters yönlü olarak işlemektedir. Firmalar, üretimi finanse etmek için öncesinde herhangi bir tasarruf yapmak zorunda değildir.
- İçsel para teorisi dahilinde faiz oranları dışsal olarak oluşmaktadır; piyasaların faiz oranlarının belirlenmesi dahilinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.
- İçsel para teorisine göre para arzı talep-kredi temelli olarak oluşmaktadır. Kredi talebi dışsal olarak oluşmaktadır ve konvansiyonel bankaların kredi kararları tarafından yönlendirilmektedir (Rochon, 2001, s. 294).

1.4.3 Bankaların Para Yaratma Süreci

Bankaların kredi yaratma fonksiyonları belirli koşullara bağlıdır ve bunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Kredi talebinin oluşması ve bankaların sunmuş oldukları aracılık hizmetlerinden faydalanmak isteyen ekonomik birimlerinin var olması gerekmektedir.
- Ekonomik birimlerin kredi taleplerinin istikrarlı ve sabit bir şekilde devam etmesi gerekmektedir.
- Bankaların içerisinde bulundukları regülasyonlara bağlı olarak ayırdıkları karşılık oranları sonrasında yeterleri parasal rezervlerinin bulunması gerekmektedir.

- Bankaların ellerinde bulundurdıkları parasal rezervlerin tamamını karlılıklarına uygun olacak şekilde kredi vererek değerlendirmeye karar vermeleri gerekmektedir (Avadhani, 2008, s. 120).

Birinci ve İkinci Kondisyonlar kredi talep eden kesimin alışkanlıklarına bağlıdır ve genel olarak sabittir. Üçüncü ve Dördüncü Kondisyonlar para politikası ile ilgilidir. Bankalar rezervlerini kredi olarak değerlendirdiklerinde para ve kredi oluşturan mevduatları yaratırlar.

Bankaların para yaratma sürecinin ilk adımı olan “girdi faktörü” merkez bankalarının bilanço hesapları tarafından belirlenmektedir. Bu kısımda para yaratma sürecinin kredi yaratma süreci ile paralelliği anlatılacaktır. Para yaratma sürecinin ilk adımı olan merkez bankası para arzını basitleştirilmiş bilanço üzerinde Tablo 1.6 üzerinde inceleyebiliriz:

Tablo 1.6 Basite İndirgenmiş Merkez Banka Bilançosu

Aktif	Pasif
✓ Bankalara Verilen Krediler	✓ Dolaşımdaki Para
	✓ Banka Rezervleri

Kaynak: Parasız, 2011a, s. 17

Basite indirgenmiş Merkez Bankası bilançosunun aktifinde sadece bankalara verilen krediler bulunmaktadır. Merkez bankaları vermiş olduğu bu kredileri bankalara finansman yaratmak amacıyla vermektedir. Merkez Bankası bilançosunun pasif tarafında dolaşımdaki para miktarı ve bankaların rezervlerinden oluşmakta olduğu görülmektedir. Verilen bilgiler ışığında para tabanı formülü aşağıdaki şekilde oluşmaktadır:

- $B = Cr_{MB/B} = C + R$
- $C = \text{Nakit}$
- $R = \text{Merkez Bankası Rezervler}$
- $B = \text{Para Arzı}$
- $Cr_{MB/B} = \text{Bankalara Verilen Krediler}$

Yukarıda yazılmış olan formülde para tabanı yaratma sürecinde rol oynayan “yabancı aktifler” ve merkez bankalarının devlete vermiş olduğu kredilere ilişkin

miktarlar yer almamaktadır. Diğer aktif ve yükümlülüklerin ağırlığı da sıfır olarak kabul edilmiştir (Parasız, 2011a, s.17).

Merkez bankası bilançosuna benzer şekilde bankacılık sistemine ilişkin bilanço değeri de basite indirgenmiştir. Yabancı aktiflere ilişkin pozisyonların ağırlığı sıfır olarak kabul edilirken, kredi kaleminde ($Cr_{MB/B}$) özel sektör ve kamu ayrımı yapılmamıştır. Mevduat kalemi için de aynı durum söz konusudur. Tablo 1.7 Bankaların basite indirgenmiş bilançolarını tablo üzerinde göstermektedir. Bankacılık sisteminin basite indirgenmiş bilançosunda mevduat kaleminin alt türlerinin ağırlığı yok sayılmış ve tüm mevduatlar aynı kabul edilmiştir. Ayrıca bankacılık sistemine ilişkin uzun vadeli yükümlülük kalemi de göz ardı edilmiştir (Parasız, 2011a, s. 17).

Tablo 1.7 Basite İndirgenmiş Banka Bilançosu

Aktif	Pasif
✓ Banka Dışı Krediler	✓ Dolaşımdaki Para
	✓ Banka Dışı Mevduatlar

Formül üzerinde gösterildiğinde toplam krediler ve para arzı formülünün kısaltılmış hali aşağıdaki şekilde yazılabilir:

- $M = C + D = Cr_{B/NB}$
- $M = \text{Para Stoku}$
- $C = \text{Nakit}$
- $D = \text{Mevduat}$
- $Cr_{B/NB} = \text{Banka Dışı Krediler}$

Yukarıdaki formülden de görülebileceği üzere toplam para arzı toplam kredilere eşitlenmiştir. Banka dışı kredi taleplerinin karşılanabilmesi için kullanılacak olan mevduat ve nakit para talebi ile eşittir. Bankaların vermiş olduğu kredilerin C (nakit) ya da D (mevduat) şeklinde ödünç verildiği ve para yaratma sürecinin kredi yaratımıyla eş anlamlı olduğunu göstermektedir (Parasız, 2011a, s. 17-18). Bankaların hak satın alma sureti ile kredi yaratması söz konusudur. Satın alınan bu haklar bono ya da kredi formatında olabilir. Dolayısıyla kredi piyasası makro ekonomik piyasanın aynası konumundadır.

Bankalar kredi yaratmak sureti ile para arzını artırabilme yeteneğine sahiptir. Menkul kıymet yatırımı yapılırken karşı tarafın hesabına alacak kaydı girildiğinde ya da kredi ve kredili mevduat işlemlerinde kendi hesabına alacak kaydı girildiğinde daha önce bahsedildiği şekilde kaydi bir para/mevduat yaratmış olur. Bu süreçte bankalara herhangi bir nakit girişi olmaksızın mevduatlarında bir artış oluşmaktadır. Bankanın ödünç verme işlemlerinden ya da menkul kıymet yatırımlarından kaynaklı olarak yaratılan bu mevduat bankalar tarafından yaratılan para olarak adlandırılır. Bankaların gerçekleştirdikleri her kredi, kredili mevduat gibi ödünç verme işlemleri eşitinde karşılık gelen bir mevduat oluşturarak para yaratmaktadır (Avadhani, 2008, s. 122).

Mishkin (2011)'e göre kredi ile mevduat yaratma sürecinin daha basit şekilde şöyle anlatılabilir: Merkez bankasının 100 Lira değerindeki kredisinin A bankasına yatırılması durumunda, A bankası ve piyasadaki diğer bankaların serbest rezerv bulundurmamak istemediği varsayımı altında, A bankasının hesapları şu şekilde değişmektedir.

Tablo 1.8 A Bankası Basite İndirgenmiş Bilanço

Aktif		Pasif	
✓ Nakit	100 Lira	✓ Mevduat	100 Lira

Kaynak: Mishkin, 2011, s. 343

Bazı ülkelerde bankaların kendi hesaplarında yahut merkez bankası hesaplarında, banka fonlarının güvenliği ve banka likiditesinin menfaati doğrultusunda, mevduatları üzerinden tutmaları gereken, bulundukları ülkenin merkez bankası regülasyonları doğrultusunda %5 ya da %10 oranında yasal rezerv/karşılık zorunluluğu bulunmaktadır. Para tabanını yalnızca merkez bankaları oluşturabilir ve rezerv tabanları merkez bankalarının belirlemiş olduğu zorunlu karşılık oranları üzerinden hesaplanmak sureti ile oluşturulur. Daha açık şekilde tanımlamak gerekirse mevduat karşılık oranı bankaların mevduatları üzerinden merkez bankası oranlarına göre bünyelerinde ya da merkez bankası hesaplarında bulundurmaları zorunlu olan mevduat tutarıdır (Avadhani, 2008, s. 121-122).

Merkez bankası zorunlu karşılık oranının %10 olarak hesaplandığı durumda A bankasının zorunlu rezerv miktarı 10 Lira olarak hesaplanırken kredi olarak

değerlendirebileceği serbest rezervi 90 Lira olarak hesaplanacaktır. Bankaların ellerinde serbest rezerv tutması maliyet anlama geleceğinden 90 Lira'nın kredi olarak kullandırılması söz konusu olacaktır. Bu durumda A bankasının Kredi verilebilir mevduatları 90 Lira tutarında artacaktır. A bankasının 90 Liranın tamamını kredi olarak kullandırması durumunda serbest rezervleri ve kredi verilebilir mevduatları 90 Lira azalırken kredi alacakları hesabı 90 Lira artış gösterecektir. Tablo 1.8 A bankasının kredi işlemi öncesi hesaplarını göstermektedir.

Tablo 1.9 A Bankası Basite İndirgenmiş Bilanço (Zorunlu Karşılık)

Aktif		Pasif	
✓ Karşılıklar	10 Lira	✓ Mevduatlar	100 Lira
✓ Krediler	90 Lira		

Kaynak: Mishkin, 2011, s.343

A bankasından kredi kullanan müşteri finansmanını ödeme amacıyla kullandığında 90 Lira tekrar finans piyasasına girecektir B bankasına yatırılacağı farz ederek B bankasının basite indirgenmiş bilançosu aşağıdaki şekilde gerçekleşecektir. Tablo 1.9 B bankası basite indirgenmiş bilançosunu göstermektedir.

Tablo 1.10 B Bankası Basite İndirgenmiş Bilanço

Aktif		Pasif	
✓ Nakit	90 Lira	✓ Mevduat	90 Lira

Kaynak: Mishkin, 2011, s. 343

Bankacılık sisteminde yer alan mevduatların toplam tutarı banka hesaplarına borç-alacak kaydetmek suretiyle dolaşımdaki 100 Lira üzerinden 190 lira düzeyine çıkmıştır. Toplam mevduatın genişlemesi için krediyi kullananın parayı B bankasına da yatırmasına gerek yoktur. A bankası krediyi kullandırması sonrasında paranın sisteme girdikten sonra tekrar A bankasına dönmesi söz konusu olmuş olsa dahi mevduatlardaki değişim aynı şekilde gerçekleşecektir. Bu durumda A bankasının bilançosunda pasif taraftaki mevduat tutarı 190 Lira olarak kaydedilecektir (Mishkin, 2011, s. 343).

Bankacılık sektöründe yer alan bankaların ellerinde bulunan mevduatları kredi olarak kullandırmasının ya da kredi kullandırmak yerine menkul kıymet satın almasının parasal genişleme üzerindeki etkisi aynı olacaktır. Bankacılık sektörü özelinde yukarıda verilen örnekte de görülebileceği gibi tüm bankaların ellerinde bulunan rezervlerini kredi olarak kullandırması durumunda başlangıçta 100 Lira ile başlayan parasal genişleme toplamda 1000 Lira olarak gerçekleşecektir. Artış oranı 10 kat olarak gerçekleşmektedir ve bu artış çarpanı zorunlu karşılık oranı olarak belirlediğimiz oran olan %10 (0,1) oranının tersine eşit olarak hesaplanmaktadır ($1/0,1=10$). Tablo 1.10 A bankasının kredi menkul kıymet yatırımı yapması durumunda bilançosunda gerçekleşecek değişimleri göstermektedir (Mishkin, 2011, s.344).

Tablo 1.11 A Bankası Basite İndirgenmiş Bilanço (Menkul Kıymet Yatırımı)

Aktif		Pasif	
✓ Karşılıklar	10 Lira	✓ Mevduatlar	100 Lira
✓ Menkul Kıymetler	90 Lira		

Kaynak: Mishkin, 2011, s. 344

Bankacılık sektörünün tamamının ellerinde bulunan rezervlerin tümünü kredi olarak kullandırması durumunda mevduatlarda yaşanacak olan toplam genişleme Tablo 1.11’de gösterildiği şekilde gerçekleşecektir. Tek başına bir bankanın vermiş olduğu kredilerle çoklu mevduat yaratılması mümkün olmayacaktır çünkü bir banka elinde bulunan rezervlerin toplamından daha yüksek miktarda kredi veremeyecektir. Banka kredi vererek elinde bulunan rezervleri başka bankalara aktaracaktır fakat bankacılık sektörü bir bütün olarak ele alındığında çoklu mevduat genişlemesi mümkün olacaktır (Avadhani, 2008, s. 123). Bunun nedeni bir bankanın kredi vererek elindeki rezervlerini kaybetse dahi bu rezervlerin başka bankalara geçerek finansal sistem içerisinde kalmaya devam etmesi olacaktır (Mishkin, 2011, s. 344).

Sektörde yer alan tüm bankalar kredi rekabet nedeniyle kredi verip mevduat yaratmaya devam edecekleri için, kredi olarak verilen tutarlar finans piyasası içerisinde başka bir bankaya gidecek ve o bankanın da kredi vermesiyle sonuçlanacaktır. Bankaların kredi yaratma süreci mevduatlarda yaşanacak olan çoklu artışla sonuçlanana dek devam edecektir. Bankacılık sisteminin rezervlerinde

yaşanan artışlardan kaynaklı olarak yaşanacak olan mevduatlardaki çoklu artışa *basit mevduat çarpanı* adı verilmektedir.

Tablo 1.12 Mevduat Genişlemesi (Rezervlerde Yaşanan 100 Lira artış ve %10 Karşılık Oranı Varsayımına Göre)

Banka	Mevduatlardaki Artış (Lira)	Kredilerdeki Artış (Lira)	Zorunlu Rezervlerdeki Artış (Lira)
Merkez Bankası	0	100	0
A	100	90	10
B	90	81	9
C	81	73	8
D	73	66	7
E	66	59	7
F	59	53	6
G	53	48	5
H	48	43	5
.	.	.	.
TOPLAM	1000	900	100

Kaynak: Mishkin, 2011, s. 345

1.4.4 Bankacılık Sisteminin Çoklu Mevduat/Kredi Yaratması

Banka kredi vererek elinde bulunan rezervleri başka bankalara aktaracaktır fakat bankacılık sektörü bir bütün olarak ele alındığında çoklu mevduat genişlemesi mümkün olacaktır (Avadhani, 2008, s. 123). Bu varsayımın gerçekleşmesi aşağıdaki şartlara bağlıdır:

- Bankaların yasal zorunlu karşılık ayırma sürecinden sonra ellerinde kalan fazla rezervlerin tamamını kredi olarak kullandırmaları,
- Fon arz eden kesimin ellerinde bulunan atıl durumdaki fonlarını tutmaktan vazgeçerek bankacılık sistemine teslim etmeleri gerekmektedir.
- Bankalara güven duyulması ve fon arz eden kesimin bankaların ödeme gücüne ve istendiğinde ödeme yapacaklarına dair güven duyması gerekmektedir.

Tek bir bankanın kredi davranışının analize dahil edilmesi durumunda homojen makroekonomik ödünç piyasası analiz edilmiş olur. Bütün bankaları aynı kabul ettiğimizde tek bir bankanın kredi davranışı, diğer bankalarla arasındaki

simetri sebebiyle genele hitap eden bir denge oluşmasını sağlamaktadır. Bankacılık sektörünün toplamını ifade eden toplam krediler, bankaların tek başlarına yaratmış oldukları kredilerin toplamı olarak ifade edilmektedir. Bankacılık sistemi genelinin toplam kredi arzını, aşağıda yer alan formülle ifade etmek mümkündür (Parasız, 2011a, s. 21).

- $Cr^S = Cr^S ((+)\dot{I}_C, (-)\dot{I}_R, (-)\beta(+))Y$
- $Y = \text{Reel Gelir}$
- $\beta = \text{Geri ödenmeme riskini}$
- $\dot{I}_R = \text{Yeniden finansman faiz oranı}$
- $\dot{I}_C = \text{Kredi faiz oranını temsil etmektedir.}$

Ülkelerin bankacılık sistemleri genel olarak rezerv sistemine dayanmaktadır ve bankacılık sektöründe kredi yaratma fonksiyonunun temelinde güven unsuru yer almaktadır. Bankalar rezervlerinin küçük bir miktarını nakit olarak tutma eğilimdeyken, rezervlerinin tamamına yakını bankalar nezdindeki hesaplarda mevduat şeklinde tutmayı tercih edeceklerdir. Bankaların sahip oldukları yükümlülüklerin önceden belirlenmiş bir oranda nakit şekilde kendi hesaplarında ya da merkez bankası hesaplarında tutmasına da rezerv tabanı adı verilmektedir (Avadhani, 2008, s. 125). Bankacılık sisteminin bütünü adına mevduat yaratılması bankacılık sisteminde yer alan bütün rezervler bittiği zaman son bulacaktır. Başka bir deyişle zorunlu karşılık oranı ve toplam rezervler eşitlendiğinde sistem dengesini bulacaktır ve para yaratma süreci son bulacaktır. Zorunlu karşılık oranının %10 olduğu durumda sektör rezervlerinin 100 Lira artması durumunda toplam zorunlu karşılıkların 100 Lira düzeyine ulaşabilmesi için mevduatlardaki artışın 1000 Lira olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. Eğer mevduatlardaki artış 1000 Lira altında gerçekleşirse örneğin; 800 Lira olarak gerçekleşmişse, zorunlu rezervlerdeki 80 Liralık artış rezervlerdeki 100 Liralık artışın altında kalacağı için bu durum bankacılık sisteminde serbest rezerv şeklinde kalmış ve krediye dönüşmemiş rezervler bulunuyor anlamına gelmektedir. Bu rezervleri ellerinde bulunduran bankalar kredi yaratmaya devam edecekler ve bankacılık sisteminin elinde bulunan rezervler tamamen mevduata dönüştüğünde mevduat toplamı 1000 Lira değerini bulacaktır. Bankacılık sisteminin bütününe ait olan basite indirgenmiş bilanço örneği çoklu mevduat yaratma sürecinin sonucunu göstermektedir (Mishkin, 2011, s. 345).

Tablo 1.13 Bankacılık Sistemi Basite İndirgenmiş Bilanço (Çoklu Mevduat Yaratımı)

Aktif	Pasif
✓ Rezervler 100 Lira	✓ Mevduatlar 1000 Lira
✓ Menkul Kıymetler (-) 100 Lira	
✓ Krediler 1000 Lira	

Kaynak: Mishkin, 2011, s.346

1.5 Bankaların Kredi Yaratma Sürecine Dair Sınırlamalar

Bankaların kredi yaratma gücü bazı koşullar altında engellenmektedir. Bu koşullar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. *Fon Arz Eden Kesimin Nakit Tutmayı Tercih Etmesi:* Bankaların nakit rezervlerinin fazla olması ve halkın fonlarını ellerinde nakit olarak tutmak yerine banka hesaplarında tutmayı tercih etmesi kredi yaratma sürecini hızlandıracaktır. Ters durumda halkın likiditeyi tercih etmesi durumunda ve nakit paranın toplam arz üzerindeki ağırlığının artması halinde ise bankaların kredi kabiliyetleri sınırlanacaktır.
2. *Zorunlu Karşılık Oranı:* Zorunlu karşılık oranları merkez bankalarının para politikası araçlarından olup bazı dönemlerde belirli para politikası amaçları doğrultusunda yükseltebilmektedir. Zorunlu karşılık oranlarının yükselmesi bankaların kredi verecekleri mevduat miktarını sınırlayacağından kredi kabiliyetlerini de düşürecektir.
3. *Menkul Kıymetlerin Kullanılabilir Olması:* Bankaların kredi verebilmeleri için ellerinde menkul kıymet yatırımları bulunan ya da gerekli kredi değerliliğine sahip olan borç almak isteyen müşterilerin var olması gerekmektedir. Başka bir deyişle bankalara menkul kıymet satmak isteyen ya da kredi kullanmak isteyen müşterinin var olmaması durumunda bankaların kredi vermesi imkansızdır.
4. *Merkez Bankasının Kredi Kontrolü:* Bankacılık sisteminin kredi yaratma gücünü genişletebilecek ya da daraltabilecek olan tek kurum merkez bankasıdır. Merkez bankası dilerse karşılık oranlarını yükseltmek, kredi daralması yaratmak için DİBS ihraç

etmek, açık piyasa işlemleri, kredi faiz oranları gibi araçlarını kullanmak sureti ile bankaların kredi verme isteklerini azaltabilir ya da kredi kabiliyetlerini sınırlandırabilir.

5. *Nakit Mevduatın Piyasadan Çekilmesi:* Kredi yaratma süreci boyunca çeşitli nedenlerle bankalardaki mevduatın çekilmesi ya da fon arz eden kesimin parayı bankacılık sisteminde tutmak yerine nakit şekilde elinde tutmak istemesi durumunda bankaların kredi kabiliyetleri sınırlandırılacak ve kredi yaratma süreci de sekteye uğrayacaktır (Avadhani, 2008, s. 128).

1.6 Parasal Aktarım Mekanizması ve Bankacılık Sektörü Kredi Kanalı Etkisi

Merkez bankalarının etkin bir para politikası uygulayabilmesi ve hedeflerine ulaşabilmesi için ekonomi üzerindeki etkileri doğru bir şekilde değerlendirmesi önemlidir. Bu nedenle, para politikasının fiyatlar ve talep gibi makro değişkenler üzerindeki etkilerinin hangi kanallar aracılığıyla ve ne kadar sürede gerçekleştiğinin belirlenmesi son derece kritiktir. Merkez bankalarının para politikalarının toplam arz üzerindeki doğrudan etkisi sınırlı olabilirken, ekonomi üzerindeki asıl etkisi genellikle toplam talep aracılığıyla ortaya çıkar. Ayrıca, para politikalarının uzun vadede fiyatlar genel seviyesini belirleyici olarak etkilediği, ancak kısa dönemli talep ve çıktı açıklarındaki dalgalanmaları da etkileyebileceği bilinmektedir (TCMB, 2013).

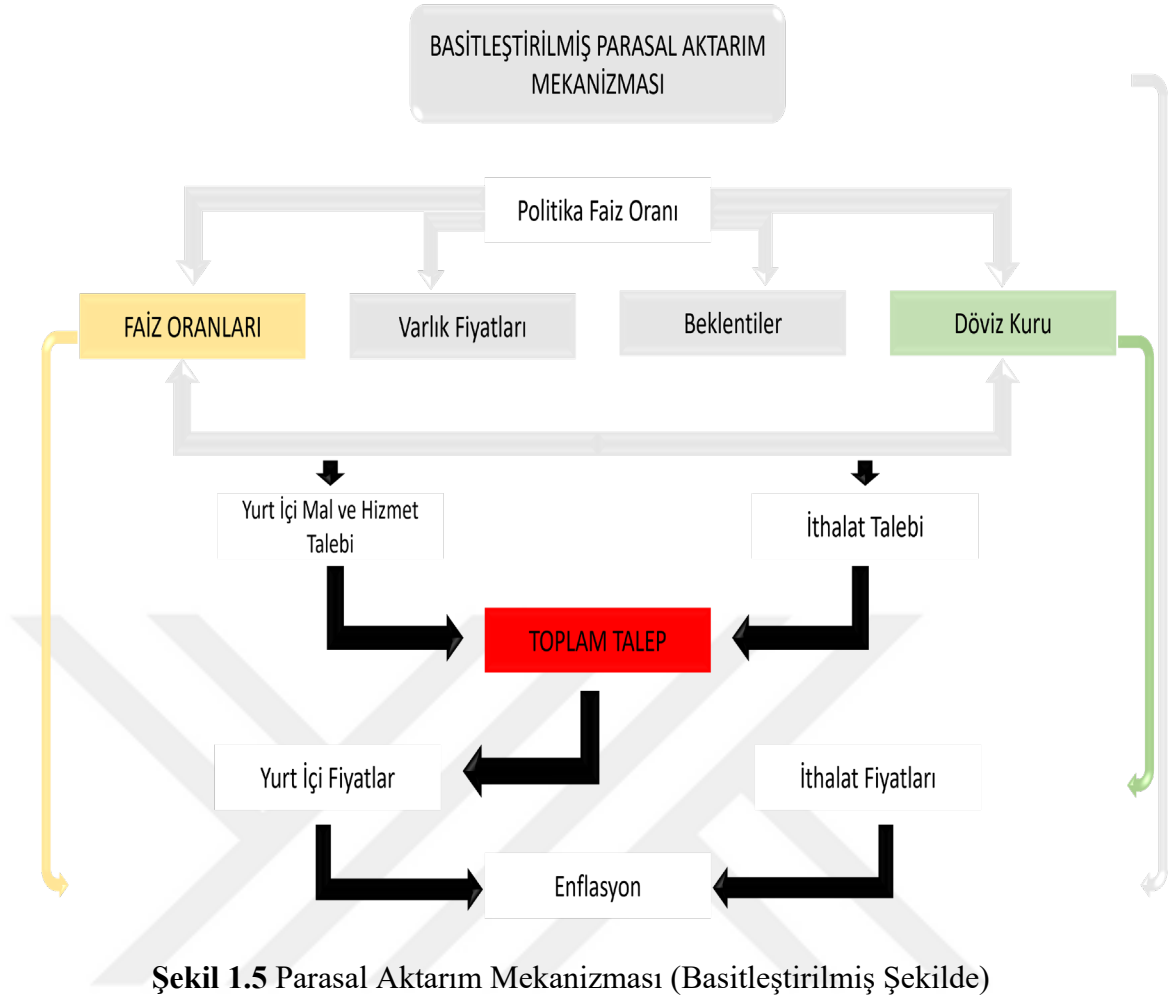
Merkez bankaları, para politikalarının ekonomi üzerindeki etkilerini anlamak ve kamuoyuyla paylaşmak için "parasal aktarım mekanizmasını" analizlerinde kullanmışlardır. Bu mekanizma genellikle üç aşamada açıklanır: İlk aşamada, para politikası değişikliklerinin faiz oranları, varlık fiyatları, beklentiler ve döviz kuru gibi değişkenlere nasıl aktarıldığı belirlenir. İkinci aşamada, bu değişkenler yurt içi ve ithal mallara olan talebi etkiler. Üçüncü aşamada ise toplam talep ve yurt içi fiyatlama davranışları belirlenir ve yurt içi fiyatlar ile ithalat fiyatları enflasyonu şekillendirir. Ayrıca, faiz oranlarının enflasyonu ve döviz kurlarının ithal mallara olan talebi ve yerel para cinsinden ithalat fiyatlarını nasıl etkilediği de dikkate alınır (TCMB, 2013).

Ekonomi politikaları genellikle maliye ve para politikalarının birleşiminden oluşur. Maliye politikası, devletin tam istihdam, büyüme, adil gelir dağılımı gibi

amaçları gerçekleştirmek için mali araçlarını kullanarak uyguladığı politikalar. Para politikası ise merkez bankalarının çeşitli araçlarla fiyat istikrarı ve finansal istikrar gibi hedeflere ulaşmak için aldıkları kararları ifade eder (TCMB, 2013).

1929 Ekonomik Buhranı öncesinde, devletin piyasa sisteminden mümkün olduğunca uzak durması gerektiği savunulmuştur. Ancak, buhran döneminde piyasa mekanizmasının ekonomik sorunları çözmemesi, devlet müdahalesi gerektiği fikrini öne çıkarmıştır. 1929'dan sonra, devletin özellikle maliye politikası araçlarını kullanarak ekonomiye müdahale etmesi ve denge sağlama yaygın bir görüştür. Bu dönemde, sürdürülebilir büyüme ve tam istihdam gibi hedeflere ulaşmak için para politikası da diğer politikaları destekleyici bir rol üstlenmiştir. Ancak, 1970'lerde yaşanan petrol krizi ve yüksek enflasyon süreci, para politikasının önemini artırmış ve fiyat istikrarını sağlama odaklı bir yapıya dönüşmüştür (TCMB, 2013).

1980'lerden itibaren, merkez bankalarının politikalarının ekonomi üzerindeki etkisini anlamak için parasal aktarım mekanizması hakkında çalışmalar yapılmıştır. Bu mekanizma, parasal değişkenlerin toplam talebi, çıktı açığını ve enflasyonu hangi kanallarla etkilediğini gösterir.

Kaynak: TCMB, 2013, s. 3., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İlk analizler genellikle faiz oranı kanalına dayanmakta olduğu görülmektedir, ancak daha sonra kredi büyümesi, beklenti ve döviz kuru gibi farklı etkiler de dahil edilmiştir; finansal sistemlerin yapısı, kamunun ekonomideki rolü ve ekonomilerin dışa açıklığı gibi faktörler, parasal aktarım mekanizmasının ülkeden ülkeye farklılık göstermesine neden olur. Yerel ve küresel düzeyde ekonomik yapıdaki değişiklikler, parasal aktarım mekanizmasında da farklılıklara yol açabilir (TCMB, 2013). Şekil 1.5'te Parasal Aktarım Mekanizmasını basitleştirilmiş bir şekilde göstermektedir. Parasal aktarım mekanizmasının temel işleyişi, politika faiz oranının piyasa faiz oranları, varlık fiyatları, beklentiler ve döviz kuru üzerinden toplam talep ve enflasyon üzerindeki etkisine dayanır. Para politikalarının reel ekonomiyi etkileme süresi ve düzeyi, iki ana faktör grubunun incelenmesiyle anlaşılır. İlk grup, merkez bankalarının doğrudan kontrol edebildiği kısa vadeli faiz oranları ve zorunlu karşılıklar gibi araçların, mevduat-kredi faizleri, varlık fiyatları ve döviz kurları gibi değişkenlere etkisini ele alır. İkinci grup ise,

firmaların ve hanehalkının likidite durumları ile harcama kararları arasındaki ilişkiye odaklanır (Berber & Daştan, 2020, s. 9-10).

Bu grupta çerçevesinde, literatürde dikkat çeken faktörler arasında resmi müdahaleler, ekonominin fiyatlama mekanizması, finansal sistemin yapısı, finansal sözleşmelerin vade yapısı, bankacılık sisteminin finansal durumu, sermaye hareketleri, finansman kaynakları, hanehalkı ve firmaların finansal koşulları yer alır. Bu faktörler, para politikalarının etkilerini belirlemede kritik bir rol oynar ve para politikasının etkinliğini değerlendirmek için önemlidir.

1.6.1 Parasal Aktarım Mekanizmasına İlişkin Görüşler

Parasal aktarım mekanizmasına ilişkin görüşler Keynesyen ve Parasalcı görüşler olarak iki başlık altında incelenmektedir. Keynesyen görüş 1930-1960 yılları arasında hakim durumdayken 1960 sonrası dönemde Keynesyen görüşe bir eleştiri şeklinde ortaya çıkan Parasalcı görüşün ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bölümde parasal aktarım mekanizmasına ilişkin görüşler hakkında bilgi verilecektir.

1.6.2 Parasal Aktarım Mekanizması: Keynesyen Görüş

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar, klasik iktisatçılar ekonominin tam istihdam düzeyinde dengede olduğuna ve bu nedenle piyasanın kendi iç dinamikleri sayesinde ortaya çıkan sorunların çözülebileceğine inanmışlardır. Ancak, 1929'da başlayan ve küresel çapta ekonomileri derinden etkileyen Büyük Buhran, piyasaların bu dinamiklerle dengede kalamayabileceğini göstermiştir.

Buhranın ardından, Keynes ekonominin temel görüşlerine meydan okumuş ve 1936'da "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı eserini yayınlamıştır. Keynes, klasik iktisadi yaklaşıma karşı çıkarak, ekonominin kendiliğinden dengeye ulaşmayabileceğini ve dolayısıyla devlet müdahalesinin gerekliliğini savunmuştur. Ona göre, özel sektör yatırımlarındaki belirsizlikler nedeniyle ekonomi durgunluklarla karşılaşabilir ve bu durumda devletin talebi artırmak için kamu harcamaları yapması gerekebilir. Ayrıca, faiz oranlarını ayarlamak ve para politikalarını uygulamak gibi politika araçları da gerekebilir.

Keynes'in bu yeni yaklaşımı, devletin ekonomik politikalarla ekonomik dengesizliklerle mücadele etmesini önermiştir ve modern makroekonomi anlayışının temelini oluşturmuştur. Bu yaklaşım, kriz dönemlerinde müdahaleci

politikaların önemini vurgulayarak klasik iktisat paradigmasını önemli ölçüde değiştirmiştir (Orhan & Erdoğan, 2008, s. 148).

Keynesyen görüşe göre reel ekonomi ve para arasındaki ilişki faiz oranı üzerinden yorumlanmaktadır ve faiz oranlarının reel ekonomi üzerinde etkisinin önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu görüşe göre faiz oranları parasal ekonomi üzerinde dolaylı etkiye sahip olmaktadır dolayısıyla Keynesyen görüşe göre parasal aktarım dolaylı şekilde faiz oranları üzerinden işlemektedir. Keynesyen görüşe göre para arzı miktarında oluşan değişiklikler öncelikle para piyasasına yansiyarak faiz oranlarını etkilemektedir. Sonrasında faiz oranlarında yaşanan değişiklikler yatırımlar üzerinde etkili olmakta ve parasal aktarım mekanizması dolaylı şekilde işlemektedir. Faiz oranlarına bağlı şekilde işleyen parasal aktarım mekanizmasının, para talebi ve yatırımların faiz oranlarında yaşanan değişikliklere gösterdikleri tepki üzerinden işlemekte olduğu görülmektedir (Cengiz, 2010, s. 116).

Keynesyen parasal aktarım mekanizmasında likidite tuzağı yaşanmadığı sürece para arzında yaşanacak olan değişikliklerin reel faizler ve yatırımlar üzerinde etkisinin olduğu savunulmaktadır. Bu modelde para ve borç olmak üzere iki farklı aktif bulunmaktadır. Para arzında yaşanacak olan değişiklikler faiz oranları vasıtasıyla dengesini bulmaktadır. Keynesyen teoride bankacılık sektörünün parasal aktarım mekanizması üzerinde bilançolarında yer alan pasifler aracılığı ile para yaratmaları söz konusu olmaktadır. Banka bilançolarının aktifinde yer alan ikame esnekliği tam olduğundan, Keynesyen görüş tarafından göz ardı edildiği görülmektedir (Özcan, 2016, s. 192). Keynesyen parasal aktarıma göre para arzı değişiklikleri öncelikli olarak faiz oranlarını değiştirmektedir; faiz oranlarında meydana gelecek olan değişiklikler sonrasında yatırımları etkilemektedir dolayısıyla büyüme düzeyinde değişiklikler meydana gelmektedir (Yurtkur & Yalçın, 2020, s. 746).

Keynesyen teoride para arzı egzojen olarak ifade edilmektedir. Teoriye göre para arzının kontrolü parasal otoritenin elinde bulunmaktadır ve paradan fiyatlara doğru işleyen bir nedensellik söz konusu olmaktadır. Faiz oranına bağlı olarak spekulatif amaçlı para talebinin modele dahil olması Keynesyenci görüşün farkını oluşturmaktadır ve iktisadi birimlerin beklentiler üzerinden gelir elde etme modelini temel aldığı görülmektedir. Keynesyen görüşe göre menkul kıymet alıp

satarak gelir elde etmeye çalışan ekonomik birimlerin kabul ettikleri bir faiz düzeyi bulunmakta ve piyasa faizleri bu düzeyin altında ve üzerinde dalgalanmaktadır ve yatırım kararları bu düzeye bağlı olarak alınmaktadır. Sözelimi: faizlerin kabul edilebilir düzeyin altında seyretmesi durumunda, faizlerin tekrar yükseleceği düşüncesi nedeniyle para kaybından korkan ekonomik birimler yatırım yapmak yerine ellerindeki fon fazlasını nakit olarak tutmaya karar vereceklerdir. Ters durumda, faizlerin kabul edilebilir seviyenin üzerine çıkması söz konusu olduğunda, faiz oranlarının yeniden düşeceği varsayılarak menkul kıymet yatırımı yapma kararı almaları söz konusu olacaktır. Keynesyen teori bu durumun spekülâtif amaçlı para talebi ve faiz oranları arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığına işaret ettiği sonucunu çıkartmaktadır (Cengiz, 2010, s. 116).

Keynesyen parasal aktarım mekanizmasının parasal görüş tarafından çeşitli şekillerde eleştirildiği görülmektedir. Bu eleştirileri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Keynesyen parasal aktarım mekanizması teorisinde, banka kredilerinin dikkate alınmadığı görülmektedir ve yatırım olanakları para ve tahvil gibi menkul kıymet yatırımlar ile sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte para ve tahvil dışında da yatırım olanakları mevcuttur.
- Keynesyen parasal aktarım mekanizması teorisinde, finansal aracılık sisteminin pasifize edildiği görülmektedir. Keynesyen görüşte bankaların tek görevi kısa vadeli mevduatların uzun vadeli yatırımlara dönüşmesi olarak sınırlandırılmıştır.
- Keynesyen parasal aktarım mekanizması teorisinde yalnız tek tip faiz olduğu kabul edilmektedir ve vade göz ardı edilmektedir. Parasal otoritenin kısa vadeli faiz oranlarını kontrol ettiği görülmektedir fakat yatırım kararlarının uzun vadeli faiz oranlarına göre şekillendiğini söylemek mümkündür (Cengiz, 2010, s. 118).

1.6.3 Parasal Aktarım Mekanizması: Parasalcı Görüş

Milton Friedman önderliğinde 1960'lı yıllarda Keynesyen teoriye bir eleştiri olarak ortaya çıkan Parasalcı görüşe göre, para politikalarının toplam talep üzerindeki etkilerini yalnızca faiz oranları ve yatırımlar arasındaki korelasyona dayalı olarak açıklamak yeterli değildir. Parasalcı görüşe göre parasal otoritenin

para politikası aracılığı ile toplam talep üzerindeki etkisi faiz dışında birçok unsura dayanmaktadır. Ayrıca Keynesyen parasal aktarım teorisinin aksine faiz oranları ve yatırımlar arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu ve yatırım kararlarının nominal faiz oranları ile belirlenmediğini ve reel faiz oranlarının yatırım kararları üzerinde daha fazla etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir (TCMB, 2013, s. 4).

Parasal görüş, Keynesçi IS-LM modeline dayanan faiz oranı kanalı ile parasalcılarca ileri sürülen diğer varlık fiyatları kanalı olmak üzere ikiye ayrılır. Keynesçi yaklaşım, finansal varlıkları yalnızca para ve tahvil olarak ikiye ayırır ve parasal aktarım mekanizmasını, para politikası değişikliklerinin tahvil faizlerine etkisi üzerinden açıklamaya çalışır. Buna karşılık, parasalcılar indirgenmiş kanıt modellerini benimseyerek Keynesçilerin bu yaklaşımına karşı çıkarlar. Onlar, parasal aktarımda tahvil dışında birçok varlık fiyatının etkili olduğunu ileri sürer ve parasal aktarım mekanizmasını, faiz kanalına eklenen diğer varlık fiyatları kanalı ile açıklamaya çalışırlar (Freixas & Rochet, 1999, s. 163-164). Parasal görüşün teoride yer alan şekilde işlemesi için gerekli olan üç gizli şart bulunmaktadır; bu şartları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Para arzında yaşanacak olan değişiklikler nedeniyle ortaya çıkan etkiler fiyatlara anlık şekilde yansımamaktadır,
- Parasal otoriteler rezerv miktarı üzerinde daraltıcı ve genişletici politikalar yürüterek para arzını yönetebilirler,
- Kredi ve tahviller bankaların finansal aracılık faaliyetlerine ihtiyaç oluşturmayacak şekilde, fon talep edenlerin fon ihtiyaçlarını ikame edebilmektedirler.

Keynesyen teorisinin eksik istihdam ve ekonomik dalgalanmalar karşısında izlenecek olan para politikalarına Milton Friedman önderliğinde önemli eleştiriler getiren parasalcı ekol; uzun dönemde reel üretim miktarının yalnız kar odaklı olan, arz eden tarafın alacağı kararlara bağlı olarak artış göstereceğini savunmaktadır. Ayrıca, Keynesyen görüşe, ücret ve fiyatlardaki esnekliklerin üretim miktarına yansımalarının uzun dönemde yaşanacağı ve toplam talebe dayalı para ve maliye politikalarının reel üretim düzeyine etkisinin olmayacağı şeklinde de eleştiri getirdiği görülmektedir. Para arzında yaşanacak olan değişikliklerin reel ekonomiye etkisinin olmadığını savunan parasalcı görüşe göre, para politikalarının faiz oranlarında yaşanacak dalgalanmaların özel tüketimi azaltıcı etkisi nedeniyle

kamu harcamalarının ve para politikalarının etkisizleşeceğinin de dile getirildiği görülmektedir (Kartal, 2022, s. 385).

Parasalcı görüşe göre, kısa vadede, para politikasında yaşanacak değişiklikler, toplam talep üzerinde faiz oranında yaşanacak olan değişikliklerden daha fazla etkili olmaktadır. Klasik miktar teorisi para arzındaki değişikliklerin talep düzeyini doğrudan etkilediği basit bir mekanizmaya dayanmaktadır ve teoremin geçerli olabilmesi için talep düzeyindeki değişikliklerin doğrudan para arzındaki değişikliklerle açıklanabilmesi gerekmektedir. Klasik İktisatta faiz oranlarının talep düzeyi üzerindeki etkisi dolaylı para talebi mekanizması ile açıklanmaktadır. Bu teori tabanında parasalcı görüşe göre:

- Para miktarında yaşanacak olan artışlar, dolaşımdaki para miktarını arzu edilen düzeyin üzerine çıkartmaktadır,
- Fon fazlası olan para fon piyasasına temin edilmektedir,
- Para piyasasında işlem gören menkul kıymetlerin fiyatlarında yükselişler yaşanacaktır.
- Faizlerde yaşanacak olan düşüşler harcamaları ve piyasa fiyatlarını artırmaktadır. Parasalcı görüşle birlikte parasal aktarımın dolaylılığı kısa ve orta vadeli olmak üzere iki ayrı şekilde incelenmeye başlamıştır (Özcan, 2016, s. 195).

Parasalcı teoriye göre, parasal aktarım mekanizması, para arzında yaşanacak olan artışlarla portföyler içerisinde yer alan varlıkların toplam değerlerini etkilemek sureti ile toplam talebi artırarak işlemektedir. Parasalcı görüşte para talebi önemlidir ve varlık fiyatları üzerinde yer alan para talebi etkisi toplam talebi doğrudan etkilemektedir (Cengiz, 2010, s. 119).

1.6.4 Parasal Aktarım Mekanizması Kanalları

Parasal otoritenin politikalarının reel ekonomiye ulaşması ekonomik faaliyetler ve enflasyonu esas alarak dört farklı parasal aktarım kanalı aracılığı ile gerçekleşmektedir. Parasal aktarım mekanizması kanallarını aşağıda yazıldığı şekli ile sınıflandırmak mümkündür (TCMB, 2013, s. 5-7);

- Faiz Oranı Kanalı,
- Varlık Fiyatları Kanalı,
 - Döviz kuru kanalı,

- Hisse senedi fiyat kanalı,
- Kredi Kanalı,
 - Banka kredi kanalı,
 - Bilanço kanalı,
- Beklenti Kanalı (Berber & Daştan, 2020, s. 4, Mishkin, 1996, s. 2-15).

1.6.5 Faiz Oranı Kanalı

Parasal aktarım mekanizmalarının en bilinen kanalı olan faiz kanalı, Keynesyen standartlara göre açıklanmaktadır. Bu kanal, para otoritesinin borç paranın marjinal maliyetini değiştirerek:

- Tüketicilerin nakit akışlarını ve tüketim kararlarını,
- Üreticilerin yatırım ve harcama kararlarını etkileyerek

ekonomideki toplam talebi değiştirmektedir. Reel faiz oranlarının düşmesi, sermayenin maliyetini düşürerek yatırım harcamalarını artırır, bu da toplam talebin artmasına ve üretimin yükselmesine neden olur. Ayrıca, reel faiz oranlarının düşmesiyle tüketicilerin tasarruf eğilimlerinin azalması ve tüketim harcamalarının artması gibi faktörler de toplam talebi artırır.

Faiz kanalının işleyişi genellikle kısa vadeli faiz oranlarında bir değişikliklerle başlar ve bu değişikliğin finansal piyasalardaki arz ve talep mekanizmaları aracılığıyla orta ve uzun vadeli faiz oranlarına yansımalarıyla sonuçlanır. Para otoritesinin kısa vadeli nominal faiz oranlarında yaptığı değişiklik, fiyatların katılığı varsayımı altında kısa ve uzun vadeli reel faiz oranlarını da etkiler. Bu durumda, fiyatların katılığı varsayımı altında genişletici bir para politikası kısa vadeli reel faiz oranlarını düşürür. Uzun vadeli faiz oranları, gelecekte beklenen kısa vadeli faiz oranlarının ortalamasına risk primi eklenerek belirlenir; dolayısıyla, düşen kısa vadeli reel faiz oranları uzun vadeli reel faiz oranlarının da düşmesine neden olur. Bu değişikliklerin reel sektör değişkenlerini ve enflasyonu nasıl etkileyeceği faiz kanalının işlerliğinin göstergesi olarak görülmektedir (TCMB, 2013, s. 5-7).

Merkez bankasının kısa vadeli faiz oranlarını artırmasıyla, fiyatların yapışkan olduğu varsayımı altında, kısa vadeli nominal faiz oranları ve dolayısıyla reel faiz oranları yükselir. Bu durumda uzun dönemli faiz oranları üzerinde aynı

etki görülür; dolayısıyla, tüketiciler harcamalarını azaltır ve tasarruflarını artırır. Üreticilerin borçlanma maliyeti artar ve yatırımlar azalır (Mishkin, 1996, s.2-4). Bu durumda kredi miktarı kullanımda azalır. Sonuç olarak, dolaşımdaki para miktarının azalması sonucunda toplam talep düşer, ekonomik aktiviteler yavaşlar ve enflasyon düşer. Fiyatların yapışkan olması, faiz kanallarının etkinliğini etkiler. Yapışkan fiyat modellerinde para arzını artıran ve faiz oranlarını düşüren politikalar genişletici etkilere yol açar (Cambazoglu & Karaalp, 2012, s. 55).

Para politikası değişikliklerinin uzun vadeli reel faizler üzerindeki etkisi beklenenden farklı olabilir. Uzun vadeli faiz oranlarının ne olacağı, merkez bankasının politika faizindeki değişikliğin faiz oranlarına ilişkin beklentiler üzerindeki etkisine bağlıdır. Örneğin, politika faiz oranında yaşanacak olan bir artış gelecekte daha düşük faiz oranlarının beklentisini yaratabilir ve bu nedenle uzun vadeli faiz oranlarında düşüşe neden olabilir. Öte yandan, merkez bankası politika faiz oranını artırırsa ve piyasada bu artışın devam edeceği beklentileri oluşursa, uzun vadeli faiz oranları kısa vadeli faiz oranlarına göre daha fazla yükselebilir. Ayrıca, kısa vadeli faiz oranları risk primi üzerinde de etkilidir. Yüksek kamu borcu olan ülkelerde, merkez bankalarının enflasyonla mücadele etmek amacıyla faiz oranlarını artırması durumunda kamu borcunun sürdürülebilirliği konusunda endişeler artabilir ve bu da ülkenin risk priminin artmasına neden olabilir (TCMB, 2013, s. 5-7).

1.6.6 Varlık Fiyatları Kanalı

Para politikasında yaşanacak olan değişiklikler, reel varlıkların ve finansal varlıkların nispi fiyatlarını etkilemektedir, böylece toplam harcamalar ve üretimde değişikliklere neden olur. Hisse senedi fiyatları kanalı, Tobin (1969) tarafından geliştirilen Tobin q teorisine dayanır. Tobin q kanalının, para politikası ile yatırımlar arasındaki ilişkiyi hisse senedi fiyatları üzerinden kurduğu görülmektedir. Hisse senedi fiyatlarındaki yukarı yönlü değişiklikler (artış), firmaların piyasa değerinde de yukarı yönlü değişikliklere yol açar (artış) ve bu da yatırım düzeylerini yukarı yönlü olarak etkiler (artış). Daha yüksek hisse senedi fiyatları, daha yüksek q değerine işaret etmektedir ve dolayısıyla yatırım harcamalarında da bir artıştan bahsetmek mümkün olacaktır (Mishkin, 1996, s.4-5). Sonuç olarak, toplam çıktı miktarı artar. Hisse senetleri üzerinden etkilenen diğer bir kanal ise tüketimdeki servet etkisidir. Hisse senedi fiyatlarındaki artış,

hane halkının finansal servetinin değerini artırır, bu da tüketim harcamalarını artırır. Genişletici para politikası, konut ve arazi değerlerini artırarak serveti ve dolayısıyla tüketim harcamalarını artırabilir (Cambazoğlu & Karaalp, 2012, s. 56).

- *Döviz Kuru Kanalı:* Döviz kuru kanalı, hem toplam talebi etkilerken hem de toplam arzı etkileyerek işlemektedir. Parasal genişleme durumunda, yurt içi reel faiz oranlarının düşmesi nedeniyle, portföy yatırımcıları açısından ülkede yatırım yapmanın karlılığını azaltır ve bu durum sermaye çıkışına neden olur. Ulusal para değerinin düşmesi, yerli ürünlerin yabancı ürünlere kıyasla daha ucuz hale gelmesine yol açarak, net ihracatı ve toplam talebi artırır, ancak bu artış değişimlerin reel kura yansımaları oranında olacaktır. Döviz kurlarındaki artış, ithal malların yerel para cinsinden fiyatlarını artırarak doğrudan enflasyonu yükseltebilir. Ayrıca, ithal malların fiyatlarının artması, toplam arzın azalmasına ve dolayısıyla fiyat seviyelerinde artışa neden olabilir. Uluslararası ticaretin artması ve ülkelerin esnek döviz kuru rejimlerine yönelmesi ile birlikte küreselleşme, döviz kuru kanalının önemini artırmıştır, ancak, para politikasındaki değişikliklerin döviz kuru üzerindeki etkisi, yurt içi ve yurt dışı faiz oranları ile enflasyon beklentilerine bağlı olduğundan kesin sınırlarla belirlenemeyeceğini söylemek mümkündür. Genel olarak, döviz kuru kanalının etkisinin, ülkelerin dışa açıklık dereceleri ile doğru orantılı olduğu görülmektedir. Ülke ekonomisi ne derecede dışa açıklık gösteriyorsa, döviz kuru kanalının etkisi de o kadar büyük olacaktır (TCMB, 2013, s. 7).
- *Hisse Senedi Fiyat Kanalı:* Para otoriteleri olan merkez bankaları tarafından faiz oranları düşürüldüğünde, tahvil getirileri azalacak ve bu da hisse senetlerine olan talebi artıracaktır. Bu durum hisse senedi fiyatlarında artışa neden olmaktadır. Artan hisse senedi fiyatları, firmaların piyasa değerini artırırken yatırım ve üretimde artışa yol açmaktadır. Hisse senedi kanalının yanı sıra, hisse senedi fiyatlarının kişilerin servet düzeyini etkilemesi sonucu tüketim harcamalarında değişiklikler yaşanabilmektedir. Modigliani, Ando ve Brumbery tarafından öne sürülen "yaşam boyu gelir modeli"ne

göre, tüketicilerin harcama kararları hayat boyu gelirlerine bağlıdır. Bu görüşe göre, kişilerin finansal servetlerinin önemli bir kısmı borsadaki yatırımlardan gelmektedir. Borsa gelirlerindeki artış, finansal servetin değerini ve tüketicilerin hayat boyu gelirini artırmaktadır. Artan hayat boyu gelirden, tüketimi artırarak yatırım harcamalarının artmasına yol açacaktır (TCMB, 2013, s. 6). Para politikası, finansal piyasalardan reel ekonomiye doğru bir etki mekanizmasıyla üretim, tüketim, yatırım ve enflasyon gibi makroekonomik göstergeleri etkileyebilir. Para politikasında yaşanan bir değişiklik hisse senedi fiyatlarını etkileyebilmektedir. Bu değişim ise ekonomik birimlerin tüketim ve yatırım kararlarını etkiler ve sonuç olarak reel ekonomik faaliyetlerde değişiklikler oluştuğu görülmektedir (Mishkin, 1996, s. 6-8). Bu değişiklikler ise üretim ve enflasyon gibi makroekonomik göstergeleri etkiler. Bu süreç, hisse senedi fiyatları kanalı olarak bilinmektedir ve makroekonomik göstergeleri Tobin'in q teorisi ve tüketim üzerindeki servet etkisi kanalları aracılığıyla etkilemektedir (Güvenoğlu & Serel, 2020, s. 449).

- *Tobin “q” Teorisi:* Tobin'in q 'su olarak bilinen teori, hisse senedi fiyatları ile yatırım harcamaları arasındaki ilişkiyi açıklar. Bu teoriye göre, bir şirketin piyasa değeri ile sermayenin yeniden üretim maliyetleri arasındaki oran q değerini belirlemektedir. Monetarist iktisatçılara göre, genişletici bir para politikası uygulandığında para arzı artar ve ekonomik birimlerin eline daha fazla para geçer. Bu fazla para, ekonomik birimlerin hisse senedi alımı gibi harcamalarına da katkıda bulunabilir (Mishkin, 1996, s.6). Hisse senedi talebinin artması hisse senedi fiyatlarını yükseltir. Artan hisse senedi fiyatları da q değerini artırır. Bu durumda yatırımlar artar ve dolayısıyla toplam çıktı miktarı da artar. Ancak, daraltıcı bir para politikası uygulandığında bu süreç tersine döner (Güvenoğlu & Serel, 2020, s. 449-450).
- *Tüketim Üzerindeki Servet Etkisi:* Servet etkisi kanalı, Modigliani, Ando ve Brumbery tarafından geliştirilen ve savunulan “Yaşam boyu gelir hipotezi” ne dayanmaktadır. Bu hipoteze göre bireylerin

tüketim harcamaları ömür boyunca elde ettikleri gelirlere bağlı olarak oluşmaktadır. Ayrıca, reel sermaye, beşeri sermaye ve servet gibi bireyin yaşam boyu kaynakları, tüketim harcamalarının sınırlarını da çizmektedir. Hisse senetleri de bu kaynaklar arasında servet grubunda yer almaktadır. Genişletici para politikası uygulamalarında dolaşımdaki para miktarının artırılması beraberinde hisse senedi fiyatlarının da artmasını getirecektir. Bu süreç hisse senedine sahip olan ekonomik birimlerin servetlerinin artmasıyla sonuçlanmaktadır. Servetleri artan kişilerin tüketim harcamaları da artış göstereceğinden, süreç toplam talep miktarının da artmasıyla sonuçlanacaktır (Mishkin, 1996, s.7). Tüketim üzerinde yer alan servet etkisi kanalının işleyişi, daraltıcı para politikaları uygulanması durumunda tersine işlemektedir.

1.6.7 Kredi Kanalı

Genişletici para politikası uygulamalarında, bankaların rezerv ve mevduatları artmaktadır, bu durum bankaların verebilecekleri kredi miktarını da yükseltir. Artan kredi miktarı, firmaların yatırım harcamalarını artırır ve dolayısıyla toplam talebi genişletici yönde etkiler. Bunun yanı sıra, genişletici para politikasının firmaların değerini yükseltmesi, algılanan borç riskini azaltması, nakit akışını artırması ve nominal borç yükünü hafifletmesi gibi yollarla, bilgi asimetrisinden kaynaklanan ahlaki tehlikenin ve ters seçim etkisinin azalmasına neden olmaktadır. Bu durum, bankaların kredi arzını artırması sonucunu beraberinde getirmektedir. Diğer yandan, para politikasındaki değişikliklerin firmaların bilançolarında yarattığı değişiklikler, kredi kanalının bir başka etki alanına işaret etmektedir. Örneğin, daraltıcı bir para politikası uygulandığında, firma borçlarının maliyeti artar ve uzun vadeli varlıklarının değeri düşer. Bu durumda, firmanın sermaye maliyetinde artış yaşanacaktır. Kredi kanalı özellikle sermaye ve para piyasalarından fon ihtiyaçlarını karşılayamayan, banka kredilerine bağımlı olan küçük ve orta ölçekli firmaların yatırım harcamalarını etkilemektedir (TCMB, 2013, s. 6).

- *Banka Kredi Kanalı:* Para politikasının banka rezervlerini etkileyerek kredi koşullarını değiştirmesinin, toplam hasılayı etkileyen bir kanal oluşturmasına “Banka kredi kanalı” adı

verilmektedir. Genişletici para politikası, bankaların rezervlerini artırarak kredi verme olanaklarını artırmaktadır. Bu durumda, kredi miktarında yaşanacak olan artış, yatırım ve tüketim harcamalarında da artışa neden olacaktır ve sonuç olarak toplam talep ve hasıla artmasına neden olacaktır. Kredi kanalının etkin şekilde işleyebilmesi için, firmaların banka dışı finansman kaynaklarına ve para politikasının kredi arzını etkileyebilme gücüne de dikkat etmek gerektiği görülmektedir (Berber & Daştan, 2020, s. 6).

- *Bilanço Kanalı:* Kredi piyasalarında var olan bilgi asimetrisi nedeniyle ortaya çıktığı görülen bilanço kanalı, dış finansman maliyetinin borçlunun mali durumuna bağlı olması ilkesine dayanmaktadır. Bankaların likit varlıklarının ve teminat olarak kabul edilen diğer varlıklarının değerlerinin yüksek olması, ters seçim olasılığını azaltmakta ve bu olasılığın gerçekleşmesi durumunda borç verenin kaybının sınırlı kalmasını sağlamaktadır. Bu durumda, borç almak isteyen firmanın daha kolay kredi bulabilmesi ve dış finansman maliyetinin daha düşük olması beklenir. Öte yandan, firma sahiplerinin koydukları özsermaye miktarlarının düşük olması, riskli projelere yatırım yapma eğilimini artırmakta ve ahlaki tehlike sorununu büyütmektedir. Bu durumda, borç almak isteyen firmanın kredi bulması zorlaşır ve dış finansman maliyetinin daha yüksek olması beklenir. Dış finansman maliyetindeki değişimler, firmaların yatırım ve harcama kararlarını etkileyerek para politikası değişikliklerinin ekonomiye etkisini genişletir ve güçlendirir (Mishkin, 1996, s. 10-13). Para politikası ile ilgili kararları alırken, para otoriteleri genellikle faiz oranları üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Bu durum, firmaların borçlanma maliyetlerini ve finansal yapılarını etkileyerek, doğrudan reel ekonomiye yansımaktadır. Bu bağlamda, parasal aktarım mekanizmasının bir parçası olarak bilanço kanalının öne çıktığı görülmektedir. Bilanço kanalı, banka borçlularının bilanço pozisyonlarına dayanmaktadır. Para politikası uygulamalarının, firmaların net değerini ve likidite durumunu etkileyerek, borçlanma maliyetlerini ve kredi imkanlarını değiştirmesi söz konusu

olmaktadır. Örneğin, genişletici bir para politikası uygulaması, finansal varlıkların değerindeki artış nedeniyle bir firmanın net değerini artırabilir. Bu durum, firma borç verenlerinin talep ettiği teminat miktarındaki artışla birlikte, riskin azalmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak, genişleyen kredi imkanları firmaların yatırım harcamalarını artırarak, toplam talebi artırıcı etki göstermektedir (Berber & Daştan, 2020, s. 6-7).

1.6.8 Beklentiler Kanalı

Beklentiler kanalı, ekonomik birimlerin gelecek dönemlerde bekledikleri ekonomik değişimlere, özellikle enflasyon gibi faktörlere dayalı olarak çalışan bir aktarım mekanizmasıdır. Merkez bankasının yüksek bir itibara sahip olması durumunda, merkez bankasının fiyat istikrarını sağlaması konusunda duyulan güven, ekonomik birimlerin gelecekte meydana gelebilecek enflasyonla ilgili tahminlerini etkileyebilmektedir. Merkez bankasının, gelecekte uygulayacağı politikaları şeffaf bir şekilde açıklaması durumunda, piyasalar üzerinde istenen etkiyi yaratabilmesi için, ekonomik birimlerin bu politikaların başarılı olacağına güvenmeleri gerekir. Başka bir deyişle, merkez bankasının taahhütlerine güven oluşturması büyük önem taşır. Güvenilir ve şeffaf merkez bankaları, ekonomik birimlerin beklentilerini şekillendirmede etkin bir rol oynamaktadırlar. Bu bağlamda, gelecekteki faiz oranı beklentileri, orta ve uzun vadeli faiz oranlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Başka bir deyişle, uzun vadeli faiz oranları, gelecekteki kısa vadeli faiz oranlarına ilişkin piyasa beklentilerine bağlı olarak şekillenmektedir (TCMB, 2013, s. 6-7).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KONVANSİYONEL VE İSLAMİ BANKACILIK

2.1 Bankacılık Kavramı Türkiye’de ve Dünyada Bankacılık

Bankacılık kavramını tüm faaliyetlerini kapsayan bir tanım ile anlatabilmek zordur. Gerek farklı ülkelerin bankacılık faaliyetlerinde görülebilen farklılıklar, gerek bankacılık sektörünün sürekli gelişen ve değişen faaliyet alanları ve gerek de bu faaliyet alanlarının farklılıklarından kaynaklanan farklı fonksiyonlar nedeniyle bankacılık sektörünün bütün faaliyetlerini kapsayan bir tanımlama gerçekleştirmek mümkün olmayabilir. Tüm bu farklılıkların en önemli nedeni bankaların sürekli gelişen teknolojik ve finansal gelişmelere son derece hızlı bir şekilde adapte olmalarıdır. Bununla birlikte bankacılığın kuruluşundan bu ya da en temel faaliyeti “fon fazlası olandan fon açığı olana doğru kısa ve uzun dönemli finansman ihtiyaçlarını karşılamaktır” (Vurucu & Arı, 2014, s. 21). Buradan yola çıkarak bankacılık sektörünün en temel tanımını “fon toplayarak kredi veren kuruluşlar” olarak yapmak mümkündür.

Banka, genel anlamda, bireylerin ve şirketlerin tasarruflarını bir araya getirip, bu kaynakları gelir sağlayan işlere kredi aracılığıyla yönlendiren, ödemelerde aracılık eden ve para transferi, senet tahsili, emanet kabulü, saklama gibi çeşitli hizmetler sunan bir işletmedir. Başka bir tanıma göre, para ve kredi işlemlerini düzenleyen, gerçek ve tüzel kişiler ile işletmelerin bu konulardaki her çeşit ihtiyacını karşılamayı temel odak noktası olarak benimseyen bir ekonomik birimdir. (Masak, 2020, s. 4).

Bankaları, mevduat ve piyasada değerlendirilmek istenen fonları toplayan ve toplamış olduğu fonların finansmana ihtiyaç duyan olan gerçek kişilere, şirketlere veya devlete, kısa vadeli ya da uzun vadeli şekilde aktarımını sağlayarak kar elde etmeye çalışan finansal kuruluşlar olarak tanımlamak mümkündür. Bankaların gerçekleştirdikleri faaliyetlerin bazıları aşağıda listelenmiştir (Yetiz, 2016, s. 106-108).

- Finansal piyasalarda aracılık faaliyeti yürütmek,
- Para politikalarının uygulanmasına kolaylık sağlamak,
- Menkul kıymetlerin alım ve satım faaliyetlerini yürütmek,

- Saklama faaliyetleri,
- Farklı ödeme kanallarının sağlanması,
- İthalat, ihracat ve yurt içinde gerçekleşen ticari faaliyetlerde aracılık,

Bankacılık sektörü bahsedilen faaliyetlerini belirli fonksiyonlar dahilinde gerçekleştirmektedir; bu fonksiyonlar aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Aracılık fonksiyonu,
- Fon kaynaklarının akışını sağlama fonksiyonu,
- Kaynak kullanımının iyileştirilmesi fonksiyonu,
- Hizmet fonksiyonu,
- Kısa vadeli fonların uzun vadeli fonlar haline dönüştürülmesi fonksiyonu,
- Kaydi para yaratma fonksiyonudur.

Türkiye’de bankacılık faaliyetleri 2005 yılında yayınlanmış olan 5411 sayılı bankacılık kanununa göre yürütülmektedir. Bankacılık kanununun 4. Maddesi bankaların gerçekleştirebilecekleri faaliyetleri sıralamaktadır. Diğer kanunlarda yazan hükümler saklı kalmak sureti ile Bankacılık Kanunu’na göre bankalar aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilirler:

- Mevduat kabul etmek,
- Katılım fonu kabul etmek,
- Nakit, gayrinakdi her tür ve şekilde kredi vermek,
- Nakdi ve kaydi ödeme ve transfer işlemleri, muhabir banka veya çek hesabı kullanılması dahil her türlü ödeme-tahsilat işlemleri,
- Kambiyo senetleri ve çek iştirası işlemleri,
- Saklama hizmeti,
- Kredi kartı, banka kartı ve seyahat çekleri gibi ödeme araçlarının ihracı ve bunların faaliyetlerinin yürütülmesi işlemleri,
- Efektif de dahil olmak üzere tüm kambiyo işlemleri; para piyasası araçları alımı ve satımı, kıymetli madenlerin ve taşların alımı ve satımı veya bunların emanet işlemleri,
- Ekonomik göstergeler, finansal göstergeler, sermaye piyasası araçları, mal, kıymetli maden ve döviz dayalı; vadeli işlem opsiyon

sözleşmelerinin, birden fazla türev araç içeren basit veya karmaşık finansal araçların alım satımı ve aracılığı işlemleri,

- Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri,
- Sermaye piyasası araçlarının hem ihraç hem halka arz yoluyla satışının aracılık işlemleri,
- Daha önceden ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alımı ve satımının yürütülmesine dair işlemler,
- Başkaları adına teminat, garanti ve diğer yükümlülüklerin üstlenilmesi gibi garanti işleri,
- Yatırım danışmanlığı,
- Portföy işletmeciliği ve yönetiminin dair işlemler,
- Hazine Müsteşarlığı ve/veya TCMB ve kuruluş birliği nezdinde oluşturulan sözleşmeler kapsamında üstlenilen yükümlülüklerin çerçevesindeki alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı,
- Faktöring-forfaiting işlemleri,
- interbank piyasada para alım-satımı işlemlerine aracılık,
- Finansal kiralama,
- Sigorta acenteliği,
- Bireysel emeklilik aracılığı,
- Kurulca belirlenen diğer tüm faaliyetler,

2.2 Konvansiyonel Banka Kavramı

Mevduat bankalarını fon toplayarak kredi vermek suretiyle kar elde etmeye çalışan finansal kurumlar olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla konvansiyonel bankacılık olarak tanımlanabilecek olan mevduat bankacılığının en temel fonksiyonu mevduat toplayarak toplamış oldukları bu mevduatı fon ihtiyacı olanlara tahsis etmektir. Bankacılık Kanunu'na göre mevduat bankacılığı, “Bankacılık Kanunu'nda yazılan şekli ile kendi adına ve hesabına mevduat kabul edip, esasen kredi kullandırma faaliyetine odaklanan kuruluşlar ile yurtdışında kurulmuş ve bu tanıma uyan faaliyetlerde bulunan kuruluşların Türkiye'deki şubeleri.” şeklinde tanımlanmaktadır.

BDDK'nın 2024 yılı Nisan ayı verilerine göre Türkiye bankacılık sektöründe faaliyet izni verilmiş olan 34 (TMSF'ye devredilen bankalar dahildir) mevduat bankası bulunmaktadır. Tablo 2.1'de Türkiye'de Bankacılık sektöründe faaliyet izni almış mevduat bankaları listelenmiştir.

Tablo 2.1 Türkiye'de Faaliyet İzni Verilmiş Mevduat Bankaları

Adabank A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	Alternatifbank A.Ş.	Anadolubank A.Ş.
Arap Türk Bankası A.Ş.	Bank Mellat	Bank Of China Turkey A.Ş.	Burgan Bank A.Ş.
Cıtıbank A.Ş.	Denizbank A.Ş.	Deutsche Bank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.
Habib Bank Limited	Hsbc Bank A.Ş.	Icbc Turkey Bank A.Ş.	Ing Bank A.Ş.
Intesa Sanpaolo S.P.A.	Jp Morgan Chase Bank National Association	Mufg Bank Turkey A.Ş.	Odea Bank A.Ş.
Qnb Finansbank A.Ş.	Rabobank A.Ş.	Societe Generale S.A.	Şekerbank T.A.Ş.
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	Türkışh Bank A.Ş.	Turkland Bank A.Ş.	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Türk Ticaret Bankası A.Ş.
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Yapı Kredi Bankası A.Ş.		

Kaynak: BDDK

2024 yılı Nisan ayında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulundan alınan verilerine göre Türk bankacılık sektöründe 61 banka faaliyet göstermektedir (TMSF 'ye devredilen bankalar dâhil değildir). Sektörde faaliyet gösteren bankalar incelendiğinde 8 katılım bankası, 20 kalkınma ve yatırım bankası, 9 özel sermayeli yerli mevduat bankası, 3 kamu mevduat bankası ve 21 tane yabancı sermayeli mevduat bankasının faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Sektör aktif büyüklüğünün 26.2 milyar TL değerine ulaştığı görülmektedir. Aktif büyüklükler incelendiğinde 9.6 milyar TL tutarındaki aktif büyüklüğü ile sektörde en önemli payın kamu sermayeli mevduat bankalarına ait olduğu görülmektedir. İkinci sırada 7.4 milyar TL tutarındaki aktif büyüklükleri ile yerli özel sermayeli mevduat bankalarının yer aldığı görülmektedir. Yabancı Sermayeli mevduat bankaları 5.3 milyar TL aktif büyüklüğe sahiptir. Katılım bankalarının aktif büyüklüğü ise büyümesine devam ederek 2.1 milyar TL seviyesine ulaşmıştır.

Bankaların en önemli fonksiyonları toplamış oldukları mevduatlar ve kaynaklarını krediye çevirerek finansman ihtiyacı olan piyasa/sistem unsurlarına ihtiyaçları olan finansmanın sağlanmasıdır. Türk bankacılık sektöründe 2023 yılı Kasım ayı itibari ile toplam kredi tutarı 13.1 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Mevcut piyasa koşulları nedeniyle, bankaların kredi vermekte daha titiz davrandıkları göz önünde bulundurulduğunda piyasada oluşacak likidite daralmasının önüne geçilebilmesi için fon temini fonksiyonunun kamu sermayeli mevduat bankaları tarafından üstlenildiği görülmektedir. Kamu sermayeli mevduat bankalarının verdikleri krediler toplamı 6.1 milyar TL tutarına ulaştığı görülmektedir.

Nisan 2024 itibari ile Türk bankacılık sektörü genel görünümü Tablo 2.2'de gösterilmektedir. Veriler BDDK sitesinden temin edilmiştir.

Tablo 2.2 Türk Bankacılık Sektörü 2024 Genel Görünüm

BANKA TÜRÜ	Banka Sayısı	Yurt İçi Şube Sayısı	Yurt Dışı Şube Sayısı	On-line Sistemine Dahil Şube Sayısı	ATM Sayısı	Yurt İçi Personel Sayısı	Yurt Dışı Personel Sayısı	Krediler (Milyar TL)	Takipteki Alacaklar (Milyar TL)	TOPLAM AKTİFLER (Milyar TL)
Katılım	8	1,464	5	1,162	2,542	20,372	36	979,738	11,312.95	2,197,637.07
Kalkınma ve Yatırım	20	70	-	3	-	6,319	-	917,651	6,189.99	1,535,022.70
Mevduat-Yerli Özel	9	3,362	28	2,324	19,605	63,924	458	3,569,887	72,018.56	7,497,382.21
Mevduat-Kamu	3	3,785	36	3,799	15,729	66,229	255	4,999,964	59,562.28	9,654,209.71
Mevduat-Yabancı	21	2,178	11	2,104	12,480	52,426	167	2,679,803	55,273.30	5,358,334.23

Kaynak: BDDK

2.3 Kredi Kavramı ve Kredi Türleri

5411 sayılı Bankacılık Kanununda geçen hali ile “Kredi”:

“Bankaların sağladığı çeşitli finansal ürünler ve işlemler, Nakdi krediler, teminat mektupları, gayrinakdi krediler (kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi), satın alınan tahviller ve sermaye piyasası araçları, tevdiatlar, ödünçler, vadeli satışlardan doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler, tahakkuk etmiş ancak henüz tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdi kredilerin nakde çevrilen tutarları, ters repo işlemlerinden kaynaklanan alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri gibi finansal taahhütler, ortaklık payları ve belirlenen diğer işlemler, bu Kanun uygulamasında "kredi" olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının gerçekleştirdiği finansmanlar da bu tanımın kapsamına girmekte olup, bu finansmanlar taşınır ve taşınmaz mal bedellerini, hizmet bedellerini, kâr ve zarar ortaklığı yatırımlarını, finansal kiralama, mal karşılığı vesaike finansmanını içermektedir.” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kredi kavramı ile ilgili yapılan tanımların temelinde “güven” ve “itibar” kavramları yatmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri kredi kelimesinin kökünde aynı anlama gelmesi olmakla birlikte kredi işlemlerinin de bu iki kavrama dayanması olarak tanımlanabilir. Kredi geri ödeyeceğine güvenilen bir gerçek ya da tüzel kişiye belirli bir miktar para (nakdi kredi söz konusu ise) ya da kredi verenin itibarının (gayrinakdi kredi söz konusu ise) taraflar arasında belirlenmiş bir değer karşılığında, belirli bir vade sonunda geri ödenmesi koşulu ile ödünç olarak verilmesi işlemidir (Babuşçu, Hazar & Kocaman, 2017, s. 1).

Kredi işlemlerinin içerdiği unsurlar bankaların kredi vermede kullandıkları kredi politikası adı verilen kontrol listelerinin temelini oluşturmaları nedeniyle oldukça önemlidir. Kredilerin unsurları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Zaman Unsuru:** Kredi tanımlarının hepsinde kredinin belirli bir zaman dilimi (vade) için verildiği görülmektedir. Zaman unsuru kredi veren taraf ile krediyi alan taraf arasında kredi işleminin başlangıcında anlaşmaya varılarak sözleşmeye bağlanmaktadır.

Kredinin belirlenen vadede geri ödenmesi krediyi veren taraf açısından parasını geri almak, kar elde edebilmek ve kaynağını yeniden krediye dönüştürmek gibi sebeplerle önemlidir. Buna karşılık kredi borcunu zamanında geri ödeyen bir borçlunun da güvenilirliği ya da bilinen tabirle kredi notu artacak ve daha sonraki kredi işlemlerinde daha kolay finansman bulma imkanına sahip olabilecektir (Babuşçu vd., 2017, s. 2).

- **Güven Unsuru:** Kredinin belirli bir vade sonunda geri ödenmesi şartıyla veriliyor olması, kredi verilen kişinin aldığı krediyi geri ödeyeceğine dair güvene dayanmaktadır (Takan & Boyacıoğlu, 2011, s. 142). Geri ödenmeyeceği düşünülen bir kredinin verilmesi krediyi veren açısından söz konusu olamaz. Kredi verilen kişilerin, günümüzde bankaların “kredi notu” olarak adlandırdığı ve kredi talep eden kişinin güvenilirliğinin sayısal hali olarak adlandırabileceğimiz skorlarının uygunluğuna göre kredi taleplerinin olumlu karşılanmasının temelinde daha önceki işlemlerine duyulan güven yatmaktadır (Babuşçu vd., 2017, s. 3).
- **Risk Unsuru:** Krediler temelinde güven unsuru barındıran işlemler olmakla birlikte, bir kredi işlemi açısından her zaman geri ödenmeme tehlikesi bulunmaktadır. Bu durumda kredi işlemi açısından en temel risk kredinin geri ödenmemesidir (Takan & Boyacıoğlu, 2011, s. 142). Kredi veren taraf açısından kredinin geri ödenmemesi durumunda yalnızca parasını geri alamamak değil, bunun yanında kendi riskinin artması, gelecekte elde edeceği gelirlerden kayıp yaşama ve maliyetlerin artması gibi olumsuzluklar söz konusu olabilecektir. Bankacılıkta herhangi bir tarihte kullandırılan nakdi yahut gayrinakdi krediler bankanın riski olarak tanımlanmaktadır (Babuşçu vd., 2017, s. 2).
- **Gelir Unsuru:** Kredi veren açısından kredinin gelir unsuru verilen krediden optimum şekilde kar elde anlamına gelmektedir. Bankacılıkta temel gelir unsuru olan “Faiz”, “Komisyon” ve “Diğer Gelirler” açısından krediler önemli bir kaynaktır ve en yüksek şekilde kar elde edilebilecek şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Ayrıca bankanın kredi işlemlerinde farklı ürünlerini de kredi talep

edene sunarak gelirlerini artırması söz konusu olabilecektir (Babuşcu vd., 2017, s. 3). Bankaların vermiş oldukları kredilerden en yüksek karı elde edebilmeleri için en doğru seçimleri yapmaları gerekmektedir. Bankaların verimliliği en yüksek projelerin finansman taleplerini karşılamaları yalnızca kendi karlılıkları açısından değil ülke ekonomisi için yaratılacak katma değer yönünden de son derece önemlidir.

2.3.1 Kredilerin İşlevleri

Kredilerin en önemli işlevi işletmelerin fon ihtiyaçlarını karşılamalarıdır. Özellikle günümüzde hızla gelişen teknolojinin etkisiyle artan ticari işlemlerin hızının işletmelerin finansman ihtiyacını sürekli kıldığı görülmektedir. İşletmeler sürekli ve artan formdaki kredi ihtiyaçlarını büyük oranda kredilerden faydalanarak gidermektedirler (Şakar, 2009, s. 4).

Şekil 1.1’de kredilerin önemli işlevleri gösterilmektedir. Kredilerin ekonomik faaliyetlerin hızlanması, arz ve talep arasındaki dengenin sağlanması gibi önemli makro fonksiyonlarının olduğu görülmektedir. Bu durumda kredilerin yalnızca fon transferi değil, makro anlamda ülke ekonomilerine etki eden işlemler olduğunu söylemek mümkündür.

Kredilerin İşlevleri	Krediler tedavül aracı olarak işlevlerini yerine getirir.
	Atıl durumdaki birikimlerin sermayeye çevrilmesi işlevleri vardır.
	Atıl durumdaki birikimlerin girişimcilerin ihtiyacı olan fonlara dönüşmesi
	Atıl durumdaki sermaye tasarruflarının işlerlik kazanmasını sağlar.
	Arz ve talep arasındaki dengenin oluşmasına yardımcı olma işlevleri vardır.
	Ekonomik faaliyetlerin hızlanmasını sağlama işlevleri vardır.
	Ticari değişimlerin oluşmasını kolaylaştırır.
	Sermayenin bir araya gelişini ve dağıtılmasını sağlama işlevleri vardır.

Şekil 2.1 Kredilerin İşlevleri

Kaynak: Şakar, 2009, s. 5

2.3.2 Kredilerin Sınıflandırılması

Günümüz bankacılığında gelişen ve çeşitlenen bankacılık faaliyetleri nedeniyle kredilerin çok sayıda farklı türünün olduğu görülmektedir. Kredileri ana başlıklar halinde sınıflandırmak gerekirse nitelikleri, veriliş amaçları, vadeleri, güvence türleri, iş konuları, izinleri ve kaynakları bakımından sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Şekil 2.2’de kredi türlerinin yukarıda sayılan başlıklara göre sınıflandırılması gösterilmektedir.

2.3.3 Niteliklerine Göre Krediler

Kredileri en temel şekilde nitelikleri bakımından sınıflandırmak mümkündür. Nitelikleri bakımından krediler, nakdi ve gayri nakdi krediler şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

- **Nakdi Krediler:** Nakdi krediler bankaların veya kredi verenin belirli bir miktar parayı belirli bir vade sonunda ve faiz getirisi karşılığında gerçek ya da tüzel kişilere ödünç vermesi işlemidir (Babuşcu vd., 2017, s. 5). Nakdi olarak verilen krediler yerel para cinsinden kullandırılmış işe kredi verene faiz getirisi kazandırmakta iken, yabancı para cinsinden verilen kredilerde hem faiz hem de kur getiri söz konusudur. Bununla birlikte yabancı para cinsinden kullandırılan kredilerde kur riski de iki taraf için mevcuttur.
- **Gayri Nakdi Krediler:** Gayri nakdi krediler para olarak verilmezler. Gayri nakdi kredilerin kullanımında kredi verenin kredi talep edene itibarını kullandırması söz konusudur. Gayri nakdi kredilerde bir işin yapılacağına taahhüdü, bir borcun ödeneceğinin taahhüdü gibi farklı konularda kredi talep eden adına kredi verenin yükümlülüğü yerine getirmeyi taahhüt etmesi söz konusudur. Banka bu taahhüt karşılığında belirli bir ücret ya da komisyon alacaktır (Takan & Boyacıoğlu, 2011, s. 144).

Şekil 2.2 Kredilerin Sınıflandırılması

Kaynak: Takan & Boyacıoğlu, 2011, s. 143-146; Şakar, 2009, s. 52

Gayri nakdi kredilerde kredi verenin itibarını ödünç verdiği gerçek ya da tüzel kişi ödemesi gereken borcu ödemez ya da yükümlülüğünü yerine getirmezse bankanın işlemin garantörü olarak taahhüt ettiği gibi ödemeyi yapması ya da

yükümlülüğü yerine getirmesi gerekmektedir. Gayri nakdi kredilerin 4 farklı türü bulunmaktadır (Şakar, 2009, s. 52) bunlar:

- **Teminat mektupları:** Teminat mektubu yurttan veya yurt dışında, bir işin yapılacağı, bir borcun ifa edileceği ya da yükümlülüğün yerine getirileceği hususunda, yükümlülüğün önceden belirlenen şartlara uygun şekilde yerine getirileceğinin borçlu adına taahhüt edildiğine dair kredi veren/banka tarafından kredi talep eden lehdara verilen bir mektuptur (Doğan, 2015, s. 25). Borçlunun borcunu ifa etmemesi durumunda taahhüt edildiği gibi, banka, borçlunun yerine yükümlülüğü yerine getirmekle yani borcu ödemekle mesuldür.
- **Harici garantiler:** Harici garantiler tanım olarak teminat mektupları ile çok benzer olmakla birlikte, işleyiş açısından farklılıklar mevcuttur. Harici garantiler “yurt dışı” işlemlerde bir işin yapılacağı, bir borcun ifa edileceği ya da yükümlülüğün yerine getirileceği hususunda, yükümlülüğün önceden belirlenen şartlara uygun şekilde yerine getirileceğinin borçlu adına taahhüd edildiğine dair kredi veren/banka tarafından kredi talep eden lehdara verilen bir mektuptur.
- **Kabul-Aval kredileri:** Kabul kredileri ithal edilecek malın bedelinin taraflar arasında yapılan anlaşmaya uygun olarak, malın teslimi esnasında değil belirli bir vadede ödenmesine imkan veren gayrinakdi kredi türüdür (Şakar, 2009, s. 50-52). Kabul kredisi ithalat bedelinin vadeli şekilde ödenmesine imkan sağlarken, aval kredisi ödemeyi garanti altına almaktadır. Kabul aval kredileri dış ticaret işlemlerinde ödeme esnekliği sunan ve müşterinin riskini azaltan kredi türleridir (Babuşçu vd., 2017).
- **Akreditifler:** Akreditifler dış ticaret işlemlerinde malın teslim alınması ve ödemenin gerçekleştirilmesi işlemlerine aracılık etmektedir. Akreditiflerin yurt içi işlemlerde de kullanılması mümkündür. Akreditifin işleyişinde banka alıcının talebi ile satıcının adına ödenecek bir kredi talep eder, satıcı malın teslimatını gerçekleştirdiğine dair belgeleri bankaya ilettiğinde, banka, daha önceden taahhüt ettiği gibi alıcı adına satıcıya malın ödemesini gerçekleştirir. Akreditif işlemlerinde alıcı, satıcı, akreditifi açan ve

ödemeyi yapan bankalar olmak üzere dört taraf bulunmaktadır (Şakar, 2009, s. 52-53).

2.3.4 Veriliş Amaçlarına Göre Krediler

Veriliş amaçlarına bakımından kredileri, yatırım, teçhizat kredileri ve işletme kredileri şeklinde 3'e ayırmak mümkündür (Takan & Boyacıoğlu, 2015, s. 144-145).

- **Yatırım Kredileri:** Bu krediler orta ve uzun vadeli olarak işletmelerin taşınmaz yatırımları için finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla verilmektedir. Ticari nitelikli ve büyük ölçekli krediler olması nedeniyle uzun vadeli geri ödeme planları söz konusudur.
- **Teçhizat Kredisi:** İşletme taşınmazlarının modernleştirilmesi, makine parkının yenilenmesi ya da yeni makine ve teçhizat satın alımları için işletmelerin ihtiyaç duydukları finansmanın karşılanması için verilmektedir. Ticari nitelikli ve büyük ölçekli krediler olması nedeniyle orta ve uzun vadeli geri ödeme planları söz konusudur.
- **İşletme Kredileri:** İşletme kredileri çoğunlukla işletmelerin kısa vadeli nakit ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla verilen kredilerdir. Ticari nitelikli kredilerdir ve kısa ve orta vadeli olarak verilmektedirler.

2.3.5 Vadelerine Göre Krediler

Kredileri vadelerine göre 3 farklı başlıkta incelemek mümkündür. Vadelerine göre kredileri, kısa, orta ve uzun vadeli krediler olarak ayırmak mümkündür (Takan & Boyacıoğlu, 2015, s. 144-145).

- **Kısa Vadeli Krediler:** Vadeleri 12 aydan uzun olmayan krediler kısa vadeli krediler olarak adlandırılmaktadır.
- **Orta Vadeli Krediler:** Vadesi 12 aydan fazla 60 aydan kısa olan kredilere orta vadeli krediler adı verilmektedir.
- **Uzun Vadeli Krediler:** Vadesi 60 aydan fazla olan kredilere uzun vadeli krediler denmektedir. Ticari amaçlı krediler bu sınıfa dahildir.

2.3.6 Güvence Türlerine Göre Krediler

Kredileri güvence türlerine göre güvenceli krediler ve güvencesiz krediler olarak 2'ye ayırmak mümkündür (Takan & Boyacıoğlu, 2015, s. 145).

- **Güvenceli Krediler:** Güvenceli kredileri, şahsi güvenceli krediler ve maddi güvenceli krediler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Şahsi güvenceli kredilerde şahısların imza ile kefaletleri söz konusudur. Kefil olan şahıslar borçlu borcunu ödememesi durumunda, ödenmeyen borcun kefili olarak borcu ödemeleri gerekmektedir. Maddi güvenceli krediler ise karşılığında ipotek alınarak verilen kredilerdir. Borcun ödenmemesi durumunda ipotek altına alınan varlık/varlıklar satılarak borç tahsil edilir.
- **Güvencesiz Krediler:** Güvenceli kredilerin aksine şahsi ya da maddi herhangi güvence karşılığına gerek duyulmadan kredi talep edenin şahsi itibarına güvenilerek verilen kredilerdir. Bu krediler için kredi talep eden gerçek ya da tüzel kişiliğin kendi imzası yeterlidir.

2.3.7 İş Konularına Göre Krediler

Kredileri iş konularına göre ticari krediler, ihracat kredileri ve ithalat kredileri, bireysel krediler, tarım kredileri ve konut kredileri olarak 5 başlık altında incelemek mümkündür (Takan & Boyacıoğlu, 2015, s. 145).

- **Ticari Krediler:** Ticari krediler ticaretle uğraşan gerçek ya da tüzel kişi tacirlerin ticari amaçlarla talep ettikleri kredilerdir. Nakdi ya da gayrinakdi olarak tahsis edilebilirler. Teminat mektubu ve akreditifler gayrinakdi ticari kredilerin bilinen birer örneğidir.
- **İthalat – İhracat Kredileri:** İthalat ve İhracatın finansmanı için verilen kredilerdir. İhracat Kredisi, döviz kazandıran işlemlerin finansmanı için TL cinsinden sağlanan bir kredidir. Bu kredi türü, ihracat olarak kabul edilen satış ve teslimatları desteklemek amacıyla kullanılmaktadır (Halkbank). İthalat-İhracat kredileri nakdi ve gayrinakdi olarak tahsis edilebilirler. İthalata verilen kredilere örnek olarak nakdi ithalat kredileri, akreditifler, Aval-Kabul kredileri gösterilebilir. İhracata verilen kredilere örnek olarak,

Eximbank kredileri, döviz kredileri, prefinansman kredileri, ihracat faktörling kredileri, reeskont kredileri gösterilebilir.

- **Bireysel Krediler:** Ticari amaçlar dışında verilen bireysel ihtiyaca yönelik olarak tahsis edilen kredilere bireysel krediler denmektedir. Alışveriş, evlilik, eğitim, seyahat gibi bireysel ihtiyaçlara yönelik olarak verilen kredilerdir. Bireysel ihtiyaç kredisi, taşıt kredisi, evlilik kredileri bu sınıftaki kredilere örnek olarak gösterilebilir (Vakıfbank).
- **Tarım Kredileri:** Tarım sektörünün finanse edilmesi amacıyla tahsis edilen kredilerdir. Bu krediler, çiftçilere tarımsal iskontolarla birlikte borçlu cari hesaplarla yönlendirilmektedir (Takan & Boyacıoğlu, 2015, s. 145). Tarım kredileri, hayvancılık kredileri, traktör ve ekipman kredileri gibi örnekler gösterilebilir (İş Bankası).
- **Konut Kredileri:** Bankalar ya da başka kredi veren kuruluşlar tarafından arsa, konut vb. taşınmazlar üzerinden ipotek karşılığında tahsis edilebilen uzun vadeli gayrimenkul finansmanına yönelik olarak verilen kredilerdir. Bu kredi türünde alıma konu taşınmaz ipotek edilerek 20 yıla kadar uzun vadeli kredi tahsis edilmesi mümkündür. Borcun tamamı ifa edildiğinde ipotek edilmiş olan taşınmaz üzerindeki ipotek ortadan kalkar. Kredi tahsis eden kuruluşlar taşınmaz ipotegini teminat göstererek yeniden borçlanma yoluna gidebilirler. Konut kredilerinin en bilinen örneği Mortgage kredileridir (Takan & Boyacıoğlu, 2015, s. 145).

2.3.8 İzin Türlerine Göre Krediler

Şube yetkili krediler ve otorize krediler, izin türlerine göre kredilerin iki türüdür. Bu kredi türlerini aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür:

- **Şube Yetkili Krediler:** Şube yetkili krediler şubenin limiti dahilinde daha üst bir merciden onay almasına gerek olmaksızın müşterisine tahsis edebileceği kredilerdir. Şube yetkili kredilerde imza yetkisi tamamen şubeye aittir.
- **Otorize Krediler:** Otorize krediler şubenin kendi imza yetkisinin ve/veya limitinin yeterli olmadığı, şubenin ön onayının ardından

genel müdürlük ya da yönetim kurulu gibi makamlarca onay verilebilen kredilerdir (Takan & Boyacıoğlu, 2015, s. 146).

2.3.9 Kaynak Türlerine Göre Krediler

Kredileri kaynak türlerine göre özkaynak kredileri, dış kaynak kredileri ve reeskont kredileri şeklinde sınıflandırmak mümkündür (Takan & Boyacıoğlu, 2015, s. 147).

- **Özkaynak Kredileri:** Özkaynak kredileri kredi verenin kendi özkaynaklarından tahsis ettiği kredilerdir. Bu tür kredilerde kredi veren kuruluş/banka krediyi dış kaynak kullanmadan kendi özkaynakları dahilinde tahsis etmektedir.
- **Dış Kaynak Kredileri:** Kredi veren kuruluşların/bankaların kendi özkaynakları yeterli gelmediği ya da dış kaynağın daha karlı bir alternatif oluşturduğu durumlarda, dış kaynaklı olarak edindikleri fonlarla tahsis ettikleri kredilere dış kaynaklı krediler denmektedir.
- **Reeskont Kredileri:** Bankaların alacaklarını TCMB'na iskonto ettirerek elde ettikleri finansman kaynaklarını kredi olarak tahsis etmeleridir. Ayrıca TCMB, ihracatçılara yönelik olarak, döviz kazandırıcı faaliyetlerde bulunanlara, Reeskont kredisi adı altında ihracat taahhüdü karşılığında uygun maliyetli olarak kredi imkanı sağlamaktadır (Alternatifbank).

2.4 Kredilerin Sınırları

5411 sayılı bankacılık kanununun 54. Maddesi ile kredilerin kötüye kullanımının önüne geçebilmek amacıyla kredi kullanımına birtakım sınırlamalar getirilerek bir çerçeve oluşturulmuştur. 5411 sayılı kanunun 54. Maddesinde geçen şekli ile:

1. Bir gerçek ya da tüzel kişiye veya bir risk grubuna kullandırılacak kredilerin toplamı, özkaynakların yüzde yirmibeşini geçemez. Ancak, belirli risk grupları için bu oran yüzde yirmi olarak uygulanır ve Kurul, bu oranı değiştirmeye yetkilidir.
2. Adi ortaklıklara verilen krediler, ortakların sorumlulukları oranında değerlendirilir.

3. Bankaların sermayesinin yüzde bir ve daha fazla payına sahip olan ortaklarına ve risk grubu oluşturan kişilere kullandırılan kredilerin toplamı, özkaynaklarının yüzde ellisini geçemez.
4. Birlikte kontrol edilen ortaklıklara verilen krediler, ortakları tarafından kontrol edilen hisse oranına bağlı olarak değerlendirilir.
5. Özkaynakların yüzde onu veya daha fazlası oranında kullandırılan krediler büyük kredi olarak kabul edilir ve toplamı özkaynakların sekiz katını aşamaz.
6. Aynı risk grubuna dâhil gerçek veya tüzel kişilerden alınan aval, garanti ve kefaletler, kredi sınırlarının hesabında dikkate alınmaz.
7. Gayrinakdi krediler, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler, kabul edilen aval, garanti ve kefaletler, kredi kuruluşları ve finansal kuruluşlarla yapılan işlemler, belirli ülkelerin merkezi yönetimleri, merkez bankaları ve bankaları ile gerçekleştirilen işlemler veya bunlarca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono, tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, verilen diğer garantiler karşılığı yapılan işlemler, belirlenen esaslar ve oranlar çerçevesinde kredi sınırlarının hesabında dikkate alınır. Bu hükümler, ana ortaklık bakımından konsolide esasa göre uygulanır.

2.5 İslami Bankacılık/Katılım Bankacılığı Kavramı

İslami bankacılık veya Türkiye’de bilinen ismi ile “Katılım Bankacılığı” konvansiyonel bankacılıktan farklı ve İslami usullere uygun olarak, faizsiz çalışma prensipleriyle faaliyet gösteren ve Türkiye’de yürürlükteki 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na tabi olan bankacılık türüdür. Bankacılık Kanunu’nda geçen şekli ile katılım bankacılığı:

“Özel cari hesaplar ve katılma hesapları üzerinden fon toplamak ve kredi kullandırmak esasına dayanan kuruluşlar ile yurtdışında bulunan aynı nitelikteki kuruluşların Türkiye şubelerini ifade eder.” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımlama içerisinde geçen “Özel Cari Hesap” ve “Katılma Hesapları” 5411 numaralı Bankacılık Kanunu’nda geçen şekli ile aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

“Özel cari hesap: istendiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliğine sahip fonların bulunduğu hesapları ifade eder. Bu hesaplar, hesap

sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen ve geri çekme esnekliği sunan finansal araçlardır.”,

“Katılma hesabı: Katılım bankalarına yatırılan fonların, bu kurumlar tarafından kullandırılmasından kaynaklanacak kâr veya zarara katılma imkanı sunan hesapları ifade eder. Bu hesaplar, önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın kesin olarak geri ödenmesi garantisi bulunmayan fonların oluşturduğu finansal araçlardır.”,

“Katılım fonu: Katılım bankalarında açılan ve açtırılan tüzel ve gerçek tüzel kişilere ait özel cari hesaplar ve katılma hesaplarında yer alan paralar” şeklinde tanımlanmaktadır. Geleneksek bankacılıkta bilinen adıyla vadesiz mevduat hesapları İslami/Katılım bankacılığında “Özel Cari Hesap” ismi ile anılmaktadır. “Katılma Hesabı” olarak adlandırılan hesaplar konvansiyonel bankacılıkta kredi olarak adlandırdığımız ürünlere benzetmekle birlikte faizsiz finansman ilkelerine göre çalışmaktadır ve İslami/katılım bankacılığındaki “finansman kullandırma” yöntemleri ile çeşitlenmektedir. İslami bankaların kullandırmış oldukları fonlar kredi yerine “finansman” olarak adlandırılmakla birlikte bu çalışmada anlaşılabilirlik ve dil birliği açısından konvansiyonel ve İslami bankaların kullandırdıkları fonlar “kredi” olarak adlandırılacaktır.

Dünyada İslami bankacılık olarak faaliyet gösteren bu bankacılık türüne Türkiye’de “Katılım Bankacılığı” adı verilmiştir. Türkiye’deki ismi ile katılım bankaları 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile bu ismi almadan çok önce Türkiye’de faaliyetlerini “Özel Finans Kurumları (ÖFK)” ismi altında sürdürmekteydi (Tunç, 2016, s. 39).

İslami/katılım bankaları faaliyetlerini kar-zarar’da ortaklık ilkesi ile yürütmektedir. İslam dininde faizin yasak olması nedeni ile ekonomik işlemlerde “faizsiz olma” ilkesini benimseyerek ve uygulayarak hem sosyal hem de ekonomik işlevlerini yerine getirmektedirler (Tenekeci, 2017, s. 24-25).

Katılım bankacılığı olarak adlandırılan İslami bankacılık modelinde bankacılık işlemleri, kar-zarar ortaklığı şeklinde işleyen yatırım ortaklığı, finansal kiralama, takas, sigorta aracılık işlemleri ve finansal kiralama gibi farklı işlemler aynı çatı altında toplanarak Katılım bankacılığı modelini oluşturmaktadırlar (Özulucan & Özdemir, 2010, s. 6).

Katılım/İslami bankacılık sisteminde alternatif finansman teknikleri kullanılmak sureti ile reel ekonominin fon ihtiyacını karşılayan, bankacılık faaliyeti ile de meşgul olan kuruluşlardır. Bunun yanı sıra “özel cari hesap” ve “katılma hesabı” gibi bankacılık ürünleri vasıtası ile toplanan fonlar faizsiz finansman yolları ile reel ekonomik işlemlere aktarılmakta oluşan kar ve/veya zarar da tasarrufların sahipleri ile paylaşılmaktadır (Tunç, 2000, s. 13).

Faizsiz bankalar konvansiyonel bankacılık işlemlerinden farklı olarak, fon toplamada ve fon kullandırmada faizsiz işlem yapma ilkesine uygun olarak faaliyet göstermektedirler. Konvansiyonel bankalar topladıkları fonları ekonomiye faizle kredi olarak aktarırlarken, İslami/katılım bankacılığında toplanan fonlar reel ekonomiye kar-zarar’a ortak katılma ilkesine göre kazandırılmaktadır (Canbaz, 2016, s. 116).

Türkiye’de 2024 yılı Nisan ayı itibari ile 6 tanesi fiziksel 2 tanesi dijital olarak faaliyet izni almış 8 katılım bankası bulunmaktadır. Tablo 2.3’de 2024 yılı Nisan ayı itibari ile Bankacılık sektöründe faaliyette olan katılım bankaları gösterilmektedir.

Tablo 2.3 Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları

Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.
Hayat Finans Katılım Bankası A.Ş. (Dijital Bankacılık)	T.O.M. Katılım Bankası A.Ş. (Dijital Bankacılık)

Kaynak: BDDK

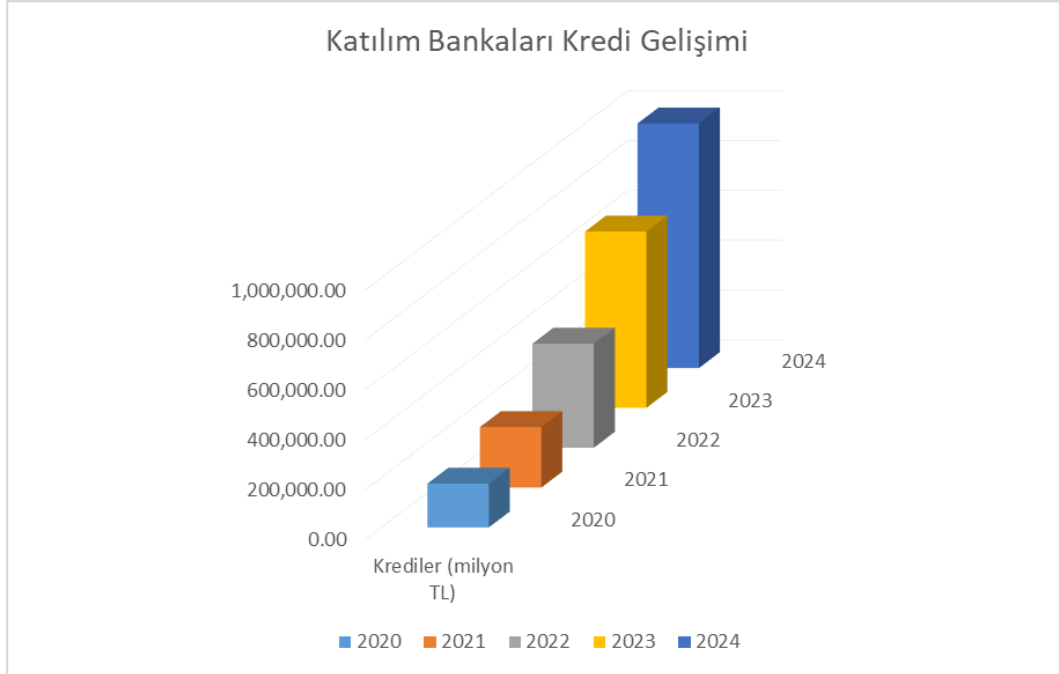
BDDK ‘dan alınan verilere göre 2024 yılı Nisan ayı itibari ile Türkiye’ de Katılım Bankacılığı sektöründe sektörün aktif toplamının 2.2 Trilyon TL sınırına ulaştığı görülmektedir. Bu rakam 2019 yılında baş gösteren pandemi dönemi olarak adlandırılabilir 3 yıllık dönemin toplamından fazladır. Yurt içinde kayıtlı şube sayısının da sürekli olarak artan bir ivme göstererek 1.464 şube sayısına ulaştığı görülmektedir. Katılım bankalarının son 5 yıllık verileri Tablo 2.4’te gösterilmektedir.

Tablo 2.4 Katılım Bankaları Son Durum

	Krediler (milyon TL)	Toplam Aktifler (milyon TL)	Yurt İçi Şube Sayısı- Adet	Yurt Dışı Şube Sayısı-Adet
2024	979,738.20	2,197,637.07	1464	5
2023	706,202.81	1,366,442.31	1402	4
2022	417,014.53	843,526.88	1326	4
2021	242,424.68	476,956.04	1267	4
2020	175,353.97	346,502.29	1186	3

Kaynak: BDDK

Katılım bankalarının tahsis etmiş olduğu kredilerin 2024 yılı Nisan ayı itibari ile 979 Milyar TL değerine ulaşarak 1 Trilyon TL sınırına eriştiği görülmektedir. Katılım bankacılığının Türk bankacılık sektöründeki sürekli artan ve gelişen payını da gösterir şekilde 2024 yılının Nisan ayı itibari ile verilmiş olan kredi tutarı pandemi dönemi olarak ifade edebileceğimiz 2020-2021 ve 2022 yıllarının toplamalarına eşit şekilde büyüme göstermiştir. Şekil 2.3 Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankalarının vermiş oldukları kredilerinin yıllar içinde gelişimini göstermektedir.

Şekil 2.3 Katılım Bankaları Kredi Gelişimi

Kaynak: BDDK

Katılım bankalarının aktif büyüklüklerinin de yıllar içerisinde sürekli artan şekilde gelişim göstererek 2024 yılı Nisan ayı itibari ile 2.2 Trilyon TL sınırına yaklaştığı görülmektedir. Özellikle Covid-19 salgını dönemi olarak adlandırılan dönemde yaşanan ve etkisi halen hissedilen ekonomik durgunluğun sonucu olarak katılım bankalarının aktif büyüklüklerinin istenen seviyenin uzağında olduğunu ifade etmek gerekmele birlikte, aktif büyüklük değerlerinin salgın dönemi olan 2020-2021-2022 dönemlerinin toplamına eşit olacak şekilde arttığı görülmektedir. Şekil 2.4 katılım bankalarının yıllar içerisindeki aktif büyüklük gelişimlerini göstermektedir.

Şekil 2.4 Katılım Bankaları İhracat Kredileri Gelişimi

Kaynak: BDDK

Katılım bankalarının yurtiçi ve yurtdışı şube sayılarının da yıllar içerisinde sürekli artan şekilde gelişim gösterdiği görülmektedir. 2020 yılında 1186 olan yurtiçi şube sayısının sektörün aktif büyüklük gelişimine paralel olacak şekilde her yıl artış gösterdiği, içinde bulunduğumuz 2024 yılı Nisan ayı itibari ile de 1500 şube sınırına ulaştığı görülmektedir. Bununla birlikte Tablo 2.4'te görüleceği üzere 2020 yılında 3 olan yurtdışı şube sayısının da 2024 yılı itibari ile 5 olduğu görülmektedir. Şekil 2.5 Katılım bankalarının yıllar içerisindeki şube sayısı gelişimini göstermektedir.

Şekil 2.5 Katılım Bankaları Yurtiçi Şube Sayısı Gelişimi

Kaynak: BDDK

2.5.1 Katılım Bankalarının Çalışma Esasları

Katılım bankacılığı sistemi her ne kadar Türkiye’ye özgü bir sistem olsa da Türkiye’ deki katılım bankacılığı sistemi de dünyadaki İslami Bankacılık/Faizsiz Bankacılık adı altında faaliyet gösteren örneklerinde de olduğu gibi faizsiz ekonomi temellerine göre faaliyet göstermektedir. Bu temeller yalnız finansal işlemlerde de geçerli değildir. Kur’an ve Sünnet’e dayanan bu temeller sosyal yaşam, ekonomi, kültür gibi toplumun bütününe kapsayan bir kurallar bütününden gelmektedir. Faisiz ekonominin çalışma esasları aşağıdaki gibidir (Tunç, 2016, s. 123-127):

- **Faizin Yasaklığı:** Katılım bankacılığı modelinde borçluya tahsis edilen kredi mahiyetindeki “finansman” ‘ın vade sonunda ilave bir tutar ile birlikte ödenmesini “faiz” olması nedeniyle kabul etmez. Finansman ürünlerinde farklılık göstermekle birlikte katılım bankacılığında riskin paylaşılması esası vardır.
- **Riskin Paylaşımı:** Konvansiyonel bankacılıkta kredi veren taraf belirli bir vadede belirli bir faiz oranı kazancı elde etmek amacıyla tahsis etmiş olduğu krediyi her durumda vade sonunda taksitler halinde belirlenen faiz oranı kadar gelir elde ederek geri almaktadır. İslami/Katılım bankacılığında riskin paylaşılması esastır.

Finansmanın tahsisinden sonra oluşacak kar ve zarara iki tarafında ortak olması gerekmektedir. İslam dini bu şekilde fon teminini daha adil bulmaktadır fakat katılım bankacılığı sisteminde finansmanı sağlayanın müşteri olduğu unutulmamalıdır (Tunç, 2016, s. 123-127).

- **Spekülasyon Yasaktır:** Geleneksel ekonomide spekülasyon bir para kazanmak yöntemidir fakat İslam ekonomisi spekülasyonla para kazanılmasını yasaklamıştır. Bunun nedeni ekonomik olarak daha küçük paralarla yatırım yapmak ve gelir elde etmek isteyenlerin daha yüksek miktarda paralarla spekülasyon yaparak para kazanmak isteyenlerden korunmasıdır. Spekülasyon ile gelir elde edilirken çok sayıda küçük yatırımcının zarara uğratılması söz konusu olmaktadır.
- **Belirsizlik Yasaktır, Sözleşme Zorunluluğu Vardır:** Tıpkı spekülatif eylemler gibi belirsizlikle işlem yapmak da İslam ekonomisinde yasaktır. Belirsizlik nedeniyle taraflardan birinin diğerini zarara uğratması söz konusu olamaz. Burada bahsedilen belirsizlik ekonomik faaliyetten dolayı ortaya çıkan ekonomik risk değildir; taraflar arasındaki ekonomik işlemin sonucunda iki tarafın da ne elde edeceğini bilmesi gerekmektedir. Belirsizliğin önüne geçilebilmesi için sözleşme ile tarafların hak ve sorumluluklarının şeffaf ve açık bir şekilde belirlenmesi zorunluluğu getirilmiştir (Tunç, 2016, s. 123-127).
- **Açıklık:** Özellikle bankacılık açısından önemli olan bu ilkenin amacı, banka yatırımcı ve müşterilerinin bankanın bütün faaliyetleri hakkında açık bilgi alabilmesinin sağlanmasıdır. Bankaya yatırım yapacak ya da finansman sağlayacak olan müşteri ve yatırımcıların bilanço, gelir tablosu, denetim raporlarına rahatça ulaşabilmeleri gerekmektedir.
- **İzin Verilmeyen Faaliyetler:** İslam ahlakına ve İslami ekonomik modele uygun olmayan ürünlerle ilgili her türlü ekonomik faaliyet yasaktır. Katılım bankalarının ürün ve faaliyetlerini izin verilen alanlarda gerçekleştirmeleri ve açıklık ilkesine göre beyan etmeleri gerekmektedir.

2.6 Katılım/İslami Finansman Yöntemleri

Katılım bankaları toplamış oldukları fonlardan, TCMB zorunlu karşılık olarak ayrılan tutarlar hariç olmak üzere, çalıma prensiplerine uygun olarak tarım, sanayi ve ticareti faizsiz olarak finanse etmektedirler. Bu sebeple katılım bankalarının fon toplayabilmek ve kullanıdırabilmek için sisteme özgü yöntemleri mevcuttur (Özulucan & Özdemir, 2010).

01.11.2006 Tarihinde 26333 sayıyla Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik” ‘in 19. Maddesinde Katılım bankalarının nasıl fon kullanıdıracağına ilişkin yöntemler belirlenmiştir. 19. Maddede yazılan şekli ile katılım bankaları:

- **Satış Yöntemleri:** Finansman sağlamak amacıyla müşterlerinin ihtiyaç duyacağı her türlü maddi, gayri maddi mallarla hakların, bedeli satıcıya ödenmek sureti ile tedarik edilmesi işlemleridir.

Bunlar:

- Kar beyan ederek ile satış (*Murabaha*)
- Kar etmeden satış (*Tevliye*)
- Pazarlıkla satış (*Müsaveme*)
- Peşin satış (*Selem*)
- Açık hesapla satış (*İsticrar*)
- Kar beyan ederek emtia satımı (*Teverruk*)
- Eser Sözleşmesidir. (*İstisna*)

- **Kiralama Yöntemleri:** Finansman sağlamak için, tüketilmeden kullanılabilen bir varlığın menfaat devri veya bir hizmet sunulması işlemidir. Bunlar:

- Finansal kiralama, (*İcare*)
- Adi Kiralama,
- Faaliyet kiralaması,
- Ürün Kiralamasıdır.

- **Ortaklık Yöntemleri:** Gerçek-tüzel kişilerin tüm faaliyetlerinden, belirli faaliyetlerinden veya bir malın mülkiyetinin edinilmesinden doğan kâr ve zarara katılmak için finansman sağlama amacıyla müşterilerle ortaklık kurulmasıdır. Bunlar:

- Emek – Sermaye Ortaklığı, (*Mudarebe*)
- Kar – Zarar ortaklığı, (*Müşareke*)
- Yatırım ortaklığı, (Girişim Sermayesi)
- Mülkiyet ortaklığı,
- Zirai ortaklıklardır.

Ayrıca aynı yönetmeliğin 19. Maddesinin (3) numaralı bendinde geçen şekli ile “Katılım bankaları, gelir elde etme amaçlı olarak müşterilerine nakit finansman sağlayamazlar.” cümlesi ile katılım bankalarının kar elde etmek için kredi kullandırmaları engellenmiştir. Katılım bankaları bu madde uyarınca yalnızca “reel ekonomik işlemleri” finanse edebilirler. Bir başka deyişle katılım bankalarının verdikleri kredilerin arz ve talebi doğrudan etkileme zorunluluğu bulunmaktadır.

2.6.1 Kar Beyanı ile Satış (Murabaha)

Murabaha işleminde, katılım bankaları kredi talep eden gerçek ya da tüzel kişilerin ihtiyaçları olan finansmanı temin etmek yerine finansmanı satın almak/ödeme yapmak için kullanacakları ihtiyaçlarını katılım bankacılığı prensipleri dahilinde temin etmektedirler. Temin ettikleri malları daha sonra kredi talep eden gerçek ya da tüzel kişilere belirli bir kar payı ile peşin ya da vadeli bir ödeme planı ile satmaktadırlar. Peşin alım vadeli satım yöntemi de denilen bu yöntemin adı Murabaha’dır (Öztürk, 2011, s. 102).

Günümüz bankacılığında İslami finansal işlemlerde en yaygın şekilde kullanılan bankacılık ürünlerinin başında Murabaha gelmektedir. Murabaha kelime anlamı olarak bir satıcının bir alıcıya bir malı belirli bir kar payı ile satmasıdır. Murabaha işlemlerinin temelinde satıcının alıcıya satış fiyatını, kar payı miktarını ve oranını açık şekilde bilgilendirmesi yatmaktadır (Yanpar, 2014, s. 92).

2.6.2 Emek – Sermaye Ortaklığı (Mudarabe)

Mudarabe işleminde bir taraf sermayesini ortaya koyarken diğer taraf emeğini, bilgi, yetenek ve tecrübesini ortaya koymaktadır. Mudarabe ortaklığında işi yapacak bilgi ve yeteneği olan fakat sermayesi olmayan gerçek ya da tüzel kişilerle sermayesini koyarak işin yapılmasını sağlayan sermayedar taraf arasında ortaklık gerçekleşmesi söz konusudur. Sermaye sahibi ortaklığın yönetimine karışmamaktadır. Kar elde edilmesi durumunda taraflar arasında önceden anlaşılan

oranda bir paylaşım söz konusu olacaktır. Zarar sermayedar tarafından üstlenilecektir (Yanpar, 2014, s. 88).

2.6.3 Kar – Zarar Ortaklığı (Muşaraka)

Tarafların hem emeğini hem de sermayesini eşit oranda yatırdığı ortaklık sözleşmeleridir. Ortaklar kar ve zarar'da eşit olacaklardır. Bu yöntem Muşaraka, yani Kar – Zarar ortaklığı ismi verilmektedir. Muşarakanın Mudarabeden en önemli farkı mudarebe ortaklığında bir taraf sermayesi koyup zararı üstlenmekteyken, muşarake ortaklığında ortaklar eşit sermaye paylarına sahiplerken kar ve zararı da ortak bölüşmektedirler.

2.6.4 Finansal Kiralama (İcare)

Finansal kiralama sözleşmelerinde katılım bankaları müşterilerinin ihtiyaç duyduğu (izin verilen ürünler listesinde olmak şartı ile) makine teçhizat gibi emtiaları temin ederek, mülkiyeti kendilerinde kalacak şekilde belirli bir vade planı dahilinde kiraya vererek satışını gerçekleştirmektedir. Kiralama dönemi sonunda malın mülkiyeti müşteriye geçecektir. Bu yöntem Finansal Kiralama ya da İcare adı verilmektedir (Öztürk, 2011)

2.6.5 Eser Sözleşmesi (İstisna)

İstisna sözleşmeleri üretim ile ilgili olarak yapılan sözleşmelerdir. İstisna sözleşmelerinde bir ürünün üretilmesi için üreticiye ön sipariş vererek finansman sağlanması amaçlanmaktadır. İstisna sözleşmeleri günümüzde genellikle büyük ölçekli projelerin finansmanında kullanılmaktadır. İstisna sözleşmelerin başlıca özellikleri aşağıdaki gibidir (Yanpar, 2014):

- Sipariş verenin önceden avans verme mecburiyeti yoktur.
- Üretilecek olan ürünün özellikleri önceden sözleşme ile netleştirilmelidir.
- Üretim aşamasına geçilmeden önce taraflardan her ikiside habersiz olmamak kaydı ile sözleşmeden cayma hakkına sahiptirler.

2.6.6 Peşin Ödemeli Satım (Selem)

Selem sözleşmeleri alım – satım ile ilgili olarak gerçekleştirilen sözleşmelerdir. Selem sözleşmeleri ile gelecek bir zamanda teslim edilecek olan bir malın satıcıya peşin bedelle ödenmek sureti ile finansman sağlanması amaçlanmaktadır. Selem sözleşmesi ile amaçlanan malın üretilebilmesi için gerekli

olan, üreticinin ihtiyaç duyduğu finansmanın önceden sağlanmasıdır (Tunç, 2016, s. 150-152). Selem sözleşmelerinde sözleşmeye konu olan malın mahiyeti, özellikleri, sözleşmede açık şekilde belirlenmek zorundadır. Sözleşmenin konusu altın, gümüş vb. kıymetlerden olamaz. Daha çok tarım malları için gerçekleştirilmektedir.

2.7 Sorunlu Krediler

BDDK tarafından 5411 sayılı Bankacılık Kanununa dayandırılarak düzenlenen ve yayınlanan, “Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ‘in 2. Bölüm, “Ç” bendinde yer alan şekli ile “şüpheli krediler” ‘in tanımını aşağıdaki şekilde yapmak mümkündür:

“Ana para ve/veya faiz ödemelerinin kredi sözleşmesinde belirtilen şartlar dahilinde teminat kullanmadan tahsil edilmesinin mümkün görünmediği, veya borçlunun kredi değerliliğinin ciddi şekilde bozulduğu, ancak birleşme, yeni finansman sağlama veya sermaye artırımı gibi faktörlerin borçlunun kredi değerliliğine ve kredinin tahsil edilebilirliğine katkı sağlayabileceği için henüz tamamen zarar niteliği taşımadığı düşünülen, veya ana para ve/veya faizin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren tahsilinin gecikmesi 180 günü aşan fakat bir yılı geçmeyen, veya makroekonomik koşullardaki, borçlunun faaliyet gösterdiği sektördeki veya borçluya ilişkin olumsuz gelişmeler nedeniyle ana para ve/veya faizin tahsilindeki gecikmenin 180 günü aşması beklenen krediler.”

Ülkemizde bankacılık sektörü ile ilgili düzenlemeler 5411 sayılı bankacılık kanunu çerçevesinde gerçekleşmektedir. BDDK tarafından yayınlanan ve bankaların kredileri için ayıracakları teminat ve karşılıkları düzenleyen “Karşılıklar Yönetmeliği” de 5411 sayılı bankacılık kanununa dayanılmak sureti ile hazırlanmıştır.

5411 sayılı bankacılık kanununun 52. Maddesi olan “kredilerin izlenmesi” ve 53. Maddesi olan “karşılıklar ve teminatlar” maddeleri kredilerin izlenmesi ve krediler için ayrılması gereken karşılıklar konularını aşağıdaki şekilde düzenlemektedir:

Madde 52. Kredilerin İzlenmesi;

“Bankalar, kredileri nedeniyle maruz kalınacak riskleri ölçmek, karşı tarafın malî gücünü düzenli olarak analiz etmek ve izlemek, gerekli bilgi ve belgeleri temin etmek ve bunlara ilişkin esasları belirlemek zorundadır. Kredi müşterileri bu çerçevede konsolide ve konsolide olmayan bazda istenilen bilgi ve belgeleri bankalara vermekle yükümlüdür. Sermayesinin yarısından fazlasına genel ve katma bütçeli dairelerin, kamu iktisadi teşebbüslerinin, 28.5.1986 tarihli ve 3291 sayılı Kanun kapsamına alınan kuruluşların sahip olduğu kurum ve ortaklıklara ve bankalar dışında kalan müşterilere açılacak kredi ve verilecek kefalet ya da teminatların Kurumca belirlenecek tutarı geçmesi hâlinde alınacak hesap durumu belgesi ile eki bilanço ve kâr ve zarar cetvellerinin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğunun Kurumca belirlenecek esaslar dahilinde 1.6.1989 tarihli ve 3568 sayılı Kanuna göre ruhsat almış, denetim yetkisine sahip meslek mensupları tarafından onaylanması şarttır. Bu maddenin uygulanmasıyla ilgili usûl ve esaslar Kurulca belirlenir. “

Madde 53. Karşılıklar, teminatlar ve kayıttan düşürme;

“Bankalar, krediler ile ilgili olarak doğmuş veya doğması muhtemel zararların karşılanması için yeterli düzeyde karşılık ayrılmasına, kredilerin kalitesine ve sınıflandırılmasına, garantilerin ve teminatların alınmasına, bunların değerinin ve güvenilirliğinin ölçülmesine, takibe alınan kredilerin izlenmesi ve Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca yayımlanan Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına göre kayıttan düşülmesine, kredilerin yeniden yapılandırılması dâhil geri ödenmelerine ilişkin politikaları oluşturmak ve uygulamak, bunları düzenli olarak gözden geçirmek, tüm bu hususları icra edebilecek gerekli yapıları tesis etmek ve işletmek zorundadır. Bu fıkra hükmünün uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Kurulca belirlenir. Bu madde uyarınca krediler ile ilgili olarak ayrılan özel karşılıkların tamamı ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilir. Bu madde uyarınca özel karşılık ayrıldıktan sonra tahsil imkânı kalmaması nedeniyle kayıttan düşülen krediler, 4/1/1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 322’nci maddesi hükümleri kapsamında değersiz alacak addolunur.”

BDDK, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 37, 53, 57 ve 93. maddelerine dayanarak "Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" yayımlamıştır. Bu yönetmelikte, teminatlar dört kategoriye ayrılmıştır. Yönetmeliğin 4. maddesi, bankaların kredileri müşterinin kredi değerliliğine, temerrüt riskine ve süresine göre 5 ayrı grupta sınıflandırmasını ve izlemelerini zorunlu kılmaktadır (Platin, 2021, s. 82).

2.7.1 Birinci Grup-Standart Nitelikli Krediler

BDDK tarafından yayınlanan “Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” esaslarına göre, Birinci grup sınıflandırmaya tabi olan krediler içerisinde aşağıdaki şartlara uygun olan krediler girmektedir:

- a) Birinci Grup-Standart Nitelikli Krediler: Bu grupta;
 - 1) Kredilendirilebilir nitelikte finansman yapısına sahip gerçek ve tüzel kişilere kullanılan,
 - 2) Anapara ve faiz ödemeleri, borçlusunun ödeme gücüne ve nakit akımına göre yapılandırılan,
 - 3) Ödemeleri süresinde yapılan veya otuz günden fazla gecikmeyen, gelecekte de geri ödeme sorunları beklenmeyen, teminatlara başvurulmaksızın tamamen tahsil edilebilecek nitelikte olan,
 - 4) Borçlusunun kredi değerliliğinde zayıflama tespit edilmemiş olan ve
 - 5) TFRS 9’a göre on iki aylık beklenen kredi zarar karşılığı uygulamasına tabi olan, krediler sınıflandırılır.

2.7.2 İkinci-Yakın İzlemedeki Krediler

BDDK tarafından yayınlanan “Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” esaslarına göre, İkinci grup sınıflandırmaya tabi olan krediler içerisinde aşağıdaki şartlara uygun olan krediler girmektedir:

- b) İkinci Grup-Yakın İzlemedeki Krediler: Bu grupta;
 - 1) Kredilendirilebilir nitelikte finansman yapısına sahip gerçek ve tüzel kişilere kullanılmış olan, ancak, makroekonomik

şartlardaki veya borçlunun faaliyet gösterdiği sektörlerdeki veya bunlardan bağımsız olarak borçluya ilişkin olumsuz gelişmeler nedeniyle borçlusunun ödeme gücünde veya nakit akımında olumsuz gelişmeler gözlenen ya da bunun gerçekleşeceği tahmin edilen veya

- 2) Kredinin kullanıldığı esnada borçlunun önemli ölçüde finansal risk taşıması gibi nedenlerle yakından izlenmesi gereken veya
- 3) Anapara ve/veya faiz ödemelerinin kredi sözleşmesinde yer alan şartlara uygun olarak yapılmasında sorunlar doğması muhtemel olan ve bu sorunların giderilmemesi durumunda teminatlara başvurulmaksızın borcun tümüyle tahsil edilememe riski bulunan veya
- 4) Borçlusunun kredi değerliliği kredinin verildiği güne göre zayıflamamış olmakla birlikte düzensiz ve kontrolü güç bir nakit akımı yapısına sahip olması nedeniyle zayıflama ihtimali olan veya
- 5) Kredi değerliliğinin zayıflaması olarak yorumlanamayacak nedenlerle anapara ve/veya faiz ödemelerinin tahsili, vadelerinden veya ödenmesi gereken tarihlerden itibaren otuz günden fazla geciken ancak doksan günü geçmeyen veya
- 6) TFRS 9 kapsamında borçlusunun kredi riskinde önemli derecede artış olan veya
- 7) Geri ödemesi tamamen teminata bağlı olan kredilerde teminatın net gerçekleşebilir değeri alacak tutarının altına düşen veya
- 8) Birinci Grupta veya İkinci Grupta izlenirken yeniden yapılandırmaya konu edilen ve donuk alacak olarak sınıflandırma koşullarını taşımayan veya
- 9) Donuk alacak gruplarında izlenirken yeniden yapılandırmaya konu edilen ve 7'nci maddede belirtilen koşulların gerçekleşmesini müteakiben canlı alacak olarak sınıflandırılan, krediler sınıflandırılır.

2.7.3 Üçüncü Grup-Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler

BDDK tarafından yayınlanan “Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” esaslarına göre, Üçüncü grup sınıflandırmaya tabi olan krediler içerisinde aşağıdaki şartlara uygun olan krediler girmektedir:

- c) Üçüncü Grup-Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler: Bu grupta;
- 1) Borçlusunun kredi değerliliği bozulmuş olan veya
 - 2) Teminatların net gerçekleştirilir değerinin veya borçlunun özkaynaklarının borcun vadesinde ödenmesini karşılamada yetersiz bulunması nedeniyle teminata başvurulmaksızın tamamının tahsil imkânı sınırlı olan ve gözlenen sorunların düzeltilmemesi durumunda zarara yol açması muhtemel olan veya
 - 3) Anaparanın ve/veya faizin tahsili, vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren doksan günden fazla geciken ancak yüz seksen günü geçmeyen veya
 - 4) Makroekonomik şartlardaki veya borçlunun faaliyet gösterdiği sektörlerdeki veya bunlardan bağımsız olarak borçluya ilişkin olumsuz gelişmeler nedeniyle işletme sermayesi finansmanında veya ilave likidite yaratmada sıkıntılar yaşanması gibi nedenlerle anaparanın ve/veya faizin bankaca tahsilinin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren doksan günden fazla gecikeceğine kanaat getirilen veya
 - 5) Yeniden yapılandırılarak canlı alacak olarak sınıflandırılan ve bir yıllık izleme süresi içerisinde anapara ve/veya faiz ödemesi otuz günden fazla geciken veya bu izleme süresi içinde bir kez daha yeniden yapılandırmaya tabi tutulan,

2.7.4 Dördüncü Grup-Tahsili Şüpheli Krediler

BDDK tarafından yayınlanan “Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” esaslarına göre, Dördüncü grup sınıflandırmaya tabi olan krediler içerisinde aşağıdaki şartlara uygun olan krediler girmektedir:

- d) Dördüncü Grup-Tahsili Şüpheli Krediler: Bu grupta;

- 1) Anaparanın ve/veya faizin tamamının kredi sözleşmesinde yer alan hususlar çerçevesinde teminata başvurulmaksızın tahsilinin sağlanamayacağı muhtemel olan veya
- 2) Borçlusunun kredi değerliliği ciddi şekilde bozulmuş olan, ancak birleşme, yeni finansman bulma imkânı veya sermaye artırımını gibi olanakların borçlunun kredi değerliliğine ve kredinin tahsil kabiliyetine yapması beklenen katkı nedeniyle henüz tam anlamıyla zarar niteliği taşımadığı düşünülen veya
- 3) Anapara ve/veya faizin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren tahsilinin gecikmesi yüz seksen günü geçen, ancak bir yılı geçmeyen veya
- 4) Makroekonomik şartlardaki veya borçlunun faaliyet gösterdiği sektördeki veya bunlardan bağımsız olarak borçluya ilişkin olumsuz gelişmeler nedeniyle anapara ve/veya faizin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren tahsilindeki gecikmenin yüz seksen günü geçmesi beklenen, krediler sınıflandırılır.

2.7.5 Beşinci Grup Zarar Niteliğindeki Krediler

BDDK tarafından yayınlanan “Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” esaslarına göre, Beşinci grup sınıflandırmaya tabi olan krediler içerisinde aşağıdaki şartlara uygun olan krediler girmektedir:

e) Beşinci Grup-Zarar Niteliğindeki Krediler: Bu grupta;

- 1) Borçlusunun kredi değerliliğinin tümüyle ortadan kalkmış olması nedeniyle tahsil beklentisi bulunmayan veya toplam alacak tutarının ancak ihmal edilebilir bir kısmının tahsil edilmesi beklenen veya
- 2) Üçüncü ve Dördüncü Gruplarda belirtilen özellikleri taşımakla birlikte, vadesi gelen ve ödenmesi gereken alacak tutarlarının tamamının bir yılı aşacak bir sürede tahsilinin sağlanamayacağı muhtemel olan veya
- 3) Anaparanın ve/veya faizin ödenmesi gereken tarihten itibaren tahsili bir yıldan fazla gecikmiş olan, krediler sınıflandırılır.

2.7.6 Donuk Krediler/Alacaklar

BDDK tarafından yayınlanan “Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” esaslarına göre, “Donuk Alacak” sınıflandırmasına tabi olan krediler içerisinde aşağıdaki şartlara uygun olan krediler girmektedir:

- a) 4’üncü madde kapsamında Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Grupta sınıflandırılan veya
 - b) 23/10/2015 tarihli ve 29511 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kredi Riskine Esas Tutarın İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşımlar ile Hesaplanmasına İlişkin Tebliğ uyarınca borçlusunun temerrüt ettiği kabul edilen veya
 - c) TFRS 9’a göre borçlunun temerrüdü dolayısıyla ömür boyu beklenen kredi zarar karşılığı uygulamasına tabi olan, krediler donuk alacak olarak kabul edilir.
1. (2) Finansal garantiler, alacaklının tazmin talebi riskinin ortaya çıkması veya finansal garantiye esas teşkil eden borçlunun alacaklıya olan yükümlülüğünün birinci fıkradaki koşulları taşıması durumunda nominal tutarları üzerinden donuk alacak olarak sınıflandırılır.
 2. (3) Borçlu cari hesap şeklinde kullanılan ve herhangi bir vade kaydı bulunmayan nakdi krediler;
 - a) Borçlu cari hesaba ilişkin dönem faizleri ile diğer alacakların vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren doksan günden daha fazla sürede ödenmeyerek anaparaya ilave edilmesi veya
 - b) Borcun, hesabın kesilmesini izleyen doksan günden fazla sürede ödenmemesi veya
 - c) Kredi borçlusuna bir başka kredi açılarak tahsili gecikmiş olan anaparanın ve/veya faizlerin yeniden finanse edilmesi veya
 - d) Hesap limitinin doksan günden daha fazla kesintisiz olarak aşılması durumunda donuk alacak olarak kabul edilir.
 3. Birinci, ikinci ve üçüncü fıkralar uyarınca donuk alacak olarak kabul edilen krediler ilgili donuk alacak gruplarında sınıflandırılır.

4. Borçlusunun aynı banka tarafından verilmiş birden çok kredisinin mevcut bulunması ve bu kredilerden herhangi birinin yapılan sınıflandırma gereği donuk alacak olarak kabul edilmesi durumunda, söz konusu borçlunun bankadan kullanmış olduğu tüm kredileri donuk alacak olarak aynı grupta sınıflandırılır. Ancak, tüketici kredileri borçlu yerine kredi bazında değerlendirilebilir ve birden fazla tüketici kredisi kullanılmış olan bir borçlunun bu kredilerinden birinin donuk alacak olarak sınıflandırılması halinde, diğer tüketici kredileri bankaca Birinci Grup haricindeki gruplar altında sınıflandırılabilir.
5. Borçlunun kredilerinin donuk alacak olarak sınıflandırılması halinde, borçlunun dâhil olduğu risk grubu içerisinde yer alan diğer borçluların kredi değerliliği de sınıflandırma tarihinde ayrıca değerlendirilir ve 4'üncü maddede belirtilen koşulların taşınması halinde bunların kredileri de donuk alacak olarak sınıflandırılır.

2.7.7 Sorunlu Kredilerin Nedenleri

Şakar (2015), sorunlu kredileri oluşturan nedenleri şekil 2.6'da görüldüğü şekilde tanımlamaktadır.

Sorunlu Kredilerin Nedenleri	Yetersiz teminat alınması,
	Firmaya gereğinden fazla güvenilmesi,
	Firma yetkililerinin tanınmıyor oluşu,
	Firmanın yeterince izlenememesi,
	Kredinin veriliş amacına uygun kullanılmaması,
	Yeni ve tecrübe eksikliği bulunan firmalara duyulan güven,
	Marjinal firmalara kredi verme konusunda baskı hissedilmesi,
	Müşteriyi kaybetmemek için kredi kullanılması,
	Yeterli işyeri ziyaretinin yapılmamış olması,
	Şahsi davranışlar,
	Tabana yayılmayan krediler,
	Yetersiz istihbarat,
	Kredi limitlerinin göz ardı edilmesi.

Şekil 2.6 Sorunlu Kredilerin Başlıca Nedenleri

Kaynak: Şakar, 2015, s. 27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÖNEMLİ MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER

3.1 Makroekonomik Göstergeler

Bir ülkenin ekonomik kalkınma seviyesi, o ülkede yaşayan insanların refah seviyesini doğrudan etkiler. Makroekonomik göstergelerdeki değişiklikler tüketici davranışlarını etkilemektedir. Tüketim, bireylerin içinde bulundukları ekonomik duruma göre belirlenir. Tüketici davranışları, mal ve hizmetlerin satın alınıp alınmayacağına, eğer satın alınacaksa, bunların kimden, nasıl, ne zaman ve nereden temin edileceğine ilişkin bireyin verdiği kararları içeren süreçtir. Bu davranışlar, bireyin özellikle ekonomik mal ve hizmetleri satın alma ve kullanma kararlarını ve bu kararlara bağlı olarak yapılan faaliyetleri ifade eder (Cennet & Çondur, 2021, s. 53).

Makroekonomik göstergeler, bir ekonominin mevcut durumunu ve performansını anlık ya da belirli dönemler arasında ölçerek birey ve kuruluşlar arasındaki farklılıkları sistemli bir şekilde göstermeye yarayan verilerdir. GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), birçok makroekonomik gösterge üzerinde dolaylı dolaysız etkisi olduğundan ekonomik işlemlerin temel belirleyicisi olarak kabul edilir (Gümüşsoy & Kılıç, 2019, s. 93).

Makroekonomi, ulusal ekonomilerin bütünü hakkında bilgi sahibi olmaya yarayan verilerin elde edilebilmesi amacıyla, ulusal ekonomilerin davranışlarının incelenmesi faaliyetleridir. Üretimi gerçekleştirilen toplam mal ve hizmet miktarı, talep toplamı, işsizlik miktarı, fiyatlar düzeyi, faiz oranı, enflasyon, ekonomik büyüme ve yabancı paranın değeri gibi ekonomi açısından önem arz eden olguların anlaşılabilmesi ve birbirleri ile ilişkilerinin analiz edilebilmesi için gerçekleştirilen faaliyetlerin bütününe verilen addır (Yılmaz, 2023, s.17).

Makroekonomik göstergeler, yalnızca ülke ekonomisini değil, aynı zamanda ülke vatandaşlarının ekonomik tercih ve kararlarını doğrudan etkileyerek refah düzeyini etkilemektedir. Makroekonomik göstergelerdeki değişimler, tüketicilerin harcama alışkanlıklarını çeşitlendirmekte ve farklı sosyoekonomik ve demografik özelliklere sahip tüketiciler arasında çeşitli etkilere neden olabilmektedir. Enflasyon, döviz kuru, faiz gibi makroekonomik göstergelerdeki

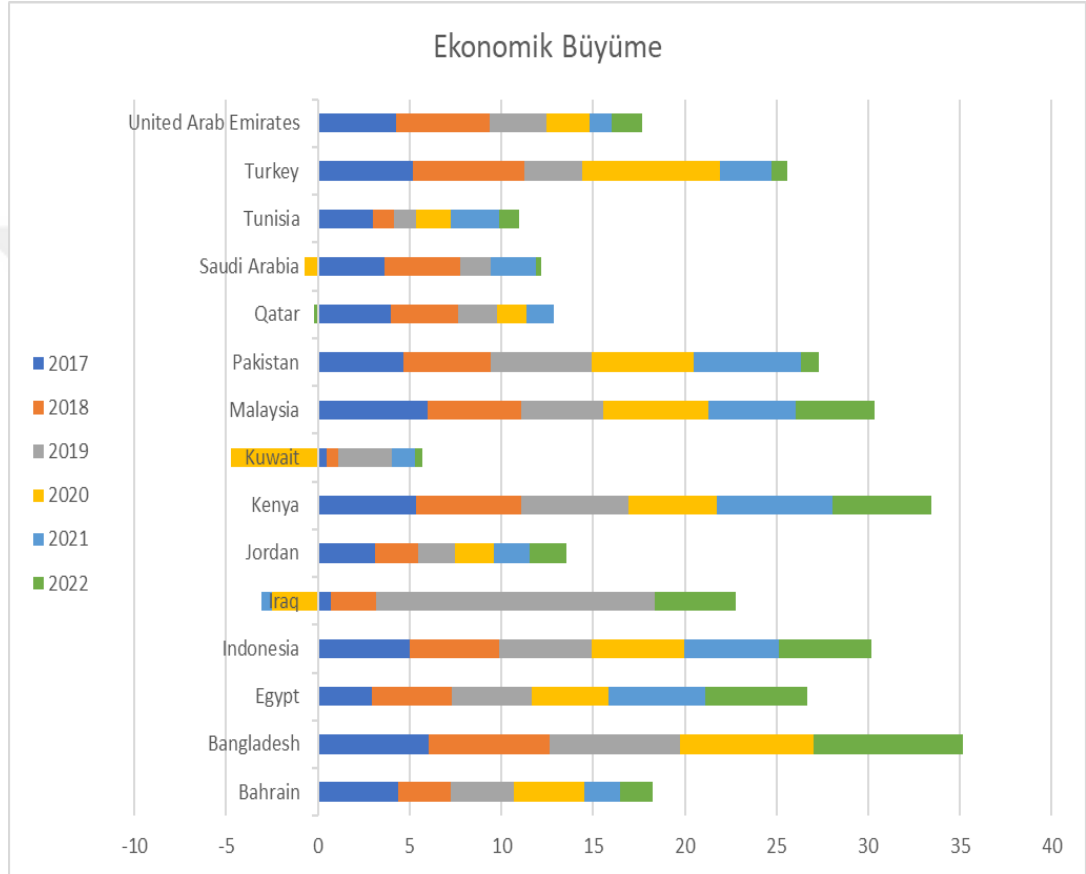
değişimler tüketicilerin davranışları üzerinde etkilidir (Cennet & Çondur, 2021, s. 53).

3.1.1 Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)

Bir ülkedeki ekonomik büyüme, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ölçüt alınarak değerlendirilir. GSYİH, belirli bir zaman aralığında ülke ekonomisinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin parasal değerini ifade eder. Kişi başına düşen GSYİH ise ülke bireylerinin ortalama gelir düzeylerini belirtir. GSYİH'nın mevcut durumu, geliri ve gelir dağılımını etkilediği için ülke vatandaşlarının refah seviyesine ve tüketim davranışlarına etkisi oldukça önemlidir. Buradaki gelir, bireyin satın alma gücünü ifade etmektedir. Gelir dağılımı ise bireylerin milli gelirden aldıkları payı ifade eder. Dolayısıyla, bir ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliği tüketim davranışlarını önemli ölçüde etkiler. Bireyler, zorunlu ihtiyaç ürünlerini satın alırken ekonomik koşullardan fazla etkilenmezken, lüks ve isteğe bağlı harcamalarda bu durum tam tersidir. Ekonomik kararların her harcama grubunda aynı nitelikte olmaması, bazı harcama gruplarında satın alma sürecini uzatabilir. Gelir-harcama ilişkisine dikkat çeken Ernest Engel, açıkladığı Engel Eğrisi ile bireyin gelirinin değişmesi durumunda mal ve hizmetlerden satın almak istediği miktarları açıklamaya çalışmıştır. Buna göre, bireyin geliri düşük olduğunda gıda harcamalarının payı daha fazla olacakken, gelirin artması durumunda ise gıda harcamalarının payı azalmaktadır. Giyim, konut, ısıtma ve aydınlatma gibi zorunlu ihtiyaçlara yönelik harcamaların payı gelir düzeyinden etkilenmezken, kültür, eğitim, eğlence ve lüks ihtiyaçlara yönelik harcamalara ancak belli bir gelir düzeyinden sonra pay ayrılması mümkündür (Cennet & Çondur, 2021, s. 54).

GSYİH, bir yıl içinde üretilen tüm malların toplam değerini temsil eder. Toplam değer, üreticilerin brüt çıktısından sabit sermaye tüketimi çıkarıldığında elde edilen değerdir, bu da üretimde tüketilen ara mal ve hizmetlerin değerini içermemektedir. Birleşmiş Milletler Ulusal Hesaplar Sistemi, toplam değer ya temel fiyatlarla (net vergiler hariç) ya da üretici fiyatlarıyla (net vergiler dahil ancak satış veya eklenmiş değer vergileri hariç) değerlendirilmesini talep eder. Her iki değerlendirme de ayrıca üreticiler tarafından faturalandırılan nakliye ücretlerini içermez. Toplam milli gelir alıcı fiyatlarına göre ölçülür. Sanayinin toplam değeri genellikle temel fiyatlarla ölçülür. GSYİH üretici fiyatlarıyla ölçüldüğünde, milli gelir ve bileşenlerinin büyüme oranları, en küçük kareler yöntemi ve yerel para

birimi cinsinden sabit fiyat verileri kullanılarak hesaplanır. Ekonomik büyümenin bölgesel ve gelir grupları gibi spesifik büyüme oranlarını ayrı ayrı hesaplamak için ABD doları serisindeki sabit fiyatlar kullanılır. Yerel para birimi serileri, ortak referans yılındaki döviz kuru kullanılarak sabit ABD dolarına dönüştürülür (Dünya Bankası). Analize katılan ülkelerin 2019-2022 yılları arası GSYİH büyüme oranları Şekil 3.1’de gösterilmektedir.

Şekil 3.1 Analize Katılan Ülkeler GSYİH Büyüme 2017-2022

Kaynak: Bankscope., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.1.2 Enflasyon Oranı

Enflasyon oranı fiyatlar genel seviyesindeki artışa verilen addır. Ekonomi üzerinde oldukça etkili bir olgu olan enflasyon oranının yüksek seyrettiği dönemlerde ekonomik birimler fiyatlar genel seviyesi sürekli olarak artma eğiliminde olduğu için ellerinde daha fazla para bulundurmak zorundadırlar. Fiyatlar genel seviyesinin arttığı durumlarda bireylerin işlem yapabilmek için daha fazla paraya ihtiyacı olmasından dolayı dolaşımdaki para miktarı da artış göstermektedir (Öztürk, 2011).

Enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarının genel seviyesinde sürekli bir artış olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon, sadece birkaç mal veya hizmetin değil, ortalama bir tüketicinin yıl boyunca kullandığı tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimi içerir. Başka bir deyişle, bir ülkede enflasyon oranı artarken bazı mal ve hizmetlerin fiyatları düşebilir veya enflasyon oranı düşerken bazı fiyatlar artabilir. Ancak, fiyat artışlarının enflasyon olarak kabul edilebilmesi için bu artışların sürekli olması gereklidir. Mal ve hizmet fiyatlarının yanı sıra maaş ve ücretler de zamanla değişir. *Fakat maaş ve ücret artışlarının mal ve hizmet fiyatlarındaki artıştan az olduğu durumlarda, enflasyon tüketicilerin satın alma gücünü düşürmektedir. Yani enflasyon, insanların ellerindeki parayla geçmişe göre daha az mal ve hizmet alabilmelerine yol açar.* Enflasyon genellikle bir önceki yılın aynı dönemine göre (yıllık) yüzde değişim olarak ifade edilir ve mal ve hizmet sepetindeki öğelerin ortalama fiyatlarındaki bir yıllık değişime dayanarak hesaplanır. Bu sepet, enflasyonun hesaplanabilmesi için belirli bir dönem boyunca fiyatları takip edilen mal ve hizmetlerin toplamıdır. Sepetteki mal ve hizmetlerin ağırlıkları, geniş bir hanehalkı örnekleminin yıl boyunca yaptığı harcamalara dayanan hanehalkı bütçe anketi sonuçlarına göre belirlenmektedir (TCMB, 2013, s. 2).

İktisat literatüründe enflasyonun oluşumuna sebep olan dört ana sebepten bahsedilmektedir; bu sebepleri, talep enflasyonu, maliyet enflasyonu, para arzı ve beklentiler olarak sıralamak mümkündür (TCMB, 2013, s. 4).

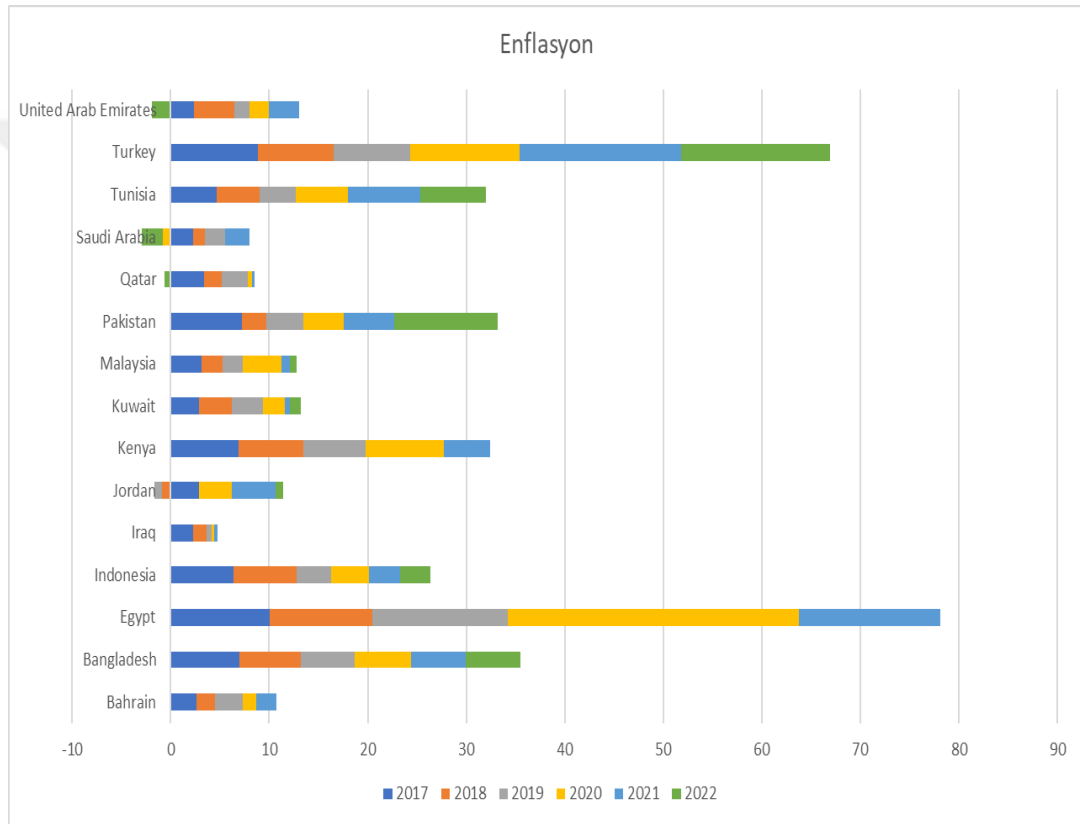
- *Talep enflasyonu:* Genellikle, bir ekonominin toparlanma sürecine girdiği ve işsizlik oranının azaldığı dönemlerde, tüketici harcamalarında artış görülmektedir. Büyüyen ve daha fazla iş gücüne ihtiyaç duyan bir ekonomide, tüketiciler geleceğe daha güvenle baktıkları için harcamalarını artırma eğiliminde olurlar. Bu talep artışı, üreticilerin üretim seviyelerini aynı hızda artırmamaları durumunda talep fazlasına dönüşerek fiyatların yükselmesine yol açar. Başka bir deyişle, mal ve hizmet arzının toplam talep artış hızına ayak uyduramaması fiyatların yükselmesine neden olur. Merkez bankalarının parasal genişlemeye gitmesi veya kamu harcamalarının artırılması gibi genişletici politikalar, toplam talebi geçici olarak artırarak ekonomik büyüme sağlar. Ancak artan talebin ekonominin üretim kapasitesini aştığı durumlarda, kaynaklar

üzerinde baskı oluşur ve bu durum talep enflasyonunu tetikler. Böyle bir durumda, politika yapıcılar ekonomik büyüme ile enflasyon arasında dengeyi sağlamakta zorlanabilir.

- *Maliyet Enflasyonu:* Petrol ve gıda gibi emtia fiyatlarının yükselmesi veya doğal afetlerin etkisiyle üretim maliyetlerinin artması, toplam arzın düşmesine ve genel fiyat seviyesinin yükselmesine yol açar. Ayrıca, hükümet düzenlemeleri ve vergilendirmeler de maliyet enflasyonuna katkıda bulunabilir. Maliyet enflasyonu, ücret enflasyonu ve kâr enflasyonu olmak üzere ikiye ayrılır. Ücret enflasyonu, ücret artışlarının verimlilikle paralel olmaması nedeniyle üretim maliyetlerinin yükselmesidir. Kâr enflasyonu ise, firmaların kârlarını artırma çabasıyla fiyatların yükseltilmesi olarak tanımlanabilir.
- *Para Arzı:* Belirli bir dönemde bir ekonomide dolaşımda bulunan toplam para miktarına para arzı denir. Uzun vadede enflasyon oranı para tabanı tarafından belirlendiği için ekonomideki para miktarı genel fiyat seviyesini; para arzı fazlası ise enflasyonu etkiler. Para arzının artması, yatırım ve tüketim harcamalarını artırarak fiyatlar üzerinde yukarı yönlü bir baskı yaratır.
- *Beklentiler:* Enflasyonun oluşmasında kilit bir rol oynayan unsurlardan biri, gelecekte fiyatların artmaya devam edeceği beklentisidir. Tüketiciler ve üreticiler, gelecekte fiyatların yükseleceğini öngördüklerinde, bu beklentiler geleceğe yönelik ücret talepleri aracılığıyla mal ve hizmet fiyatlarında artış olarak yansır. Maaş artışı, kira zammı ve ticari alım-satım sözleşmelerinde ileriye dönük fiyat belirleme gibi talepler bu örneklerle dahildir. Bu beklenti ve talepler gelecekteki enflasyonu etkileyebilir. Bu durumda, fiyatlar genel seviyesinde yaşanan artış, enflasyon beklentilerinin gerçekleşmesi olarak adlandırılır. Diğer bir deyişle, ekonomik birimler, ileriye yönelik enflasyon beklentilerini geçmişte yaşanan enflasyon oranlarına dayanarak belirledikçe, enflasyonun artış oranı geçmişe benzer bir seyir izlemeye devam eder. Bu durum enflasyon ataletine neden olur ve bu nedenle merkez bankaları

enflasyonla mücadele ederken, enflasyon beklentilerini de düşürmeye odaklanır.

Tüketici fiyat endeksine dayalı enflasyon, belirli aralıklarda sabitlenebilen veya değiştirilebilen bir mal ve hizmet sepetinin ortalama tüketici maliyetindeki yıllık yüzde değişimini ölçer. Bu endeks, aylık, çeyreklik veya yıllık periyotlarda güncellenen ve genellikle tüketicinin harcamalarını temsil eden bir hesaplamayı içermektedir (Dünya Bankası). Analize katılan ülkelerin 2017-2022 yılları arasındaki enflasyon oranlarındaki değişim Şekil 3.2’de gösterilmektedir.

Şekil 3.2 Analize Katılan Ülkeler Enflasyon Büyümesi 2017-2022

Kaynak: Bankscope., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.1.3 İşsizlik Oranı

1929'da başlayan Büyük Ekonomik Kriz, Klasik İktisat anlayışını eleştiri oklarının hedefi haline getirmiştir. Bu eleştirilerin ardından, 1936'da J. M. Keynes'in "Para, İstihdam ve Faizin Genel Teorisi" adlı kitabı yayınlanmış ve iktisat sahnesinde yeni bir anlayışın doğuşuna öncülük etmiştir. Bu yeni akım, enflasyon ile işsizlik arasında ters bir ilişki olduğunu iddia eden Philips Eğrisi gibi popüler düşüncelerin yaygınlaşmasına da katkıda bulunmuştur. 1973 yılında petrol

ihraç eden ülkelerin ortak kararıyla petrol üretimi ve ihracatında düşüş yaşanmıştır. Bu durum, ham madde tedarikini zorlaştırmış ve üretim maliyetlerinde artışa neden olmuştur. Sonuç olarak, üretim miktarı düşmüş ve genel olarak işsizlik oranında bir artış yaşandığı görülmüştür. İşsizliğin hem kaynakları hem de sonuçları arasında önemli bir etken olan gelir düzeyinin yetersiz olması nedeniyle, işsizliğin minimum düzeye indirilerek tam istihdam seviyesine ulaşılması ve ekonomik faaliyetlerin büyüme hızının artırılması, tüm ülkelerin temel hedefi olmalıdır (Azazi & Ateş, 2022, s. 28-29).

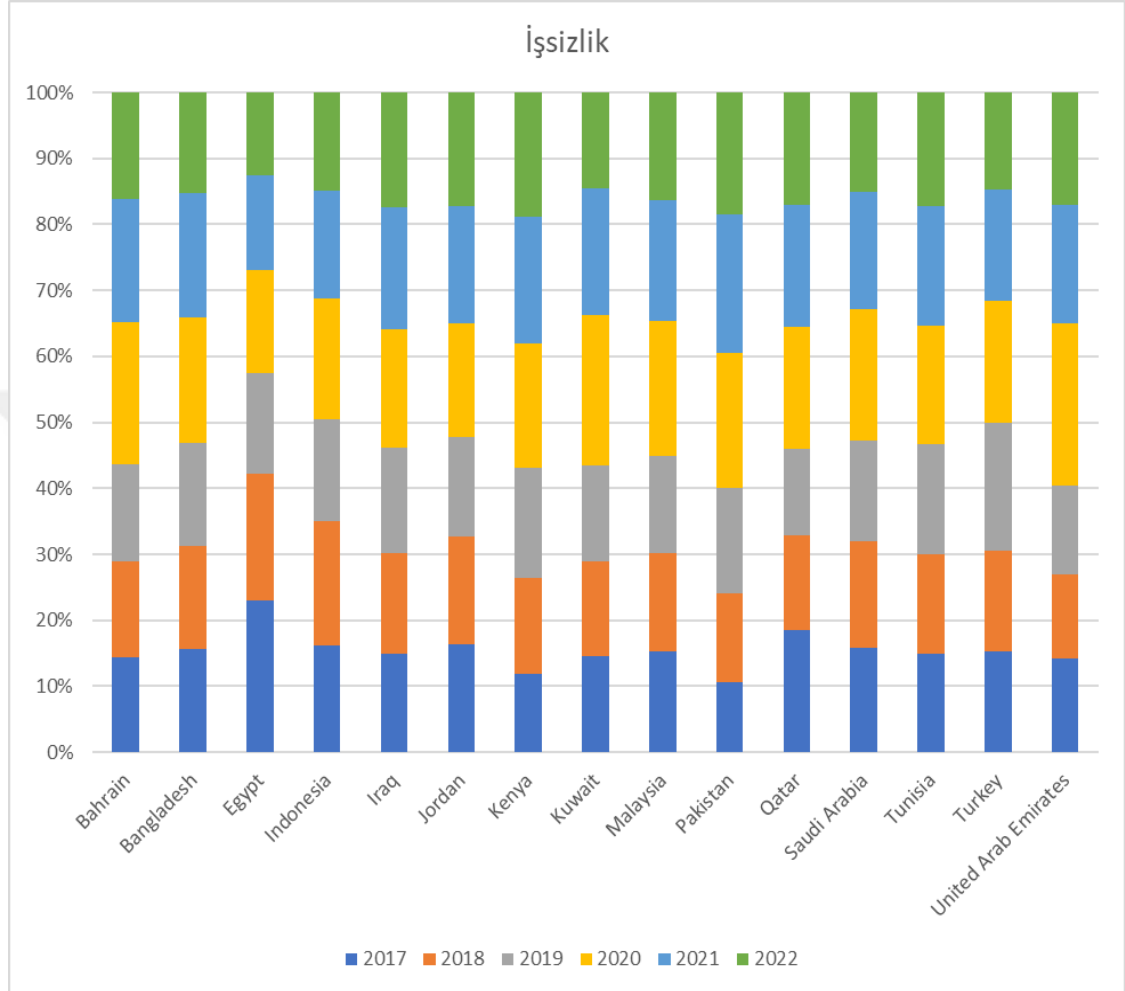
İşgücü, bir ülkenin üretken nüfusunu temsil ederken, istihdam ise bu işgücünün kullanılması anlamına gelmektedir. İşgücüne dahil olan her birey aynı zamanda bir tüketici olarak ücretten pay alır, bu durum istihdam ve ücretlerin genel bir ülke düzeyinde tüketimi etkilediği anlamına gelir. Bu etkileşim, bireylerin ücretlerinin alım gücünün, enflasyon, döviz kuru gibi diğer faktörlerle ilişkisine bağlı olarak değişebilir. Örneğin, enflasyonun düşük seviyelerde olduğu ve döviz kurlarının istikrarlı olduğu bir ülkede asgari ücretli bireylerin alım gücü kabul edilebilir düzeyde olacaktır. Ancak, enflasyonun yüksek olduğu, yerel paranın döviz kurlarına karşı değer kaybettiği bir ülkede asgari ücretli bireylerin alım gücü ve yaşam kalitesi oldukça düşük olacaktır. Bir ülkede işsizlik oranlarının yüksek olması ise makroekonomik açıdan olumsuz bir durumu yansıtır çünkü işsiz olan her birey, istihdamdan kaynaklanan bir gelire sahip değildir. Dolayısıyla, genel olarak tüketim ve tasarruf eylemlerinin kısıtlı veya hiç olmadığı düşünülebilir (Cennet & Çondur, 2021, s. 56).

İşgücü piyasalarının göstergeleri arasında işsizlik ve istihdam, piyasanın işleyişi ve politika yapıcıların yönlendirmesi için önemli bir rehber olarak görülmektedir. İşsizlik ve istihdam, ekonominin istihdam yapısı ve genel ekonomi hakkında bilgi sağlayarak, üretim faktörlerinin tam ve etkin kullanımının ne ölçüde gerçekleştiğini yansıtmaktadır. Tam istihdam, üretim faktörlerinin etkin olarak kullanıldığı durumu temsil ederken, işsizlik, emeğin tam ve etkin bir şekilde kullanılmamasını ifade etmektedir.

İşsizlik, sadece bireylerin değer kaybına yol açmakla kalmaz, aynı zamanda ülke ekonomisinde üretim kayıplarına ve dolayısıyla milli gelirde azalmaya neden olarak ekonomide eşitsizliklere ve istikrarsızlığa katkıda bulunur. Bu bağlamda, işsizlik kavramı, makroekonomik büyüklükler arasında önemli bir yer tutar ve çok yönlü etkileri nedeniyle toplumun genelini ilgilendirir. Genellikle işsizlik

sorununun çözümü için ekonomik büyüme öne çıkartılmaktadır (Apaydın, 2018, s. 161-162).

Analize katılan ülkelerin 2017-2022 yılları arası işsizlik oranlarındaki değişim Şekil 3.3’de verilmektedir.

Şekil 3.3 Analize Katılan Ülkeler İşsizlik Oranları 2017-2022

Kaynak: Bankscope., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.1.4 Döviz Kuru

Döviz, bir ülke parası açısından o ülke dışında yer alan yabancı ülkelerin paraları ve para yerine geçen tüm ödeme imkanları olarak tanımlanabilir. Uygulamada, kâğıt para şeklinde fiziki olarak var olan yabancı ülkelere ait banknotlara "efektif" adı verilmektedir. Ayrıca, nakit ulusal paraya dönüştürülebilen tüm yabancı banka havaleleri, döviz poliçeleri ve ödeme emirleri vb. ekonomik birimler tarafından kabul gören tüm ödeme araçları da döviz olarak adlandırılmaktadır (Çelik, 2004, s. 225-226)

Döviz kuru, bir ülkenin para biriminin başka bir ülke para birimi cinsinden değeridir. Uluslararası ticaret ve finansal işlemlerde kritik bir rol oynayan döviz kuru, yükseldiğinde yabancı para biriminin değeri artar, ulusal para biriminin değeri ise azalır. Bu değişim, ülkelerin ekonomik performanslarını, rekabet güçlerini ve yaşam standartlarını doğrudan etkiler (“Yatırımcı Sözlüğü”, 2023).

Döviz kuru değişiklikleri, uluslararası ticaret dengesizliklerinin giderilmesinde kritik bir rol oynar. Ticaret fazlası veren ülkelerin para birimleri genellikle değer kazanırken, ticaret açığı olan ülkelerin para birimleri değer kaybeder. Bu döviz kuru dalgalanmaları, ticaretteki dengesizlikleri dengelemeye yardımcı olarak uluslararası fiyatların değişmesine neden olur (Tatar & Erdoğan, 2020, s. 48).

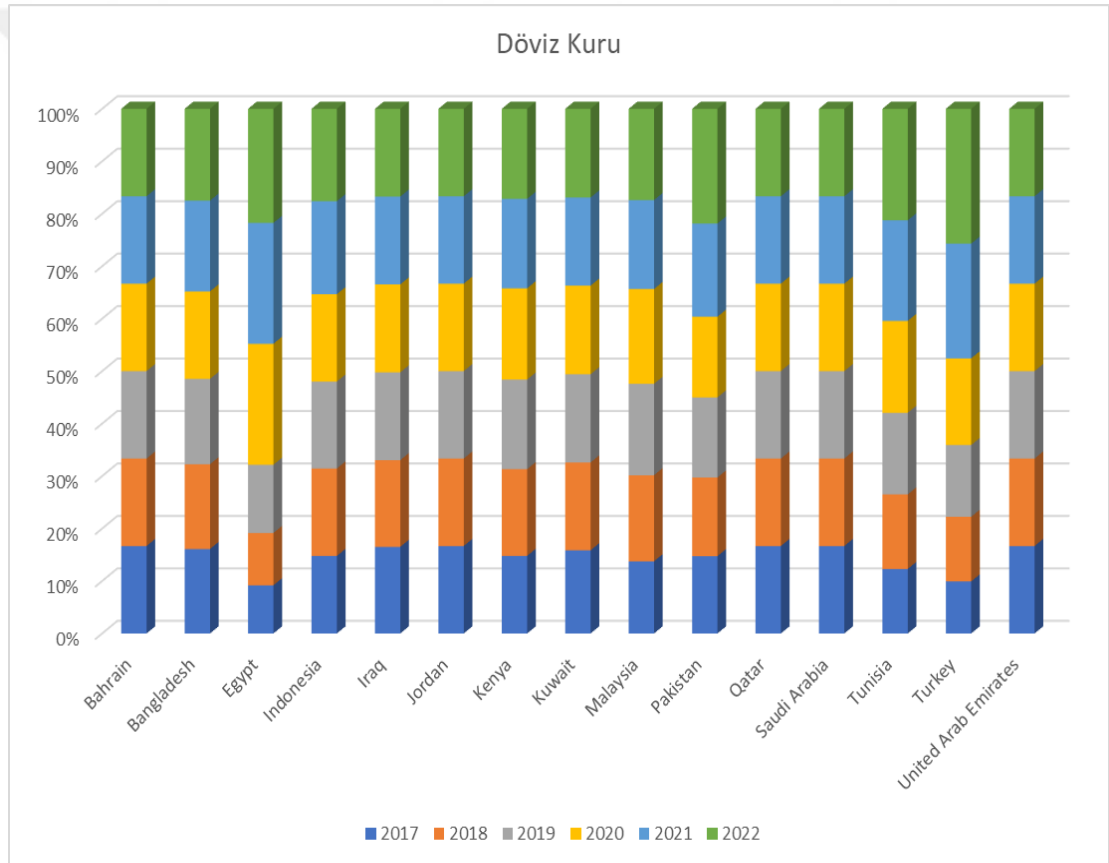
Başlıca döviz kuru türlerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (“Döviz Kuru Nedir?”, 2023).

- *Nominal Döviz Kuru:* En yaygın döviz kuru türü olan nominal döviz kuru, iki ülkenin para birimlerinin doğrudan karşılaştırıldığı klasik döviz kuru türüdür. Bu kuru, farklı ülkelerin para birimlerinin değerlerini karşılaştırmada temel bir araç olarak kullanılır. Ancak, enflasyon farklarını ve satın alma gücünü dikkate almadığından, reel ekonomik koşulları tam anlamıyla yansıtmayabilir.
- *Reel Döviz Kuru:* Enflasyon farklarını da hesaba katan döviz kuru türü reel döviz kurudur. Reel döviz kuru, nominal döviz kurunun aksine satın alma gücü paritesine dayalı olarak hesaplanır ve ekonomiler arası fiyat farklılıklarını dikkate alır. Bu nedenle, reel döviz kuru gerçek ekonomik durumu ve ülkeler arası fiyat farklarını daha iyi yansıtabilir.
- *Efektif Döviz Kuru:* Bir ülkenin uluslararası ticaretteki genel rekabet gücünü diğer ülkelerin para birimleri cinsinden ölçer. Bu hesaplama sırasında, çeşitli ülkelerle olan ticaret ağırlıkları dikkate alınır. Ekonomistler, analistler ve politika yapıcılar tarafından ulusal ve uluslararası ekonomik durumları değerlendirmek için sıkça kullanılan önemli bir araçtır.
- *Çapraz Döviz Kuru:* İki para biriminin değerlerinin birbirleri ile belirlenemediği durumlarda, üçüncü ve başka bir para birimi kullanmak sureti ile değer belirlemek için kullanılan döviz kuru

türüne çapraz döviz kuru adı verilmektedir. Az kullanılan ve egzotik döviz çiftlerinin değerlerinin belirlenmesi amacıyla kullanılan döviz kuru türüdür.

- *Spot Döviz Kuru:* Mevcut piyasa koşullarına göre belirlenen ve iki para biriminin anlık değişim oranını yansıtan kura spot döviz kuru adı verilmektedir. Genellikle uluslararası ticaret ve yatırım işlemlerinde en çok kullanılan döviz kuru türü olup, serbest piyasa dinamiklerine bağlı olarak arz ve talep dengesi tarafından belirlenmektedir.

Analize katılan ülkelerin 2017-2022 yılları arasındaki döviz kuru değişimleri Şekil 3.4'te gösterilmektedir.

Şekil 3.4 Analize Katılan Ülkeler Döviz Kuru Değişimleri 2017-2022

Kaynak: Refinitive Eikon., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.1.5 Düzenleyici Kalitesi Göstergesi (Regulatory Quality Indicator)

Düzenleyici kalitesi göstergesi, Millenium Challenge Corp. Tarafından hesaplanan ve yayınlanan, hükümetlerin özel sektörün gelişmesine izin veren ve

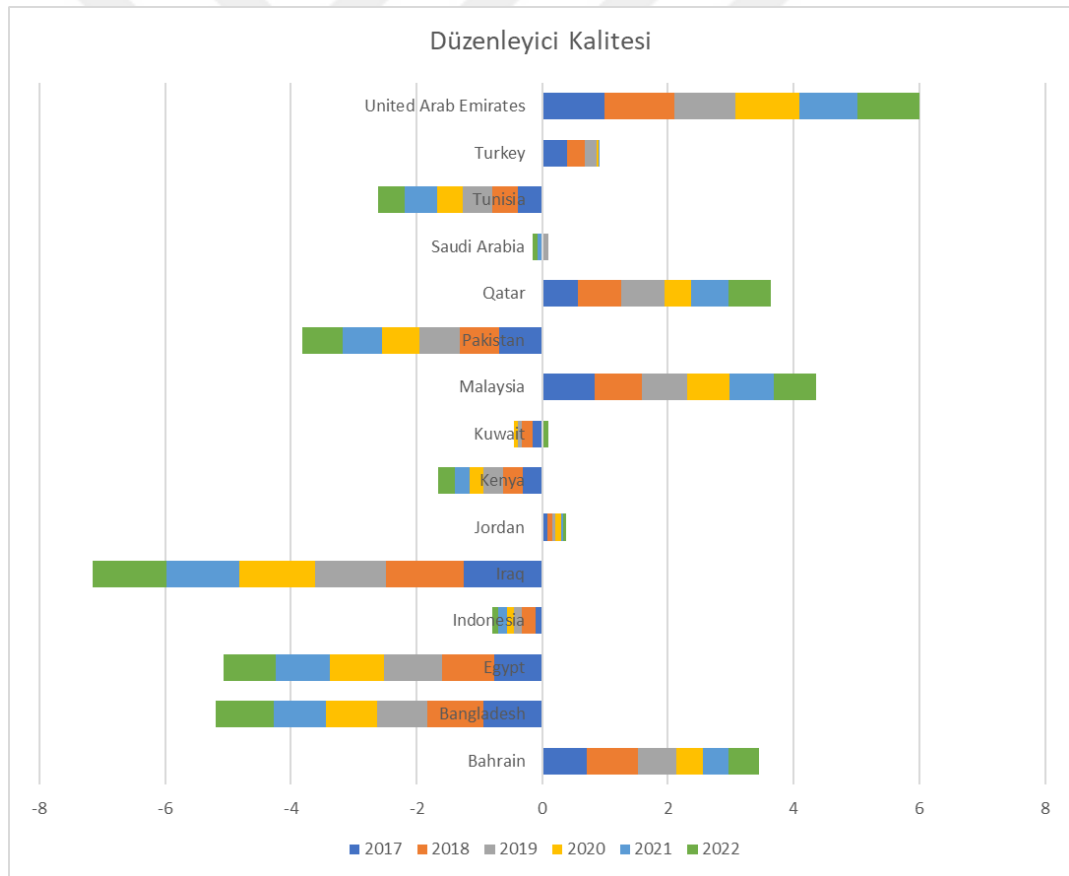
teşvik edici sağlam politikalar ve düzenlemeler oluşturmaları ve oluşturduğı politikaları uygulayabilmesine ilişkin yetkinliklerini ölçülmesinde kullanılan göstergelerdir.

Endekste yer alan ülkeler aşağıda yer alan faktörler çerçevesinde değerlendirilmektedir (“Regulatory Quality Indicator”, 2024):

- İş dünyasında yeni bir işe başlamanın kolaylığı, mülk kaydetme işlemlerinin kolaylığı ve iş dünyasına yük getiren idari düzenlemelerin yaygınlığı,
- Devletlerin ekonomiye müdahaleleri, hükümetlerin rekabetçi olmayan sektörleri canlandırmak amacıyla getirmiş oldukları sübvansiyonlar,
- İşgücü piyasasına yönelik olarak geliştirilen politikalar, işe alma ve işten çıkarmaya yönelik iş kanununda yer alan esneklikler ve ücret ve fiyatlara yönelik kontroller,
- Vergi politikalarının karmaşık oluşu ya da etkin şekilde işlemesi, yatırım dostu vergi politikalarının varlığı,
- Ticaret politikalarının şeffaflıkları ve öngörülebilir olmaları,
- Kolay yatırım yapılabilirlik, yabancı yatırım ve yabancı sermayeye ilişkin düzenlemeler, yerleşik olmayanların işletme ve sermaye sahibi olmalarına yönelik yasal çerçeve,
- Döviz kuruna yönelik düzenlemeler, döviz kuruna yönelik politikaların rekabet gücüne etkisi,
- Bankacılık ve menkul kıymet pazarlarına yönelik yasal düzenlemelerin etkinlikleri, bankacılık sisteminin gücü, sermaye piyasasının derinliği, yerli bankaların yabancı bankalarla rekabet gücü,
- Faiz oranlarına yönelik düzenlemeler,
- Özel sektörün altyapı projelerine katılım imkanları, kamu sektörünün yabancı yatırımcılara açıklığı, rekabet ve anti-tröst düzenlemeleri,
- Finans sektörünün ulaşılabilirliği,
- Kırsal kesimde kurulacak işletmeleri ortaya çıkmasını ve gelişimini sağlayacak politikaların varlığı,

- Serbest, özel sektör öncülüğünde faaliyet gösteren, verimli, eşitlikçi, erişilebilir tarım piyasalarının varlığı, destekleyici politikaların varlığı.
- Hissedar haklarını koruyan, kurumsal yönetim yasalarının var olması,
- Piyasalara devlet müdahalesinin kusurları gidermeye yönelik uygulamalarla sınırlı olması,
- Şeffaf ve etkin, yolsuzluktan arındırılmış gümrük hizmetlerinin varlığı,
- Ticaret kanunlarının basit ve rasyonel oluşu.

Analize katılan ülkelerin 2017-2022 yılları arasındaki Düzenleyici Kalitesi Göstergesi değerleri Şekil 3.5'te gösterilmektedir.

Şekil 3.5 Analize Katılan Ülkeler İthalat Büyüme Oranları 2013-2022

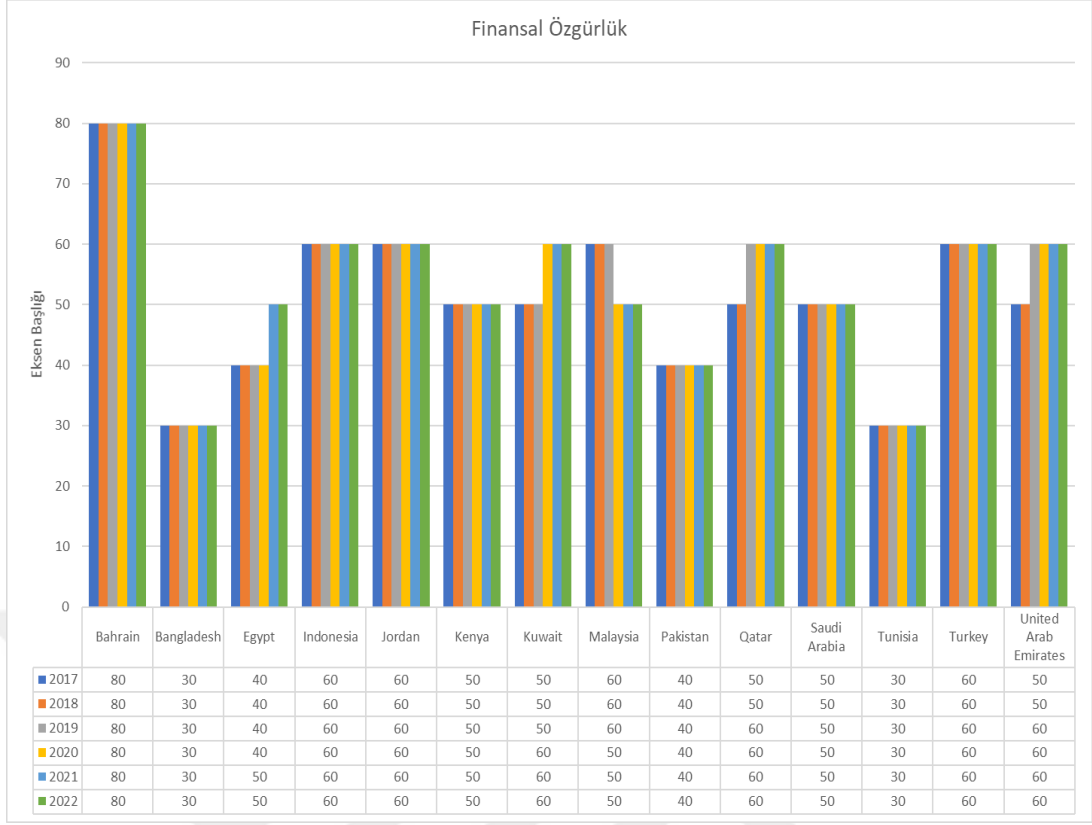
Kaynak: Bankscope., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.1.6 Finansal Özgürlük Oranı (Financial Freedom Rate)

Finansal özgürlük oranı, Heritage Foundation tarafından hesaplanıp yayınlanan, 184 ülke ve 12 özgürlük oranını içeren bir endekstir. Heritage Foundation yayınlamış olduğu özgürlük endeksinde yer alan oranları dört farklı grupta yer alan oniki birbirinden farklı niteliğe, niceliğe ve faktöre dayalı bir hesaplama kullanarak hesaplamakta ve yayınlamaktadır. Hesaplamaya konu olan kategori ve faktörler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (“The Index of Economic Freedom”, 2024):

1. Hukukun Üstünlüğü:
 - a. Mülkiyet hakları,
 - b. Hükümetin bütünlüğü,
 - c. Yargının etkinliği.
2. Devletin Büyüklüğü:
 - a. Hükümet harcamaları,
 - b. Vergi yükü,
 - c. Mali sağlık.
3. Düzenlemelerin Verimliliği:
 - a. İşgücü özgürlüğü,
 - b. Çalışma özgürlüğü,
 - c. Parasal özgürlük.
4. Açık Piyasalar:
 - a. Özgür ticaret,
 - b. Yatırım özgürlüğü,
 - c. Finansal Özgürlük.

Analize katılan ülkelerin 2017-2022 yılları arasındaki Finansal Özgürlük Oranı değerleri Şekil 3.6’da gösterilmektedir.

Şekil 3.6 Analize Katılan Ülkeler Finansal Özgürlük Oranları

Kaynak: Bankscope., Yazar tarafından oluşturulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DUAL BANKACILIK ÜLKELERİNDE BANKALARIN KREDİ DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

4.1 Literatür Taraması

Çalışmanın bu kısmında “Dual Bankacılık Ülkelerinde Bankaların Kredi Davranışlarını Etkileyen Faktörler” konusuna ilişkin Türkçe ve yabancı literatür hakkında bilgi ve özet tablolar sunulacaktır.

4.1.1 Türkçe Literatür

İlhan ve Gökçe (2024), Türk bankacılık sektöründe yer alan bankaların takipteki kredi oranlarının bankaların kredi verme davranışını nasıl etkilediğini analiz etmek amacıyla gerçekleştirdikleri ampirik çalışmada, 2012 4. Çeyrek – 2022 4. Çeyrek dönemleri arasındaki çeyreklik verileri kullanmak suretiyle panel veri analizi gerçekleştirmişlerdir. Analizde kullanılan değişkenler: bağımlı değişken olan krediler ve bağımsız değişkenler olan takipteki krediler, varlık karlılığı, GSYH, enflasyon, faiz, karşılama oranları ve mevduat finansman, tahvil finansman maliyeti değişkenleridir. Analiz sonuçlarına göre takipteki kredi oranlarında yaşanan artışların bankaların kredi davranışlarını olumsuz yönde etkilediği raporlanmıştır.

Çelik ve Kayacan (2023), 2007-2021 yılları arası çeyreklik verileri kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile sabit sermaye toplamı, mevduat bankalarına ait toplam kredi hacmi, kamu mevduat bankalarının kredi hacmi ve özel mevduat bankalarının kredi hacmi arasındaki doğrusal olmayan eşbütünleşme ilişkisini araştırmaktır. KSS (2006) eşbütünleşme testi kullanılarak değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığı belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara dayanarak oluşturulan ESTAR hata düzeltme modeli mekanizmasının Türkiye'de GSYİH ve mevduat bankalarına ait toplam kredi hacmi modelinde işlediği sonucu raporlanmıştır.

Vurur ve Yıldız (2023), krediler üzerinde makroekonomik faktörlerin etkisini ölçmek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, bağımlı değişken olarak işletme kredilerini kullanmışlardır. 2013 Ocak – 2022 Temmuz dönemleri

arasındaki aylık verilerden yararlanarak gerçekleştirdikleri çalışmanın etkileyen değişkenleri, döviz kuru, kredi faiz oranı, kapasite kullanımı, reel kesim güven endeksi oranı, üretici fiyat endeksi, ithalat ve ihracattır. Çok değişkenli uyarlanabilir regresyon eğrileri yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, döviz kurunun kritik değerinin altına inmesi bağımlı değişkeni negatif yönde etkilerken, kritik değerin üzerine çıkması ise kredileri pozitif yönlü olarak etkilemektedir. Buna karşılık kredi faiz oranlarının krediler üzerindeki etkisinin negatif olduğu, üretici fiyat endeksinde yaşanan artışların ise kredileri artıran bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Akşehirli ve Karahan (2023), 2010 1. Çeyrek – 2022 3. Çeyrek dönemleri arasındaki çeyreklik frekanslı verileri kullanarak, banka kredilerinin makroekonomik ve bankaya özgü belirleyicilerini tespit etmek amacıyla çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada analiz yöntemi olarak ARDL kullanıldığı görülmektedir. Yurtiçi kredi hacminin bağımlı değişken olarak seçildiği çalışmada, bağımsız değişken olarak iç borç stoku, GSYH, BİST 100 endeksi, bankaya özgü değişkenler olarak da toplam aktif, tahvil ve bono ihracı ve takipteki alacaklar olarak seçilmiştir. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre: ekonomik büyüme banka kredi hacmi üzerinde pozitif etkiye sahiptir, hisse senedi ve kamu iç borç stoku da kredi hacmini pozitif anlamlı şekilde etkilemektedir. Bankaya özgü değişkenlerden takipteki kredilerin beklendiği şekilde kredi hacmini negatif şekilde etkilediği, aktif büyüklük değişkeninin de pozitif şekilde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Barlas ve Özkul (2023),’un çalışmalarının amacı Türkiye’de 2006-2020 dönemleri arasında ekonomik büyüme ile tüketici kredileri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada, büyüme değişkeni olarak mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış harcamalar yöntemiyle zincirlenmiş gayrisafi yurt içi hasıla değişim oranı, kredi değişkeni olarak hacim ve tutar değişkenleri ile kredi ivmesi kullanılmıştır. Ayrıca, literatüre kazandırılan kredi ivmesi modeli ile iki kredi ivmesi modeli daha geliştirilmiş ve analize dahil edilmiştir. Analizde değişkenlere ADF, Phillips-Perron, KPSS ve Fourier KPSS birim kök testleri uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Fourier Granger nedensellik ve Toda Yamamoto nedensellik testi ile incelenmiştir. Fourier Granger nedensellik testi sonuçlarına göre tüketici kredisi hacmi ve tüketici kredisi ivmesi ekonomik

büyümenin nedenidir. Toda Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre ise tüketici kredisi kullandırım tutarı ve tüketici kredisi ivmesi ekonomik büyümenin nedenidir.

İsmiç ve Şen (2023), çalışmalarında Türkiye'nin 1986'dan 2021'e kadar olan yıllık verilerini kullanarak, toplam banka kredisi, özel sektör ile işletme ve hanehalkı kredilerinin ekonomik büyüme ile ilişkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Analizlerde ARDL eşbütünleşme analizi kullanılmıştır. Ampirik sonuçlara göre, işletme kredisinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Ancak, hanehalkı kredisinin ekonomik büyümeyi etkilemediği görülmüştür. Ayrıca, özel sektöre verilen toplam bankacılık kredisi miktarının ekonomik büyümeyi etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular ayrıca işletme kredileri ile ekonomik büyüme arasında kısa ve uzun dönemde iki yönlü bir nedenselliğin olduğunu göstermektedir.

İspiroğlu, Sözen ve Şeyranlıoğlu (2023), çalışmalarında kredi hacmi ile işsizlik arasındaki ilişki hakkında ampirik bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. 2014 Ocak – 2022 Ekim dönemleri arasındaki aylık frekanslı verilerden hareketle ve Vektör Otoregresif Model ve Granger Nedensellik analiz yöntemlerini kullanarak gerçekleştirdikleri analizde, her iki değişkenin de birbirleri üzerinde önce negatif sonrasında pozitif etkili oldukları ve işsizlik değişkeninin kredi hacmi değişkeninin Granger nedenseli olduğunu, işsizlik oranında yaşanan değişikliklerin kredi hacminde yaşanan değişikliklerin nedeni olduğunu ortaya koymuşlardır.

Olunuga (2022), Nijerya bankacılık sektöründe KOBİ kredilerinin belirleyicilerini tespit etmek amacıyla analiz gerçekleştirmiştir. 1990-2020 yılları arasındaki, kredi hacmi, banka büyüklüğü, kredi riski, likidite oranı, mevduatlar, faiz oranı değişkenleri kullanılarak gerçekleştirilen analizin yöntemi Panel Veri Ekonometrisi olarak belirlenmiştir. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, banka büyüklüğü ve mevduatlar kredileri pozitif şekilde etkilemekteyken, likidite oranı, faiz oranı, kredi riski değişkenleri krediler üzerinde negatif anlamlı etkiye sahiptir.

Atasoy ve Tanrıvermiş (2021), bankacılık sektörünün konut kredi hacmini etkileyen faktörleri araştırdıkları çalışmalarında, konut kredi hacmini bağımlı değişken olarak kullanmışlar, konut fiyat endeksi, konut kredi faiz oranları, inşaat maliyet endeksi, gayrisafi yurtiçi hasıla değişkenlerini de bağımsız değişkenler

olarak kullanmışlardır. 2010 1. Çeyrek, 2020 2. Çeyrek dönemleri arasındaki çeyreklik frekanslı veriler kullanılarak gerçekleştirilen ve Granger nedensellik analizinin yöntem olarak kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, kredi hacminin konut fiyatları, kredi faiz oranları ve inşaat maliyetleri ile nedensellik ilişkisi içerisinde olduğu raporlanmıştır.

Yücel (2021), Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka mevduatlarının krediye dönüşümünün belirleyicilerinin tespiti amacıyla gerçekleştirmiş oldukları çalışmada, 2009 – 2019 yılları arasındaki verilerden yararlanarak Panel Veri analiz yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmada, mevduatın krediye dönüşüm oranı bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler bankaya özgü değişkenler içerisinde seçilen, yabancı para cinsinden varlıkların toplam varlıklara oranı, yabancı para cinsinden yükümlülüklerin oranı, yabancı para cinsinden varlıkların toplam varlıklara oranı, TL mevduat oranı ve TL kredi oranı olarak belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, TL kredi oranı, yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülük oranlarının mevduatın krediye dönüşüm oranını pozitif şekilde etkilediği, bununla birlikte, yabancı para cinsinden varlıkların oranının da negatif şekilde etkilediği raporlanmıştır.

Hanedar ve Hanedar (2021), çalışmalarında kredi hacmine etki eden seçilmiş makro ve mikro faktörlerin analizi amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, 2001-2019 yılları arasındaki verileri Sabit Etkiler Panel Veri analizi yöntemi kullanarak analize tabi tutmuşlardır. Çalışmanın bağımlı değişkeni kredi hacmi, bağımsız makro değişkenleri döviz kuru, para arzı, enflasyon, faiz oranı ve mikro değişkenler olarak finansal kurumsallaşma değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmanın raporlanan bulgularına göre, para arzının kredi hacmini artırıcı, enflasyonun ise azaltıcı etkisinin varlığından söz etmenin mümkün olduğu fakat finansal kurumsallaşmanın kredi hacmi üzerinde etkisinin bulunmadığı görülmektedir.

Sekmen ve Topuz (2020), 2006 1. Çeyrek – 2019 4. Çeyrek dönemleri arasındaki verilerle Zamanla Değişen Nedensellik testi kullanılarak gerçekleştirdikleri çalışmada, kredi büyümesine etki eden faktörleri belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın bağımlı değişkeni banka kredileri, bağımsız değişkenler, GSYH, enflasyon, kamu borç stoku, para arzı, faiz oranı, döviz kuru, mevduatlar, ROA, ROE, sermaye girişleri ve ABD fon oranı olarak belirlendiği görülmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre: makro değişkenlerden GSYH ve enflasyon

oranlarının kredi değişkeni üzerinde anlamlı etkisinin bulunduğu, para politikası değişkenlerinden para arzı ve faiz oranı değişkenlerinin anlamlı etkili olduğu, ABD fon oranı, döviz kuru ve sermaye girişleri değişkenlerinin de dönemsel şekilde anlamlı etkilerinin bulunduğu görülmektedir.

Güney ve Turgut (2020), Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankalarının kredi hacimleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizi amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, 2003 1. Çeyrek – 2017 3. Çeyrek dönemleri arasındaki çeyreklik verilerden yararlanarak Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi analiz yönetimi kullanarak çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın amacı kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin araştırılmasıdır. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre kısa dönemde ilişki yönünün kredi hacminden gayrisafi yurt içi hasıla değişkenine doğru gerçekleşirken, uzun dönemde ilişki yönünün gayrisafi yurt içi hasıladan kredi hacmine doğru gerçekleştiği raporlanmıştır.

Küçükkocaoglu, Kuzu ve Göksu (2019), Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların kredi hacmini etkileyen makroekonomik ve bankaya özgü faktörleri tespit etmek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, 2005-2016 yılları arasındaki çeyreklik frekanslı verileri kullanarak analiz gerçekleştirmişlerdir. Ekonomik büyüme, faiz oranı, para arzı, bütçe açıkları ve BİST 100 endeksinin büyüme oranının bağımsız makro değişkenler olarak analiz edildiği çalışmada, bankaya özgü çok sayıda rasyo bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Sabit Etkiler Panel Veri Analizi kullanılarak gerçekleştirilen analizin raporlanan sonuçlarına göre: takipteki krediler, mevduat, net faiz marjı ve faiz giderleri gibi bankaya özgü değişkenlerin makro değişkenlere oranla kredi hacmi üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu raporlanmıştır.

Ünal ve Ocak (2019), 2003 1. Çeyrek – 2018 4. Çeyrek dönemleri arasındaki çeyreklik frekanslı verileri kullandıkları çalışmada, tüketici kredilerinin belirleyicilerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın değişkenleri bankacılık sektörü toplam tüketici kredi hacmi (bağımlı değişken), işsizlik, ekonomik büyüme, faiz oranları ve enflasyon olarak belirlenmiştir. Johanssen Eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi analizlerinin kullanıldığı çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre: faiz oranları değişkeninin, tüketici kredi hacmi üzerinde negatif anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülmektedir.

Sakızlı (2019), bankaların kredi hacimlerinin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğinin araştırıldığı çalışmada, 1982-2017 yılları arasındaki yıllık frekanslı verilerden yararlanarak Vektör Otoregresyon yönetimini kullanmışlardır. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, kredi hacminin ekonomik büyümeyi etkilemediği, paralelinde ekonomik büyümenin de kredi hacmi üzerinde bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Kamacı, Ceyhan ve Peçe (2017), 2005-2017 dönemine ait üçer aylık verileri kullanılarak yapılan çalışmada, Türkiye'deki kredi hacminin para arzı ve ekonomik büyüme değişkenleri ile ilişkisi incelenmiştir. Eşbütünleşme, nedensellik ve ilişkinin katsayısını tespit etmek amacıyla FMOLS ve DOLS testleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, para arzından yurtiçi kredi hacmine doğru tek yönlü ve ekonomik büyümeden yurtiçi kredi hacmine doğru yine tek yönlü bir nedensel ilişki tespit edilmiş, aynı zamanda yurtiçi kredi hacmiyle para arzı ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli eşbütünleşik bir ilişki belirlenmiştir. FMOLS ve DOLS testleri de Granger nedensellik sonuçlarını desteklemiştir.

Kaya, Şahin, Hacıevliyagil ve Ekşi (2016), bankaların kredi verme davranışlarını etkileyen faktörleri araştırdıkları çalışmada, 2006 4. Çeyrek- 2014 3. Çeyrek dönemleri arasındaki Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 13 bankadan elde etmiş oldukları verilerle, bankaların kredi hacimlerini bağımlı, takipteki kredi oranlarını bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Analiz yöntemi olarak Dinamik Panel Veri analizinin kullanıldığı çalışmanın raporlanmış sonuçları doğrultusunda bankaların kredi davranışlarını temsil eden kredilendirme düzeyi değişkeninin takipteki kredilerin toplam kredilere oranı şeklinde hesaplanan takipteki kredi oranı değişkeninden negatif şekilde etkilendiğini ortaya koymuşlardır.

Nalın ve Taşdelen (2016), bankaların kredi arzını etkileyen faktörlerin tespiti amacıyla gerçekleştirmiş oldukları çalışmada, 2005-2012 yılları arasındaki aylık frekanslı bankacılık sektörü verilerini kullanmışlardır. Kredi hacmi çalışmanın bağımlı değişkenidir. Bağımsız değişkenler kredi faiz oranı, kredi kullandırma kapasitesi, sanayi üretim endeksi, faiz oranı, tasfiye olacak alacaklar, enflasyon ve faiz ve reeskont gelirleri olarak belirlenmiştir. Çalışmanın yöntemi Regresyon analizi olarak ifade edilmektedir. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına

göre: Kredi hacmi değişkeninin, kredi kullandırma kapasitesi ile pozitif anlamlı ilişki içerisinde, Merkez Bankası faiz gelirleri, reeskont gelirleri, faiz oranı değişkenleri ile negatif anlamlı ilişki içerisinde olduğu görülmektedir.

Yiğitbaş (2015), 2003 Ocak – 2012 Aralık dönemlerine ilişkin aylık frekanslı verilerle özel sektöre verilen işletme kredilerinin belirleyicilerinin tespiti amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, bağımlı değişken olarak işletme kredilerini, bağımsız değişken olarak faiz oranı, ekonomik faaliyet endeksi ve reel kesim güven endeksi değişkenlerinin kullanıldığı görülmektedir. Çalışmanın yöntemi Regresyon Analizi olarak belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, faiz oranı ve ekonomik faaliyet endeksinde yaşanan değişimlerin, işletme kredilerinin belirleyicisi olduğu görülmektedir. Buna karşın güven endeksi değişkeninin işletme kredileri üzerinden etkisine rastlanmadığı görülmektedir.

Türkçe literatüre ilişkin bilgiler özet tablo halinde Tablo 4.1’de sunulmaktadır.

Tablo 4.1 Türkçe Literatür Özeti

Yazarlar	Veri Dönem	Yöntem	Değişkenler	Sonuçlar
Vurur ve Yıldız (2023)	2013 Ocak – 2022 Temmuz	Çok değişkenli uyarlanabilir regresyon eğrileri	İşletme Kredileri, döviz kuru, kredi faiz oranı, kapasite kullanımı, reel kesim güven endeksi, üretici fiyat endeksi, ithalat ve ihracattır	Döviz kurunun kritik değerinin altına inmesi kredileri negatif yönde etkilerken, üzerine çıkması ise kredileri pozitif yönlü olarak etkilemektedir. Buna karşılık kredi faiz oranlarının krediler üzerindeki etkisinin negatif olduğu, üretici fiyat endeksinde yaşanan artışların ise kredileri artıran bir etkiye sahip olduğu
Çelik ve Kayacan (2023)	2007 - 2021	KSS, ESTAR	Kredi Hacmi, GSYİH	ESTAR Modeli Türkiye’de mevduat bankalarına ait toplam kredi hacmi ve GSYİH modelinde işlediği sonucu raporlanmıştır.

Barlas ve Özkul (2023)	2006 – 2020	Fourier-Granger nedensellik, Toda-Yamamoto nedensellik	Kredi hacmi, Kredi Tutarı, Kredi İvmesi, GSYİH	Fourier Granger nedensellik testi sonuçlarına göre tüketici kredisi hacmi ve tüketici kredisi ivmesi ekonomik büyümenin nedenidir. Toda Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre ise tüketici kredisi kullanırım tutarı ve tüketici kredisi ivmesi ekonomik büyümenin nedenidir.
İsmiç ve Şen (2023)	1986 - 2021	ARDL	Krediler, Ekonomik büyüme	İşletme kredisinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Ancak, hanehalkı kredisinin ekonomik büyümeyi etkilemediği görülmüştür. Ayrıca, özel sektöre verilen toplam bankacılık kredisi miktarının ekonomik büyümeyi etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır
Atasoy ve Tanrıvermiş (2021)	2010 1. Çeyrek, 2020 2. Çeyrek	Granger Nedensellik	Kredi hacmi, konut fiyat endeksi, konut kredi faiz oranları, inşaat maliyet endeksi, gayrisafi yurtiçi hasıla	Kredi hacminin konut fiyatları, kredi faiz oranları ve inşaat maliyetleri ile nedensellik ilişkisi içerisinde olduğu
Kamacı vd. (2017)	2005 - 2017	Granger Nedensellik	Kredi Hacmi, Para Arzı, Ekonomik Büyüme	Yurtiçi kredi hacmiyle para arzı ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli eşbütünleşik bir ilişki belirlenmiştir.
Kaya vd. (2016)	2006 4. Çeyrek- 2014 3. Çeyrek	Dinamik Panel Veri	Kredi hacimlerinin bağımlı, takipteki kredi oranlarının bağımsız değişken	Kredilendirme düzeyi değişkeninin takipteki kredilerin toplam kredilere oranı şeklinde hesaplanan takipteki kredi oranı değişkeninden negatif şekilde etkilendiği

Olunuga (2022)	1990-2020	Panel Veri	Kredi hacmi, banka büyüklüğü, kredi riski, likidite oranı, mevduatlar, faiz oranı	Banka büyüklüğü ve mevduatlar kredileri pozitif şekilde etkilemekteyken, likidite oranı, faiz oranı, kredi riski değişkenleri krediler üzerinde negatif anlamlı etkiye sahiptir
İspiroğlu vd. (2023)	2014 Ocak – 2022 Ekim	Vektör Otoregresif Model ve Granger Nedensellik	Kredi hacmi, işsizlik oranı	İşsizlik oranında yaşanan değişikliklerin kredi hacminde yaşanan değişikliklerin nedeni olduğu
Güney ve Turgut (2020)	2003 1. Çeyrek – 2017 3. Çeyrek	Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi	Kredi hacmi ve ekonomik büyüme	kısa dönemde ilişki yönünün kredi hacminden gayrisafı yurt içi hasıla değişkenine doğru gerçekleşirken, uzun dönemde ilişki yönünün gayrisafı yurt içi hasıladan kredi hacmine doğru gerçekleştiği raporlanmıştır.
Hanedar ve Hanedar (2021)	2001-2019	Sabit Etkiler Panel Veri analizi	Kredi hacmi, bağımsız makro değişkenler: döviz kuru, para arzı, enflasyon, faiz oranı ve mikro değişkenler: finansal kurumsallaşma	Para arzının kredi hacmini artırıcı, enflasyonun ise azaltıcı etkisinin varlığından söz etmek mümkündür.
İlhan ve Gökçe (2024)	2012 4. Çeyrek – 2022 4. Çeyrek	Panel Veri	Kredi, bağımsız değişkenler takipteki krediler, varlık karlılığı, GSYH, enflasyon, faiz, karşılama oranları ve mevduat finansman, tahvil finansman maliyeti	Takipteki kredi oranlarında yaşanan artışların bankaların kredi davranışlarını olumsuz yönde etkilediği şeklindedir.
Nalın ve Taşdelen (2016)	2005-2012	Regresyon Analizi	Kredi hacmi, kredi faiz oranı, kredi kullandırma kapasitesi, sanayi üretim endeksi, faiz oranı, tasfiye olacak alacaklar, enflasyon ve faiz ve reeskont gelirleri	Kredi hacmi değişkeninin, kredi kullandırma kapasitesi ile pozitif anlamlı ilişki içerisinde, Merkez Bankası faiz gelirleri, reeskont gelirleri, faiz oranı değişkenleri ile negatif anlamlı ilişki içerisinde

Küçükkoçoğlu vd. (2019)	2005-2016	Sabit Etkiler Panel Veri Analizi	Kredi hacmi, Makroekonomik ve bankaya özgü değişkenler	Bankaya özgü değişkenler kredi hacmi üzerinde daha etkilidir.
Ünal ve Ocak (2019)	2003 – 2018	Johanssen Eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi	Bankacılık sektörü toplam tüketici kredi hacmi (bağımlı değişken), işsizlik, ekonomik büyüme, faiz oranları ve enflasyon	Faiz oranları değişkeninin, tüketici kredi hacmi üzerinde negatif anlamlı ilişkiye sahip olduğu
Akşehirli ve Karahan (2023)	2010 1. Çeyrek – 2022 3. Çeyrek	ARDL	Yurtiçi kredi hacmi, bağımsız değişken olarak iç borç stoku, GSYH, BİST 100 endeksi, bankaya özgü değişkenler olarak da toplam aktif, tahvil ve bono ihracı ve takipteki alacaklar	Ekonomik büyüme banka kredi hacmi üzerinde pozitif etkiye sahiptir, hisse senedi ve kamu iç borç stoku da kredi hacmini pozitif anlamlı şekilde etkilemektedir. Bankaya özgü değişkenlerden takipteki kredilerin beklendiği şekilde kredi hacmini negatif şekilde etkilediği, aktif büyüklük değişkeninin de pozitif şekilde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Yücel (2021)	2009 – 2019	Panel Veri	Mevduatın krediye dönüşüm oranı, bankaya özgü rasyolar.	TL kredi oranı, yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülük oranlarının mevduatın krediye dönüşüm oranını pozitif şekilde etkilediği, bununla birlikte, yabancı para cinsinden varlıkların oranının da negatif şekilde etkilediği raporlanmıştır.
Sekmen ve Topuz (2020)	2006 1. Çeyrek – 2019 4. Çeyrek	Zamanla Değişen Nedensellik	Krediler, makro, bankaya özgü ve politikası değişkenleri	GSYH ve enflasyon oranlarının kredi değişkeni üzerinde anlamlı etkisinin bulunduğu, para politikası değişkenlerinden para arzı ve faiz oranı

				değişkenlerinin anlamlı etkili olduğu, ABD fon oranı, döviz kuru ve sermaye girişleri değişkenlerinin de dönemsel şekilde anlamlı etkilerinin bulunduğu görülmektedir.
Sakızlı (2019)	1982-2017	Vektör Oto regresif	Kredi hacmi, Ekonomik büyüme	İlişki bulgusuna rastlanmamıştır.
Yiğitbaş (2015)	2003 Ocak – 2012 Aralık	Regresyon Analizi	İşletme kredilerini, bağımsız değişken olarak faiz oranı, ekonomik faaliyet endeksi ve reel kesim güven endeksi	faiz oranı ve ekonomik faaliyet endeksinde yaşanan değişimlerin, işletme kredilerinin belirleyicisi olduğu görülmektedir.

4.1.2 Yabancı Dilde Literatür

Gnawali (2022), Nepal’de faaliyet gösteren bankaların kredi verme davranışlarına etki eden faktörleri ölçmek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada, 2017 – 2021 yılları arasındaki beş yıllık dönemdeki verileri kullanarak, toplam krediler değişkenini bağımlı değişken olarak kullanmışlardır. Varlık kalitesi oranı, sermaye yeterlilik oranı, varlık karlılığı, zorunlu karşılık oranı, aktif büyüklük ve ekonomik büyüme değişkenlerinin ise analiz içerisinde etkileyen değişken olarak kullanıldığı görülmektedir. Çoklu Regresyon Analizi yönteminin kullanıldığı çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre banka aktif büyüklüğü ve zorunlu karşılık oranının bankaların kredi davranışlarını olumlu yönde etkilediği, sermaye yeterlilik oranının ise negatif anlamlı şekilde etkili olduğu görülmektedir.

Le, Nguyen ve Schinckus (2022), Vietnam bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların kredi verme davranışlarını etkileyen faktörleri araştırdıkları çalışmalarında, 2008 – 2018 yılları arasında Vietnam bankacılık sektöründe faaliyet göstermiş olan konvansiyonel bankaların verilerini kullanmışlardır. Kredi büyümesi değişkeninin bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmanın bağımsız makro değişkenleri politika faiz oranı, mevduat faiz oranı, borç verme faiz oranı, olarak belirlenmiş buna karşılık banka düzeyindeki mevduat büyüme oranı, banka aktif büyüklüğü, sermaye, takipteki krediler oranı ve banka verimliliği değişkenlerinin de analiz içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Sistem GMM

tahmincisi ile gerçekleştirilen analizin sonuçlarına göre, makroekonomik ve para politikasına ilişkin değişkenlerin bankaların kredi verme davranışları üzerinde daha düşük rekabet ortamında daha az etkili olduğu raporlanmıştır.

Arintoko (2021), 2012 Ocak – 2020 Haziran dönemleri arasındaki aylık frekanslı verilerden yararlanarak gerçekleştirdikleri analizlerinde mevduatın krediye dönüşüm oranı üzerinde etkili olan bankaya özgü faktörleri test etmişlerdir. Çalışmanın yönteminin ARDL olduğu görülmektedir. Çalışmanın bağımlı değişkeninin mevduatın krediye dönüşüm oranı olarak belirlendiği görülmektedir. Buna karşılık bağımsız değişkenler takipteki kredi oranı, sermaye yeterlilik oranı, operasyon giderlerinin gelirlere oranı, likit varlık oranı olarak belirlenmiştir. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, Sermaye yeterlilik oranının krediler üzerinde pozitif etkili olduğu, likit varlık oranı ve takipteki krediler oranının banka kredilerini olumsuz şekilde etkilediği görülmektedir. Çalışmaya göre, bankaların takipteki kredi oranlarında yaşanan artışların kredi verme yeteneklerini azaltıcı etki gösterdiği görülmektedir.

Grbić ve Luković (2020), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki bankacılık sektörünün kredi hacmi ile genel ekonomik büyüme arasındaki neden-sonuç ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada Sırbistan bankacılık sektörünün 2003-2019 dönemine ait üç aylık veriler kullanılmıştır. Analizde işletmelere ve hane halkına verilen kredilerin GSYİH içindeki payı kredi hacmi göstergesi olarak, reel GSYİH büyüme oranı ise ekonomik büyümenin göstergesi olarak belirlenmiştir. Granger nedensellik analizi ile gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarına göre kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Gani ve Rasul (2020), 2004 – 2017 yılları arası dönemde 46 gelişmekte olan ülkede bankaların vermiş oldukları kredilerin belirleyicilerini araştırdıkları bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Dengeli panel veri analizi ile gerçekleştirilen analizin bağımlı değişkeni banka kredileridir. Çalışmanın etkileyen değişkenleri, reel faiz oranı, ekonomik büyüme, maliye politikası, iş çevresi ve hükümetlerin yönetim kalitelerini ve özel sektörün gelişimini sağlayan politikalarını temsil eden regulatory quality oranı olduğu görülmektedir. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, Regulatory quality değişkeninin banka kredileri üzerinde pozitif anlamlı şekilde etkili olduğu görülmektedir.

Miyajima (2020), Suudi Arabistan bankalarının kredi verme davranışlarının belirleyicileri üzerine çalışma gerçekleştirmiştir. 12 yerel Suud bankasının 2000 – 2015 yılları arasındaki banka düzeyindeki verilerden yararlanılarak gerçekleştirilen çalışmada bağımlı değişkenin kredi büyümesi değişkeni olarak belirlendiği görülmektedir. Bağımsız makro ve bankaya özgü değişkenler analiz içerisinde yer almaktadır. Bu değişkenlerin sermaye oranı, takipteki krediler oranı, mevduat oranı, ekonomik büyüme, gelir artışı, yakıt fiyat artışı, FED faiz oranı, yurt içi faiz oranı gibi değişkenler olduğu görülmektedir. Sistem GMM yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, kredi genişlemesinin bankaya özgü değişkenler olan sermaye ve takipteki krediler oranı, mevduat değişkenlerinden önemli şekilde etkilendiği, ekonomik büyüme değişkeninin de kredi genişlemesini önemli şekilde etkilediği ve İslami bankaların vermiş oldukları kredilerin ekonomik büyüme üzerinde daha fazla etkili olduğu raporlanmıştır.

Akhtar (2020), Pakistan bankacılık sektöründe yer alan bankalara özgü ve makroekonomik değişkenlerin bankaların kredi verme davranışı üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla yapmış oldukları çalışmalarında, 2007 – 2017 yılları arasında Pakistanda faaliyet gösteren 20 konvansiyonel bankanın kredi verme davranışını ölçmek amacıyla bağımsız değişken olarak kullandıkları varlık karlılığı (ROA), Özsermaye karlılığı (ROE), takipteki krediler, ekonomik büyüme ve faiz oranı gibi makroekonomik ve bankaya özgü değişkenleri analizlerinde kullandıkları görülmektedir. Panel Veri analiz yönteminin kullanıldığı analizin raporlanan sonuçlarına göre, takibe düşen alacaklar değişkeni ve Aktif karlılığının kredi davranışı üzerinde negatif anlamlı etkiye sahip olduğu, özsermaye karlılığı ve ekonomik büyüme değişkenlerinin de pozitif anlamlı etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Avdjiev, Aysun ve Hepp (2019), 1995 – 2014 yılları arasındaki yıllık frekanslı verilerle çalışarak yerel konvansiyonel bankaların kredi verme davranışlarının belirleyicilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, toplam kredi hacmi değişkenini bağımlı değişken olarak kullandıkları görülmektedir. Bağımsız değişken olarak birçok çalışmada kullanılan makro değişkenler olan GSYH (GDP), işsizlik ve faiz oranı ve bankaya özgü değişkenler toplam sermaye, kredi kayıp karşılıklarının toplam kredilere oranı, varlık karlılığı, likit varlık oranı değişkenlerinin kullanıldığı görülmektedir. Çalışmada One Step

Difference GMM Panel Veri tahmin yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, Ekonomik büyüme değişkeninin düşük işsizlik ve faiz oranı ortamında bankaların kredi verme davranışlarını pozitif şekilde etkilediği, ayrıca bankaya özgü değişkenlerden sermaye, aktif kalitesi, likidite oranı ve varlık karlılığı değişkenlerinin de kredi verme davranışına genişletici şekilde etki ettiği görülmektedir.

Isa, Latif, Zaharum, Nasrul ve Noh (2019), Malezya bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların kredi verme davranışları üzerinde etkili olan bankaya özgü faktörleri inceledikleri çalışmalarında, 2009 – 2018 yılları arasındaki verilerden yararlanarak, toplam kredileri bağımlı değişken olarak, takipteki krediler, mevduat toplamı, likidite oranı, aktif büyüklük oranını da etkileyen değişken olarak kullandıkları görülmektedir. Panel Sıradan En Küçük Kareler analiz yöntemi ile gerçekleştirilen analizin raporlanan sonuçlarına göre, Malezya bankalarının kredi verme davranışları mevduat hacmi ve takipteki krediler oranı değişkenlerinden negatif şekilde etkilenmekteyken, likidite oranı ve aktif büyüklük değişkenlerinin kredileri pozitif şekilde etkilediği görülmektedir.

Majeed, İftikhar ve Atiq (2019), çalışmalarında, gelişmiş ve gelişmekte olan 36 ülkeden oluşan örneklem için 2000-2016 dönemini kapsayan verileri kullanarak ve dengesiz panel veri yönetimini kullanarak analiz gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın amacı Ticari kredilerin ve tüketici kredilerinin ekonomik büyüme değişkeni ile ilişkisini analiz etmektedir. Çalışmanın ampirik sonuçlara göre, tüm örneklem dikkate alındığında, ticari kredi değişkeninin ekonomik büyüme ile pozitif bir ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Ancak, tüketici kredilerinin ekonomik büyümeyi engelleme eğiliminde olduğu görülmüştür.

Adzis, Sheng ve Bakar (2018), Malezya bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların verdikleri kredilerin belirleyicilerini araştırdıkları çalışmada 2005 – 2014 dönemi arasındaki 27 Malezya bankasının verilerinden yararlanarak gerçekleştirdikleri çalışmada Dengesiz Panel Veri yönteminin kullandıkları görülmektedir. Çalışmanın bağımlı değişkeni toplam kredi hacmi olarak belirlenmiştir, bankaya özgü değişkenlerden aktif büyüklüğü, takipteki krediler oranı, likidite oranı, mevduat toplamı ve makroekonomik değişkenlerden ekonomik büyüme, ortalama faiz oranı, mevduat karşılık oranı değişkenlerinin de analizde kullanıldığı görülmektedir. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, banka

büyükluğu ve mevduat değişkenlerinin kredileri olumlu şekilde, likidite oranının ise kredileri olumsuz şekilde etkilediği raporlanmıştır.

Zulhibiri ve Sakti (2018), çalışmalarında Endonezya Dual Bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankaların kredi verme davranışlarını incelemiştir. Bu bağlamda 2001 – 2005 yılları arasındaki verilerden yararlanarak, İki Aşamalı Sistem GMM ve Dengesiz Panel Veri yöntemlerinden faydalanarak analiz gerçekleştirmişlerdir. Analizin bağımlı değişkeninin toplam krediler olduğu görülmektedir. Analizde kullanılan bağımsız değişkenler ekonomik büyüme, enflasyon, aktif büyüklük, mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkenleridir. Analizin raporlanan sonuçlarına göre İslami bankaların kredi davranışlarının aktif büyüklüklerinden etkilendiği ve İslami bankaların daha istikrarlı oldukları görülmektedir.

Alkhazaleh (2017), 2010 – 2016 yılları arasında Ürdün’de faaliyet gösteren konvansiyonel bankalardan elde edilen verilerle Ürdün bankalarının kredi verme davranışlarına etki eden faktörleri analiz etmiştir. Çalışmanın yöntemi Sıradan En Küçük Kareler yöntemi olarak belirlenmiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni kredilerin toplam varlıklara oranı şeklinde hesaplanan kredilendirme düzeyi değişkenidir. Varlık karlılığı, aktif büyüklük, takipteki kredi oranı, likidite oranı, mevduat oranı, yatırım portföyü ve makroekonomik göstergeler olan, enflasyon, büyüme, para arzı değişkenleri etkileyen değişken olarak analiz içerisine katılmışlardır. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, kredi riskini temsil eden takipteki krediler oranı ve likidite oranının kredileri olumsuz şekilde etkilediği, varlık karlılığı, aktif büyüklük ekonomik büyüme ve enflasyon değişkenlerinin de kredileri olumlu şekilde etkilediği görülmektedir.

Ayieyo (2016), çalışmasında Kenya bankacılık sektöründe faaliyet gösteren konvansiyonel bankalarının kredi verme davranışlarına etki eden faktörleri araştırmışlardır. Çalışmanın bağımlı değişkeni toplam krediler olarak belirlenmiş ve toplam mevduat ve faiz oranı değişkenlerinin etkisi ölçülmüştür. 2002 – 2011 yılları arasında 9 konvansiyonel bankanın verilerinden faydalanılarak gerçekleştirilen analizde Sıradan En Küçük Kareler Yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Çalışmanın raporlanan sonuçları, mevduat hacmi değişkeninin Nijerya bankalarının kredi davranışları üzerinde olumlu etkiye sahipken, faiz oranı değişkeninin olumsuz etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Ghosh (2016), çalışmasında 2000 – 2012 yılları arasında MENA bölgesinde faaliyet gösteren bankaların risk alma davranışlarına ekonomik ve finansal özgürlüklerin etki edip etmediğini araştırdıkları bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Panel Veri metodolojisi yönteminin kullanıldığı çalışmanın bağımlı değişkenlerinin takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, kredi kayıp karşılık oranı ve bankalar için risk göstergesi olarak kullanılan Z-Score değişkeni olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenler bankaya özgü seçilmiş değişkenler ve Heritage Foundation tarafından hesaplanan ekonomik özgürlük (economic freedom), finansal özgürlük (financial freedom), parasal özgürlük (monetary freedom), ticari özgürlük (business freedom) değişkenleridir. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, ekonomik ve ticari özgürlük değişkenlerinin bankaların risk alma davranışları üzerinde pozitif anlamlı şekilde etkili olduğu bu durumun da verimliliği artırdığı görülmektedir.

Rabab'ah (2015), Ürdün bankalarının vermiş oldukları kredilerin belirleyicilerini incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, 2005 – 2013 yılları arasında Ürdün'de faaliyet gösteren on konvansiyonel bankanın verilerinden yararlanarak ampirik bir çalışma yapmışlardır. Çalışmanın bağımlı değişkeni kredilendirme düzeyi olarak belirlenmiştir. Mevduat oranı, takipteki kredi oranı, sermaye oranı, likidite oranı, varlık büyüklüğü, kredi faizi, mevduat faizi, enflasyon, ekonomik büyüme gibi bankaya özgü ve makro değişkenlerin analiz edildiği çalışmanın yönteminin Panel regresyon analizi olduğu görülmektedir. Çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, takipteki krediler oranı ve likidite oranının negatif anlamlı, banka aktif büyüklüğü, ekonomik büyüme değişkenlerinin pozitif anlamlı şekilde bankaların kredi verme davranışını etkiledikleri görülmektedir.

Olokoyo (2011), Nijerya bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 1980 – 2005 yılları arasındaki verilerini kullandığı araştırmasında, kredi büyümesini bağımlı değişken olarak kullanmıştır. Mevduat miktarı, yatırım portföyü, faiz oranı, karşılık oranı, likidite oranı değişkenlerini de çalışmanın bağımsız değişkenleri olarak kullandığı görülmektedir. Sıradan En Küçük Kareler Tahmincisinin analiz yöntemi olarak kullanıldığı çalışmanın raporlanan sonuçlarına göre, bankaların kredi verme davranışını etkileyen en önemli bağımsız değişkenin mevduat miktarı olduğu görülmektedir.

Yabancı dildeki literatüre ilişkin bilgiler özet tablo halinde Tablo 4.2'de gösterilmektedir.

Tablo 4.2 Yabancı Dilde Literatür Özeti

Yazarlar	Veri Dönem	Yöntem	Değişkenler	Sonuçlar
Avdjiev vd. (2019)	1995 – 2014	Difference GMM	Toplam krediler GSYH (GDP), işsizlik ve faiz oranı toplam sermaye, kredi kayıp karşılıklarının toplam kredilere oranı, varlık karlılığı, likit varlık oranı	Ekonomik büyüme değişkeninin düşük işsizlik ve faiz oranı ortamında bankaların kredi verme davranışlarını pozitif şekilde etkilediği, ayrıca bankaya özgü değişkenlerden sermaye, aktif kalitesi, likidite oranı ve varlık karlılığı değişkenlerinin de kredi verme davranışına genişletici şekilde etki ettiği görülmektedir.
Miyajima (2020),	2000 - 2015	Sistem GMM	Kredi büyümesi, sermaye oranı, takipteki krediler oranı, mevduat oranı, ekonomik büyüme, gelir artışı, yakıt fiyat artışı, FED faiz oranı, yurt içi faiz oranı	Kredi genişlemesinin bankaya özgü değişkenler olan sermaye ve takipteki krediler oranı, mevduat değişkenlerinden önemli şekilde etkilendiği, ekonomik büyüme değişkeninin de kredi genişlemesini önemli şekilde etkilediği
Akhtar vd. (2020)	2007 – 2017	Panel Veri	Varlık karlılığı (ROA), Özsermaye karlılığı (ROE), takipteki krediler, ekonomik büyüme ve faiz oranı	Takibe düşen alacaklar değişkeni ve Aktif karlılığının kredi davranışı üzerinde negatif anlamli etkiye sahip olduğu, özsermaye karlılığı ve ekonomik büyüme değişkenlerinin de pozitif anlamli etkiye sahip
Majeed vd. (2019)	2000 - 2016	Panel Veri	Krediler, Ekonomik büyüme	Ticari kredi değişkeninin ekonomik büyüme ile pozitif bir ilişkisi olduğu belirlenmiştir.
Grbić ve Luković (2020)	2003 - 2019	Granger Nedensellik Analizi	Kredi Hacmi, GSYİH	Kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.
Rabab'ah (2015)	2005 – 2013	Panel regresyon analizi	Kredilendirme düzeyi, Mevduat oranı, takipteki kredi oranı, sermaye oranı, likidite oranı, varlık büyüklüğü, kredi faizi, mevduat faizi, enflasyon, ekonomik büyüme	Takipteki krediler oranı ve likidite oranının negatif anlamli, banka aktif büyüklüğü, ekonomik büyüme değişkenlerinin pozitif anlamli şekilde bankaların kredi

				verme davranışını etkiler
Olokoyo (2011)	1980 - 2005	Sıradan En Küçük Kareler	Kredi büyümesini bağımlı değişken Mevduat miktarı, yatırım portföyü, faiz oranı, karşılık oranı, likidite oranı	Kredi verme davranışını etkileyen en önemli bağımsız değişkenin mevduat miktarı olduğu görülmektedir
Le vd. (2022)	2008 - 2018	System GMM	Kredi büyümesi bağımlı değişken bağımsız değişkenler: makro değişkenler politika faiz oranı, mevduat faiz oranı, borç verme faiz oranı, banka düzeyindeki mevduat büyüme oranı, banka aktif büyüklüğü, sermaye, takipteki krediler oranı ve banka verimliliği	Makroekonomik ve para politikasına ilişkin değişkenlerin bankaların kredi verme davranışları üzerinde daha düşük rekabet ortamında daha az etkili olduğu
Adzis vd. (2018)	2005 - 2014	Dengesiz Panel Veri	Toplam krediler bankaya özgü:aktif büyüklüğü, takipteki krediler oranı, likidite oranı, mevduat toplamı ve makroekonomik: ekonomik büyüme, ortalama faiz oranı, mevduat karşılık oranı	Banka büyüklüğü ve mevduat değişkenlerinin kredilerini olumlu şekilde, likidite oranının ise kredileri olumsuz şekilde etkilediği
Ayieyo (2016)	2002 - 2011	Sıradan En Küçük Kareler	Toplam Krediler, Faiz oranı, Mevduat	Faiz oranı negatif, mevduat pozitif etkili
Gnawali (2022)	2017 - 2021	Çoklu Regresyon	Toplam krediler bağımlı, varlık kalitesi oranı, sermaye yeterlilik oranı, varlık karlılığı, zorunlu karşılık oranı, aktif büyüklük ve ekonomik büyüme	Banka aktif büyüklüğü ve zorunlu karşılık oranının bankaların kredi davranışlarını olumlu yönde etkilediği, sermaye yeterlilik oranının ise negatif anlamli etkili
Alkhazaleh (2017)	2010 – 2016	Sıradan En Küçük Kareler	Kredilendirme düzeyi, Varlık karlılığı, aktif büyüklük, takipteki kredi oranı, likidite oranı, mevduat oranı, yatırım portföyü ve makroekonomik göstergeler olan, enflasyon, büyüme, para arzı	Takipteki krediler oranı ve likidite oranının kredileri olumsuz şekilde etkilediği, varlık karlılığı, aktif büyüklük ekonomik büyüme ve enflasyon değişkenlerinin de kredileri olumlu şekilde etkilediği
Isa vd. (2019)	2009 - 2018	Panel Sıradan En Küçük Kareler	Toplam krediler bağımlı değişken takipteki krediler, mevduat toplamı, likidite oranı, aktif büyüklük oranı bağımsız değişken	Mevduat hacmi ve takipteki krediler oranı değişkenlerinden negatif şekilde etkilenmekteyken, likidite oranı ve aktif büyüklük değişkenlerinin

				kredileri pozitif şekilde etkilediği
Zulhibiri ve Sakti (2018)	2001 - 2005	İki Aşamalı Sistem GMM	Toplam krediler Analizde kullanılan bağımsız değişkenler ekonomik büyüme, enflasyon, aktif büyüklük, mevduatın krediye dönüşüm oranı	İslami bankaların kredi davranışlarının aktif büyüklüklerinden etkilenmektedir.
Gani ve Rasul (2020)	2004 – 2017	Dengeli Panel	Banka kredileridir. Çalışmanın etkileyen değişkenleri, reel faiz oranı, ekonomik büyüme, maliye politikası, iş çevresi ve regulatory quality	Regulatory quality değişkeninin banka kredileri üzerinde pozitif anlamlı şekilde etkili
Arintoko (2021)	2012 Ocak – 2020 Haziran	ARDL	Mevduatın krediye dönüşüm oranı, takipteki kredi oranı, sermaye yeterlilik oranı, operasyon giderlerinin gelirlere oranı, likit varlık oranı	Sermaye yeterlilik oranının krediler üzerinde pozitif etkili olduğu, likit varlık oranı ve takipteki krediler oranının banka kredilerini olumsuz şekilde etkilediği görülmektedir.
Ghosh (2016)	2000 – 2012	Panel Veri	Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı kredi kayıp karşılık oranı ve bankalar için risk göstergesi olarak kullanılan Z-Score Bağımsız değişkenler bankaya özgü seçilmiş değişkenler ve Heritage Foundation tarafından hesaplanan ekonomik özgürlük (economic freedom), finansal özgürlük (financial freedom), parasal özgürlük (monetary freedom), ticari özgürlük (business freedom) değişkenleridir.	Ekonomik ve ticari özgürlük değişkenlerinin bankaların risk alma davranışları üzerinde pozitif anlamlı şekilde etkili olduğu bu durumun da verimliliği artırdığı görülmektedir.

4.2 Çalışmanın Amacı, Önemi ve Katkıları

Bu çalışmanın amacı dual bankacılık olarak adlandırılan hem Konvansiyonel hem de İslami bankaların bankacılık sektörü içerisinde faaliyette bulunduğu ülkelerde bankaların kredi davranışlarını etkileyen çeşitli makroekonomik ve bankaya özgü değişkenleri panel veri analizi ile belirlemektir. Bu amaçla çalışmada kullanılan örneklem konvansiyonel ve İslami bankalar ve

bankacılık sektörü geneli olmak üzere üç alt örnekleme ayrılmıştır ve bankaya özgü ve makroekonomik göstergelerin konvansiyonel ve İslami bankaların kredilendirme davranışlarını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bankacılık sektörünün ilk faaliyeti mevduat toplamak ikinci en önemli faaliyeti kredi vermektir. Dolayısıyla bankaların kredi davranışlarını etkileyen faktörlerin gerek bankacılık sektörünün yaşanan ekonomik krizlerin merkezinde yer alması, gerek literatürde yer alan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda konunun son derece güncel oluşu, çalışmanın veri setinde yer alan 16 dual bankacılık ülkesinin birlikte analiz edilmesi, veri setinde yer alan seçilmiş bağımlı ve bağımsız değişkenlerin bir arada incelenmesi ve yöntem olarak kullanılan Driscoll-Kraay (1998) tarafından geliştirilen sabit etkiler (SE) standart hatalar tahmincisinin güncelliği sebebiyle çalışmanın politika yapıcılar, bankalar, yönetici ve yatırımcılar vb. gibi sektör iç ve dışında yer alanlar adına son derece önemli olduğu ve literatüre katkıda bulunacağını söylemek mümkündür.

4.3 Çalışmanın Veri Seti ve Kısıtları

2009-2022 dönemini içeren örnekleme hem konvansiyonel hem de İslami bankacılık modelinin uygulandığı 16 ülkede (Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Bangladeş, Mısır, Endonezya, Irak, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Malezya, Pakistan, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Tunus ve Türkiye) faaliyet gösteren 307 banka yer almaktadır. Nihai örneklem 307 bankanın yer aldığı dengesiz (unbalanced) bir paneldir. Tablo 4.3’de görüldüğü gibi analiz kapsamında incelenen ülkeler ve bu ülkelerde faaliyette bulunan İslami ve konvansiyonel bankaların dağılımı verilmiştir. Bu bankaların 81’i İslami, 226’sı ise konvansiyonel banka niteliğine sahiptir. Modelin bağımsız değişkenleri olan kredilendirme düzeyi, mevduatın krediye dönüşümü oranı ve takipteki krediler oranı değişkenleri Bankscope Veri Tabanı’ndan derlenmiştir. Çalışmada kullanılan Banka Büyüklüğü, Banka Sermayesi, Banka Likiditesi, Banka Etkinliği, Aktif Karlılığı, Özkaynak Karlılığı, Net Faiz Marjı gibi bankalara özgü değişkenler Bankscope Veri Tabanından elde edilmiş, makroekonomik değişkenlerden Ekonomik Büyüme, Enflasyon, Düzenleyici Kalitesi, İşsizlik değişkenleri Dünya Bankası veri tabanından, Döviz Kuru değişkeni Refinitve Eikon Veri Tabanından, Finansal Özgürlük değişkeni ise Heritage Foundation Veri Tabanından elde edilmiştir.

Çalışmanın en belirgin kısıtı analizin gerçekleştirilmiş olduğu Dual Bankacılık ülkeleri için elde edilmiş olan sonuçların tüm bankalar örneklemini için geçerliliğinin olmamasıdır. Elde edilen sonuçlar hem İslami hem de Konvansiyonel bankacılığın bir arada faaliyet gösterdiği Dual bankacılık ülkeleri açısından geçerli olmakla birlikte, farklı ülke örnekleriyle gerçekleştirilecek farklı analizlerde farklı sonuçların elde edilmesi mümkün olabilecektir.

Çalışmanın ikinci kısıtı olarak veri setinin zaman aralığından bahsedilebilir. Çalışmanın 2009-2022 yılları arasındaki verilerden yararlanılarak gerçekleştirilmiş olması nedeniyle, farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilecek olan çalışmalarda daha farklı sonuçlar elde edilebilir.

Çalışmanın üçüncü kısıtı dual bankacılık ülkelerinin dahil olduğu veri setinde yer alan Filistin, Lübnan ve Umman ülkelerinden Filistin'in içerisinde bulunduğu savaş, Lübnan ve Umman'ın da çalışmanın dual bankacılık kapsamı nedeniyle çalışmada yer alan ülke örneklemelerinin en az bir İslami ve Konvansiyonel banka içermesi gerekliliğini sağlamamaları nedeniyle analizden çıkartılmak zorunda kalınması olarak gösterilebilir.

Tablo 4.3 Örneklemin Ülkeler ve Banka Türleri Açısından Dağılımı

Ülke	Banka Sayısı		
	İslami Banka	Konvansiyonel Banka	Toplam Banka
Bahreyn	5	8	13
Bangladeş	7	25	32
Mısır	3	22	25
Endonezya	8	39	47
Irak	1	8	9
Ürdün	4	13	17
Kenya	1	6	7
Kuveyt	7	6	13
Malezya	17	14	31
Pakistan	5	18	23
Katar	4	5	9
Suudi Arabistan	4	7	11
Suriye	3	9	12
Tunus	1	12	13
Türkiye	3	19	22
Birleşik Arap Emirlikleri	8	15	23
Toplam	81	226	307

4.4 Ekonometrik Model

Bu çalışmanın amacı bankaların kredilendirme davranışlarını etkileyen faktörleri ampirik olarak analiz etmektir. Bu amaç çerçevesinde bankaların kredilendirme davranışlarının belirleyicilerini analiz etmek için aşağıdaki panel veri modeli geliştirilmiştir:

$$(KD)_{jit} = \eta + \sum_{j=1}^7 (BDD)_{jit-1} \zeta_j + \sum_{j=1}^6 (MDD)_{it-1} \psi_j + \beta(C - 19)_t + \epsilon_{jit} \quad (1)$$

1 no'lu denklemde “j”, “i” ve “t” alt indisleri sırasıyla bireysel ülkeyi, bireysel bankayı ve yılı temsil etmektedir. η modelin sabit terimidir. $(KD)_{jit}$ modelin bağımlı değişkeni olup üç alternatif değişken (toplam kredilerin toplam varlıklara oranı, mevduatın krediye dönüşüm oranı ve takibe düşen kredilerin brüt kredi toplamına oranı) açısından ölçülmüştür. (BDD) vektörü banka büyüklüğü, banka sermayesi, banka likiditesi, banka etkinliği, ortalama aktif karlılığı, ortalama özkaynak karlılığı ve net faiz marjı gibi banka düzeyindeki değişkenleri temsil etmektedir. (MDD) vektörü büyüme oranı, enflasyon oranı, faiz oranı, düzenleyici kalitesi, finansal özgürlük ve işsizlik oranı gibi makroekonomik düzeydeki değişkenleri temsil etmektedir; $(C - 19)$ değişkeni 2020 ve 2021 yılları için 1 diğer yıllar için 0 değeri alan COVID-19 pandemisi kukla değişkenidir. η , ζ , ψ ve β tahmin edilecek katsayılarıdır. $\epsilon_{jit} = \mu_j + \partial_i + \phi_t + \lambda_{jit}$ modellerin hata terimleridir. Hata denkleminde μ_j gözlemlenmeyen ve zamanla değişmeyen ülkeye özgü sabit etkileri, ∂_i gözlemlenmeyen ve zamanla değişmeyen bankalara özgü sabit etkileri, ϕ_t zamana özgü etkileri ve λ_{jit} ortalaması sıfır ($E(\lambda_{jit}) = 0$) ve varyansı değişmeyen ($Var(\lambda_{jit}) = \sigma^2$) rasgele hata terimi ifade etmektedir.

Çalışmaya dâhil edilen tüm değişkenlere ilişkin açıklamalar ise Tablo 2’de sunulmuştur. Analize başlamadan önce çalışmaya dâhil edilen tüm değişkenler aykırı ya da uç değer (outlier) sorununu azaltmak amacıyla 1. ve 99. persentillere göre sınırlandırılmıştır. Ayrıca, 1 no'lu denklem hem tüm örneklem için hem de İslami bankalar ve konvansiyonel bankalar açısından ayrı ayrı tahmin edilmiştir. *Burada amaç iki farklı bankacılık modeli (faize dayalı ve faizsiz iş modelleri) açısından kredilendirme davranışlarının belirleyicileri arasında bir farklılık olup olmadığını gözlemleyebilmektir.* Tablo 4.4’te analizde kullanılacak olan Bağımlı ve

Bağımsız değişkenlerin açıklamaları ve elde edildikleri kaynaklar detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 4.4 Çalışmanın Değişkenleri

Değişkenler	Simge	Açıklama	Kaynak
Bağımlı değişkenler			
Kredilendirme düzeyi	KD	Toplam kredilerin toplam varlıklara oranı	Bankscope
Mevduatın krediye dönüş oranı	KM	Toplam kredilerin toplam mevduatlara oranı	Bankscope
Takipteki krediler	TDK	Takibe düşen kredilerin brüt kredilere oranı	Bankscope
Banka Düzeyinde Değişkenler			
Banka büyüklüğü	BB	Banka aktiflerinin toplamı	Bankscope
Banka sermayesi	BS	Banka sermayesinin GSYİH'ya oranı	Bankscope
Banka likiditesi	BL	Likit varlıkların toplam varlıklara oranı	Bankscope
Banka etkinliği	BE	Toplam giderlerin toplam gelirlere oranı	Bankscope
Aktif karlılığı	AK	Net karın ortalama toplam aktiflere oranı	Bankscope
Özkaynak karlılığı	ÖK	Net karın ortalama toplam özkaynaklara oranı	Bankscope
Net faiz marjı	NFM	Net faiz gelirlerinin toplam aktiflere oranı	Bankscope
Makroekonomik Değişkenler			
Ekonomik Büyüme	BUY	Gayri safi yurtiçi hasıla (% değişim)	Dünya Bankası
Enflasyon	ENF	Tüketici fiyat endeksi (% değişim)	Dünya Bankası
Döviz kuru	DÖK	Döviz kuru	Refinitive Eikon
Düzenleyici kalitesi	DÜK	Bu değişken hükümetin özel sektörün gelişmesine izin veren ve teşvik eden sağlam politika ve düzenlemeleri formüle etme ve uygulama becerisine ilişkin algıları yansıtır.	Dünya Bankası
Finansal özgürlük	FÖ	Bu değişken bankacılığın etkinliğini ve hükümetin finans sektöründen ne kadar bağımsız olduğunu gösterir.	Heritage Foundation
İşsizlik	İÖ	İşsizlik oranı	Dünya Bankası
Kriz Kontrol Değişkenleri			
COVID-19	C-19	2020 ve 2021 yılları için 1 diğer yıllar için 0 değeri alan kukla değişken	Kukla

1 no'lu denklemde verilen regresyon modelinde yer alan eğim katsayıları (parametreler) En Küçük Kareler (EKK), Sabit Etkiler (SE) ve Tesadüfi Etkiler (TE) panel veri tahmincileri aracılığıyla tahmin edilebilir. Ancak, EKK tahmincisi ülkelere ve bankalara özgü sabit etkileri modele dahil etme yeteneğine sahip değildir. Diğer iki tahminciden en uygun olanı seçmek için Hausman testine başvurulmuştur. Hausman testinde sıfır hipotezi SE (Sabit etkiler) tahmin edicisine karşı TE (Tesadüfi etkiler) tahmin edicisi geçerlidir şeklindedir. Hem tüm örneklem hem de alt örneklem tahmin edilen tüm modellerde Hausman test istatistiği güçlü bir biçimde (%1 önem seviyesinde) reddedildiğinden bu modellerin tahmin edilmesinde SE tahmin edicisi kullanılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir. Ardından, SE modellerinde hatalara ilişkin varsayımların test edilmesinde otokorelasyon, değişen varyans ve birimler arası korelasyon testleri yapılmıştır.

Otokorelasyon testi için modelde birinci dereceden otokorelasyon yoktur sıfır hipotezini sıyanan Wooldridge testi kullanılmıştır. Tüm modellerde sıfır hipotezi reddedildiğinden hatalarda otokorelasyon sorununun olduğu sonucuna varılmıştır. Değişen varyans (heteroskedasticity) sınaması açısından Modified Wald testi kullanılmıştır. Bu test için sıfır hipotezi modelde hataların varyansı sabittir şeklindedir. Gerçekleştirilen testlere göre sıfır hipotezi reddedildiğinden tüm modellerde hataların varyansının değiştiği anlaşılmıştır.

Üçüncü ve son varsayım ise birimler arası korelasyondur. Bu test için H_0 hipotezi birimler arası korelasyon yoktur şeklindedir. Bu varsayımın sınanmasında Pesaran CD testi kullanılmıştır. Pesaran CD testine göre tüm modellerde sıfır hipotezleri reddedilmiş ve modellerde birimler arası korelasyon olduğu sonucuna varılmıştır (Güriş, 2015; Yerdelen Tatoğlu, 2016). Ardından, her üç varsayımla ilgili sorunların üstesinden gelebilmek amacıyla tüm modellerin tahmin edilmesinde Driscoll-Kraay (1998) tarafından geliştirilen sabit etkiler (SE) standart hatalar tahmincisi kullanılmıştır. Bilindiği üzere diğer tahmincilerden farklı olarak Driscoll-Kraay yönteminde hata yapısı değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyona karşı dayanıklıdır (Driscoll & Kraay, 1980).

4.5 Analiz Sonuçları

Bu Bölümde analize dahil edilen değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler, ortalama ve medyan testleri, çoklu doğrusal bağlantının varlığına dair gerçekleştirilen testler, korelasyon analizi sonuçları ve tahmin sonuçları, analiz içerisinde yer alan her 3 örneklem için listelenecek ve açıklanacaktır.

4.5.1 Özet İstatistikler

Analize dahil edilen tüm değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistik sonuçları sırasıyla Tablolar 4.5, 4.6 ve 4.7’de rapor edilmiştir. Her üç tabloda da sırasıyla değişkenlere ilişkin ortalama değer, medyan değeri, standart sapması (SS) değeri, en küçük değer, en yüksek değer, çarpıklık değeri, basıklık değeri ve gözlem sayısı (N) sunulmuştur. Tablo 4.5’de Tüm bankalar örneklemini için tanımlayıcı istatistikler verilmektedir.

Tablo 4.5 Tüm Bankalar Örneklemini İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Ortanca	SS	Min.	Mak.	Çarpıklık	Basıklık	N
KD	58.749	62.742	17.852	0	190.836	-.415	5.202	3326
KM	113.003	83.857	388.911	-.551	13932.433	21.013	583.982	3274
TDK	7.656	3.769	12.530	0	175.498	5.03	40.099	2884
BB	8.401	8.356	1.631	-.596	12.467	-.276	3.248	3365
BS	14.01	11.166	14.218	-151.863	97.457	.745	33.118	3365
BL	29.028	25.705	16.771	0	98.27	1.128	4.449	3365
BE	65.7	47.625	899.224	-2152.613	51888.781	57.115	3292.914	3352
AK	1.346	1.254	2.264	-53.167	42.578	-2.638	158.185	3087
ÖK	11.126	11.603	16.444	-357.104	196.801	-6.35	121.06	3074
NFM	4.136	3.328	5.962	-6.398	148.473	14.442	289.772	3352
BUY	4.696	5.033	3.106	-7.076	26.17	.72	11.02	4182
ENF	6.014	5.134	5.360	-10.067	53.231	2.819	20.118	4138
DÖK	1767.606	5.432	4080.665	.269	14236.938	2.079	5.625	4302
DÜK	-.13	-.122	0.628	-1.827	1.111	-.217	2.396	4326
FÖ	47.103	50	13.937	20	90	.251	3.311	4032
İÖ	6.345	4.376	4.751	.1	19.84	1.019	2.99	4326

Tüm bankalar örneklemini dikkate alındığında bankacılık sektörünün kredilendirme düzeyi oranının 58.7 olduğu görülmektedir. Banka mevduatlarının krediye dönüşüm oranını ifade eden toplam kredilerin toplam mevduatlara oranı değişkeninin ortalamasının 113.003 olduğu görülmektedir. Analize katılan tüm bankalar dikkate alındığında bankaların toplamış oldukları mevduatların üzerinde kredi verdiklerini söylemek mümkündür. Kredilerin bankaların temel faaliyet ürünleri olması ve ekonomiler için banka kredilerinin önemi düşünüldüğünde bankaların elde ettikleri tüm mevduatları krediye dönüştürdükleri hatta toplamış oldukları mevduat tutarının üzerinde kredi verdiklerini tablodaki veriler ışığında

söylemek mümkündür. Son olarak tüm bankalar örnekleme dikkate alındığında analize katılan ülkelerin tamamında faal bankaların takibe düşmüş kredilerinin 7.65 değerinde olduğu görülmektedir. Tablo 4.6'da İslami bankalar örnekleme için tanımlayıcı istatistikler verilmektedir.

Tablo 4.6 İslami Bankalar Örnekleme İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Ortanca	SS	Min.	Mak.	Çarpıklık	Basıklık	N
KD	62.484	67.571	22.212	.174	190.836	-.43	6.289	814
KM	143.26	86.821	441.516	-.551	5914.904	10.14	113.13	773
TDK	7.419	2.901	13.355	0	99.716	3.828	19.851	652
BB	8.049	8.287	1.731	.596	11.537	-.867	3.983	835
BS	15.4	10.864	21.533	-151.863	96.323	-1.013	20.173	835
BL	26.596	23.677	15.774	0	95.135	1.667	6.752	835
BE	51.116	53.119	140.264	-2152.613	620.436	-12.706	184.191	832
AK	1.125	1.058	3.567	-53.167	42.578	-2.717	100.574	758
ÖK	9.267	10.095	16.247	-167.453	93.74	-4.647	44.139	749
NFM	4.608	2.793	11.269	-6.398	148.473	8.466	90.119	832
BUY	4.581	5	3.469	-7.076	26.17	.941	11.023	1112
ENF	4.801	3.533	4.710	-10.067	53.231	2.83	20.442	1099
DÖK	1130.212	3.672	3376.681	.269	14236.938	2.876	9.688	1142
DÜK	.068	.161	0.637	-1.827	1.111	-.664	2.698	1148
FÖ	49.194	50	13.777	20	90	.292	3.742	1092
İÖ	4.951	3.57	4.171	.1	19.84	1.648	5.08	1148

İslami bankalar örnekleme dikkate alındığında analize katılan İslami bankaların kredilendirme düzeyi oranının 62.5 olduğu görülmektedir. Banka mevduatlarının krediye dönüşüm oranını ifade eden toplam kredilerin toplam mevduatlara oranı değişkeninin ortalamasının 143.26 olduğu görülmektedir. Bu değer konvansiyonel bankalar örnekleme ve tüm bankaların yer aldığı örneklemin üzerinde bir değer olduğu görülmektedir. Analize katılan İslami bankalar dikkate alındığında bankaların toplamış oldukları mevduatların üzerinde kredi kullandırdıklarını söylemek mümkündür. Kredilerin bankaların temel faaliyet ürünleri olması ve ekonomiler için banka kredilerinin önemi düşünüldüğünde bankaların elde ettikleri tüm mevduatları krediye dönüştürdükleri hatta toplamış oldukları mevduat tutarının çok daha üzerinde kredi sağladıklarını tablodaki veriler ışığında söylemek mümkündür. Son olarak İslami bankalar örnekleme dikkate alındığında analize katılan bankaların takibe düşmüş kredilerinin 7.41 değerinde olduğu görülmektedir. İslami bankaların takipteki kredi oranlarının tüm bankalar örnekleme ve konvansiyonel bankalar örnekleme ortalamalarına yakın olduğu görülmekle birlikte, İslami bankaların konvansiyonel bankalara göre daha düşük

takibe düşmüş kredi oranı ile çalıştıkları görülmektedir. Tablo 4.7’de konvansiyonel bankalar örneklemini için tanımlayıcı istatistikler verilmektedir.

Tablo 4.7 Konvansiyonel Bankalar Örneklemini İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Ortanca	SS	Min.	Mak.	Çarpıklık	Basıklık	N
KD	57.539	60.981	16.008	0	105.839	-.603	3.039	2512
KM	103.652	83.004	370.745	3.786	13932.433	26.439	856.58	2501
TDK	7.725	4.036	12.281	0	175.498	5.471	48.051	2232
BB	8.518	8.373	1.580	4.07	12.467	.02	2.524	2530
BS	13.551	11.29	10.730	-13.406	97.457	4.615	30.043	2530
BL	29.831	26.648	17.014	.548	98.27	.981	3.961	2530
BE	70.516	46.353	1033.970	-1633.154	51888.781	49.977	2505.212	2520
AK	1.418	1.318	1.624	-13.968	17.61	.39	26.494	2329
ÖK	11.725	12.096	16.465	-357.104	196.801	-6.93	146.122	2325
NFM	3.98	3.542	2.299	-2.633	18.603	1.476	7.3	2520
BUY	4.738	5.033	2.963	-7.076	26.17	.6	10.68	3070
ENF	6.453	5.514	5.512	-10.067	53.231	2.831	20.11	3039
FO	1997.955	7.078	4284.080	.269	14236.938	1.877	4.807	3160
DK	-.201	-.195	0.609	-1.827	1.111	-.093	2.495	3178
FÖ	46.327	50	13.918	20	90	.243	3.156	2940
İO	6.848	4.51	4.846	.1	19.84	.854	2.634	3178

Konvansiyonel bankalar örneklemini dikkate alındığında analize katılan bankaların kredilendirme düzeyi oranının 57.53 olduğu görülmektedir. Bu değer gerek tüm bankalar örneklemini gerek de İslami bankalar örneklemini ile karşılaştırıldığında iki değerden de küçüktür. Banka mevduatlarının krediye dönüşüm oranını ifade eden toplam kredilerin toplam mevduatlara oranı değişkeninin ortalamasının 103.65 olduğu görülmektedir. Bu değer İslami bankalar örneklemini ve tüm bankaların yer aldığı örneklemin altında yer alan bir değer olduğu görülmektedir. Analize katılan diğer iki örneklem ve konvansiyonel bankalar dikkate alındığında bankaların toplamış oldukları mevduatların üzerinde kredi kullandırdıklarını söylemek mümkündür. Kredilerin bankaların temel faaliyet ürünleri olması ve ekonomiler için banka kredilerinin önemi düşünüldüğünde bankaların elde ettikleri tüm mevduatları krediye dönüştürdükleri hatta toplamış oldukları mevduat tutarının daha üzerinde finansman sağladıkları tablodaki veriler ışığında söylemek mümkündür. Son olarak Konvansiyonel bankalar örneklemini dikkate alındığında analize katılan bankaların takibe düşmüş kredilerinin 7.72 değerinde olduğu görülmektedir. Konvansiyonel bankaların takipteki kredi oranlarının tüm bankalar örneklemini ve İslami bankalar örneklemini ortalamalarına yakın olduğu görülmekle birlikte, Konvansiyonel bankaların diğer örneklemle göre daha yüksek takibe düşmüş kredi oranı ile çalıştıklarını söylemek mümkündür.

4.5.2 Ortalama ve Medyan Testleri

İslami bankalar ve konvansiyonel bankaları örneklemelerine ait değişkenlerin ortalama ve medyanlarının karşılaştırmaları için sırasıyla iki bağımsız örneklemli t testi (Two sample t test) ve Wilcoxon işaretli sıra testi (Two-sample Wilcoxon Rank-Sum test) kullanılmıştır. Her iki testle katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar için ilgili değişkenlerin ortalamaları ve medyanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı şeklinde kurulan sıfır (H_0) hipotezi test edilmiştir. Uygulanan ortalama ve medyan testlerinin sonuçları Tablo 4.8’de rapor edilmiştir. Tablo 4.8’de rapor edilen ortalama ve medyan testleri sonuçlarına göre, kredilendirme düzeyini temsil eden KD değişkeni dikkate alındığında, İslami bankalar ile konvansiyonel bankalar arasında %1 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre, İslami bankaların kredilendirme düzeyi konvansiyonel bankalara göre daha yüksektir. Benzer biçimde, mevduatın krediye dönüşüm oranını temsil eden KM değişkeni açısından da her iki test İslami bankaların mevduatın krediye dönüşüm oranının konvansiyonel bankalara kıyasla daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Takipteki krediler (TDK) değişkeni için gerçekleştirilen medyan testinde her iki grubun TDK oranları arasındaki farklılık istatistiksel olarak %1 önem seviyesinde anlamlıdır. Diğer değişkenler açısından ortalama ve medyan testleri sonuçları incelendiğinde Tablo 4.8’de rapor edilen sonuçlardan iki grup banka arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğu gözlenmektedir.

Tablo 4.8 İslami Bankalar ve Konvansiyonel Bankalar İçin Ortalama ve Medyan Testleri

	Katılım Bankaları		Konvansiyonel Bankalar		t-testi	Wilcoxon işaretli sıra (z) testi
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan		
KD	62.484***	67.571***	57.539	60.981	-7.2660	-9.500
KM	143.26***	86.821***	103.652	83.004	-11.5207	-5.135
TDK	7.419	2.901	7.725	4.036***	0.1437	6.128
BB	8.049	8.287	8.518***	8.373***	7.5563	5.247
BS	15.4***	10.864	13.551	11.29	-3.4970	0.779
BL	26.596	23.677	29.831***	26.648***	4.8602	5.150
BE	51.116	53.119***	70.516***	46.353	9.5202	-8.539
AK	1.125	1.058	1.418***	1.318***	3.1043	5.508
ÖK	9.267	10.095	11.725***	12.096***	3.5407	5.369
NFM	4.608***	2.793	3.98	3.542***	-2.9622	10.620

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.01$

4.5.3 Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi

Çoklu doğrusal bağlantı, regresyon analizinde kullanılan bağımsız değişkenler arasındaki yüksek korelasyon nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu durum, regresyon modelinin doğruluğunu ve güvenilirliğini etkileyebilir. Çoklu doğrusal bağlantı varsa, regresyon katsayıları doğru tahmin edilemez ve standart hatalar abartılı çıkabilir. Bu durumda, güven aralıkları genişler ve t testi değerleri küçülür. Çoklu doğrusal bağlantının etkileri nedeniyle, regresyon katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek zorlaşabilir. Standart hataların büyümesi, regresyon katsayılarının önemsiz olarak çıkmasına ve yanlış sonuçlara yol açabilir. Çoklu doğrusal bağlantının varlığını belirlemek için bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon matrisi incelenir. Eğer bağımsız değişkenler arasında yüksek korelasyonlar varsa, çoklu doğrusal bağlantı olabilir ve regresyon analizi yapılırken bu durum dikkate alınmalıdır (Topal, Eydur, Yağanoğlu, Sönmez & Keskin, 2010, s.54).

Panel veri analizine başlamadan önce doğru ve güvenilir regresyon tahminleri elde etmek için bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı probleminin olup olmadığının araştırılması büyük önem arz etmektedir. Mevcut çalışmada Spearman korelasyon analizi vasıtasıyla bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun olup olmadığının araştırılmıştır. Tablolar 4.9, 4.10 ve 4.11 sırasıyla hem tüm örneklem için hem de İslami bankalar ve konvansiyonel bankalar örneklemi için gerçekleştirilen Spearman korelasyon analizi sonuçlarını rapor etmektedir. Gujarati (2004)'de bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları eşliğinin 0.80 değerinden daha büyük olmadığı durumda, çoklu doğrusal bağlantı sorununun varlığından bahsedilemeyeceğini ifade etmiştir. Tüm bankalar örnekleme açısından gerçekleştirilen korelasyon analizi sonuçları Tablo 4.9'da gösterilmektedir. Tablo 4.9'da görüleceği üzere bağımsız değişken çiftleri için hesaplanan en yüksek korelasyon katsayısı 0.639'dır. Dolayısıyla elde edilen bu bulgu tüm bankalar örnekleme açısından bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının hiçbirinin 0.80 değerinden büyük olmadığını ortaya koymaktadır. Gujarati (2004)'nin önerdiği gibi bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları bu eşiği aşmadığı sürece çoklu doğrusal bağlantı sorunu çok değişkenli regresyon analizi için ciddi bir sorun teşkil

etmemektedir. Dolayısıyla bu kanıt, tüm bankalar örnekleme açısından çoklu doğrusallığın ampirik modelimizde olası bir sorun olmadığını göstermektedir.

Tablo 4.9 Tüm Bankalar Açısından Korelasyon Analizi Sonuçları

Variables	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
(1) BB	1.000												
(2) BS	-0.275*	1.000											
(3) BL	-0.056*	0.148*	1.000										
(4) BE	-0.049*	-0.003	0.040	1.000									
(5) AK	0.066*	0.207*	0.074*	-0.041	1.000								
(6) ÖK	0.185*	-0.078*	0.077*	-0.154*	0.639*	1.000							
(7) NFM	-0.235*	0.179*	-0.102*	-0.012	0.235*	0.073*	1.000						
(8) BUY	-0.038	-0.081*	-0.026	-0.016	0.100*	0.121*	0.009	1.000					
(9) ENF	-0.133*	-0.137*	0.130*	0.005	0.039	0.102*	0.122*	0.158*	1.000				
(10) DÖK	-0.123*	0.003	-0.181*	0.074*	-0.039	-0.068*	0.090*	0.099*	-0.025	1.000			
(11) DÜK	0.429*	0.068*	-0.236*	-0.045*	-0.009	-0.055*	-0.090*	-0.078*	-0.420*	-0.103*	1.000		
(12) FÖ	0.192*	0.209*	0.120*	0.005	0.005	-0.106*	-0.042	-0.138*	-0.319*	0.085*	0.638*	1.000	
(13) İO	-0.186*	-0.015	0.161*	0.033	-0.012	-0.005	-0.035	-0.136*	0.155*	-0.157*	-0.319*	-0.078*	1.000

$p < 0.01$, ***

$p < 0.05$, **

$p < 0.10$, *

İslami bankalar örneklemini açısından gerçekleştirilen korelasyon analizi sonuçları Tablo 4.10’da gösterilmektedir. Tablo 4.10’da görüleceği üzere bağımsız değişken çiftleri için hesaplanan en yüksek korelasyon katsayısı 0.647 olarak gerçekleşmiştir. Dolaysıyla elde edilen bu bulgu İslami bankalar örneklemini açısından bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının hiçbirinin 0.80 değerinden büyük olmadığını ortaya koymaktadır. Gujarati (2004)’nin önerdiği gibi bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları bu eşiği aşmadığı sürece çoklu doğrusal

bağlantı çok değişkenli regresyon analiz için ciddi bir sorun teşkil etmemektedir. Dolayısıyla bu kanıt, İslami bankalar örneklemini açısından çoklu doğrusallığın ampirik modelimizde olası bir sorun olmadığını göstermektedir.

Tablo 4.10 İslami bankalar açısından korelasyon analizi sonuçları

Variables	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
(1) BB	1.000												
(2) BS	-0.238*	1.000											
(3) BL	-0.018	0.088	1.000										
(4) BE	-0.037	0.196*	-0.036	1.000									
(5) AK	0.065	0.241*	0.044	-0.008	1.000								
(6) ÖK	0.278*	-0.090	0.091	-0.065	0.647*	1.000							
(7) NFM	-0.380*	0.231*	-0.140*	0.046	0.217*	0.008	1.000						
(8) BUY	-0.028	-0.162*	0.034	-0.028	0.126*	0.164*	-0.020	1.000					
(9) ENF	-0.259*	-0.067	0.070	0.001	0.056	0.108*	0.200*	0.186*	1.000				
(10) DÖK	-0.192*	-0.040	-0.066	0.060	-0.053	-0.104*	-0.048	0.080*	0.059	1.000			
(11) DÜK	0.455*	0.100*	-0.273*	0.009	-0.032	-0.066	-0.181*	-0.044	-0.498*	-0.177*	1.000		
(12) FÖ	0.200*	0.193*	0.071	0.004	-0.006	-0.091	-0.145*	-0.149*	-0.362*	0.023	0.600*	1.000	
(13) İO	-0.181*	-0.012	0.201*	0.014	0.058	0.091	-0.006	-0.077*	0.217*	-0.036	-0.408*	-0.075	1.000

p<0.01, ***
p<0.05, **
p<0.10, *

Konvansiyonel bankalar örneklemini açısından gerçekleştirilen korelasyon analizi sonuçları Tablo 4.11’de gösterilmektedir. Tablo 4.11’de görüleceği üzere bağımsız değişken çiftleri için hesaplanan en yüksek korelasyon katsayısı 0.716 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla elde edilen bu

bulgu konvansiyonel bankalar örnekleme açısından bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının hiçbirinin 0.80 değerinden büyük olmadığını ortaya koymaktadır. Gujarati (2004)'nin önerdiği gibi bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları bu eşiği aşmadığı sürece çoklu doğrusal bağlantı çok değişkenli regresyon analiz için ciddi bir sorun teşkil etmemektedir. Dolayısıyla bu kanıtla birlikte, konvansiyonel bankalar örnekleme açısından da çoklu doğrusallığın ampirik modelimizde olası bir sorun olmadığını göstermektedir.

Tablo 4.11 Konvansiyonel Bankalar Açısından Korelasyon Analizi Sonuçları

Variables	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
(1) BB	1.000												
(2) BS	-0.316*	1.000											
(3) BL	-0.083*	0.211*	1.000										
(4) BE	-0.057*	-0.021	0.046	1.000									
(5) AK	0.062*	0.167*	0.096*	-0.066*	1.000								
(6) ÖK	0.146*	-0.066*	0.066*	-0.175*	0.716*	1.000							
(7) NFM	-0.152*	0.046	-0.125*	-0.044	0.381*	0.253*	1.000						
(8) BUY	-0.048	-0.033	-0.046	-0.010	0.096*	0.104*	0.067*	1.000					
(9) ENF	-0.123*	-0.185*	0.130*	0.017	0.024	0.090*	0.162*	0.150*	1.000				
(10) DÖK	-0.122*	0.034	-0.218*	0.109*	-0.048	-0.067*	0.369*	0.105*	-0.058*	1.000			
(11) DÜK	0.464*	0.036	-0.212*	-0.052*	0.023	-0.038	-0.047	-0.090*	-0.382*	-0.065*	1.000		
(12) FÖ	0.216*	0.250*	0.145*	0.007	0.029	-0.102*	0.054*	-0.134*	-0.298*	0.111*	0.652*	1.000	
(13) İÖ	-0.221*	-0.002	0.138*	0.035	-0.072*	-0.043	-0.081*	-0.163*	0.117*	-0.208*	-0.265*	-0.066*	1.000

p<0.01, ***
p<0.05, **
p<0.10, *

4.6 Çalışmanın Bulguları

4.6.1 Kredilendirme Düzeyi Değişkeni için Tahmin Sonuçları

Driscoll-Kraay tarafından önerilen sabit etkiler (SE) tahmincisi kullanılarak tahmin edilen 1 no'lu denklemin tahmin sonuçları hem tüm bankalar hem de İslami bankalar ve konvansiyonel bankalar açısından Tablo 10'da rapor edilmiştir. Mevcut çalışmada 1 no'lu denklemde belirtilen sabit etkilere sahip statik panel veri modelini tahmin etmek için 2009-2022 dönemi için İslami ve konvansiyonel bankaların dengesiz panelden oluşan yıllık veri setini kullanılmıştır.

Tüm bankaların yer aldığı ana örneklem tahmin sonuçları Tablo 4.12'nin ilk sütununda verilmiştir. Buna ilaveten, İslami bankaların ve konvansiyonel bankaların yer aldığı alt örneklemelere ilişkin tahmin sonuçları sırasıyla Tablo 4.12'nin ikinci ve üçüncü sütunlarında rapor edilmiştir.

Tablo 4.12'de sunulan bulgular incelendiğinde banka büyüklüğü (BB) ile kredilendirme düzeyi (KD) değişkeni arasında konvansiyonel bankalar örneklemini hariç negatif ve anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Bu bulgu büyüme eğilimindeki bankaların kredilendirme düzeyinin daha düşük olduğuna işaret etmektedir.

Banka sermayesi (BS) değişkeninin tahmin edilen katsayısı her üç modelde de %1 önem seviyesinde negatif ve anlamlıdır. Bu sonuç güçlü sermaye yapısına sahip bankaların müşterilerine daha az kredi imkânı sağlama eğiliminde olduklarına ve riskten kaçındıklarına işaret etmektedir.

Banka likiditesi (BL) değişkeninin tahmin edilen katsayısı her üç modelde de %1 önem düzeyinde negatif ve anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç likidite seviyesi daha yüksek bankaların diğer bankalara kıyasla müşterilerine daha az kredi verme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Bu sonuç aynı zamanda bankaların likit kalmayı tercih etmeleri ile açıklanabilir ki bu da bankaların sahip oldukları fonları kredi vermek yerine menkul kıymet yatırımlarında değerlendirdiklerine işaret etmektedir.

Banka etkinliği (BE) değişkenine ilişkin tahmin edilen katsayı sadece konvansiyonel bankalar örnekleminde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuca göre gelirlerine kıyasla giderleri artan bankalar daha az kredi verme eğilimindedir.

Mevcut çalışmada aktif karlılığı (AK) değişkeni ile kredilendirme düzeyi değişkeni arasında herhangi bir önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Özsermaye karlılığı (ÖK) değişkeninin kredilendirme düzeyi üzerindeki etkisi her üç örnekleme de negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuca bağlı olarak ÖK düzeyi yüksek olan bankaların diğer bankalara kıyasla müşterilerine daha az kredi imkânı sağladığı ifade edilebilir.

Net faiz marjı (NKM) değişkeninin kredilendirme düzeyi üzerindeki etkisi ana örneklem ve İslami bankalar örneklemelerinde negatif ve anlamlıdır. Bu sonuç net faiz gelirleri yüksek olan bankaların diğer bankalara kıyasla daha sert kredilendirme politikaları izlediklerine işaret etmektedir ancak konvansiyonel bankaların yer aldığı örnekleme bu değişkenin tahmin edilen katsayısı pozitif ve anlamlıdır ki bu da konvansiyonel bankaların bankacılık hizmetleri aracılığıyla elde ettikleri faiz geliri arttıkça daha fazla risk aldıklarını ortaya koymaktadır.

Ekonomik büyüme (BUY) değişkeninin bankaların kredilendirme davranışı üzerindeki etkisi hem ana hem de alt örneklemelerde pozitif ve anlamlıdır. Dolayısıyla tahmin edilen pozitif ve anlamlı katsayılar ekonomi büyüdükçe bankaların risk alma eğilimlerinin arttığına işaret etmektedir.

Enflasyon oranı (EO) değişkenine ilişkin tahmin edilen katsayı sadece İslami bankalar örnekleminde anlamlıdır. Bu bulgu artan enflasyon oranının İslami bankaların kredilendirme davranışlarını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır ki bu da İslami banka yöneticilerinin enflasyon artışını öngörmeye başarısız olduklarına işaret etmektedir.

Tablo 4.12’de rapor edilen sonuçlar döviz kuru (DÖK) açısından değerlendirildiğinde, bu değişkenin katsayısının tüm örneklemelerde istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Düzenleyici kalitesi ile bankaların kredilendirme davranışı arasındaki ilişki incelendiğinde, iki değişken arasında %1 önem düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığı dikkat çekmektedir. Bu bulgu hükümetin özel sektörün gelişmesine izin veren politikalar izlemesinin bankaların risk alma düzeyini arttırdığına işaret etmektedir.

Finansal özgürlük değişkeninin tahmin edilen katsayısı ana örnekleme anlamsız olsa da bu değişkene ilişkin tahmin edilmiş katsayı hem İslami banka örnekleminde hem de konvansiyonel banka örnekleminde anlamlıdır. Bununla beraber bu değişkenin işareti İslami bankalarda negatif konvansiyonel bankalarda ise pozitiftir. Dolayısıyla bu sonuç finansal özgürlük arttıkça İslami bankaların

daha az risk alma eğiliminde olduklarını ancak konvansiyonel bankaların ise daha fazla risk alma eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Tablo 4.12 Kredilendirme Düzeyi Değişkeni için Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken kredilendirme düzeyidir.			
	(I)	(II)	(III)
	Tüm bankalar	İslami bankalar	Konvansiyonel bankalar
	Katsayı (Standart Hata)	Katsayı (Standart Hata)	Katsayı (Standart Hata)
BB	-3.056*** (0.926)	-7.386*** (2.509)	-0.106 (0.483)
BS	-0.354*** (0.0848)	-0.655*** (0.193)	-0.0933*** (0.0194)
BL	-0.601*** (0.0346)	-0.503*** (0.0408)	-0.599*** (0.0293)
BE	-0.00207 (0.00244)	0.00104 (0.000805)	-0.0179*** (0.00428)
AK	0.504 (0.334)	0.931 (0.662)	-0.0144 (0.157)
ÖK	-0.0464*** (0.0137)	-0.0672*** (0.0222)	-0.0384*** (0.00675)
NFM	-0.328*** (0.0814)	-0.307*** (0.115)	0.661*** (0.107)
BUY	0.0990*** (0.0321)	0.318** (0.137)	0.167*** (0.0571)
ENF	-0.0608 (0.0632)	-0.184* (0.107)	0.00614 (0.0610)
DÖK	-0.00000737 (0.000527)	-0.00133 (0.000859)	-0.0000417 (0.000391)
DÜK	4.651** (0.736)	1.859* (1.096)	4.502*** (0.708)
FÖ	-0.0228 (0.0387)	-0.193* (0.112)	0.0768** (0.0370)
İO	0.248** (0.106)	1.386 (0.835)	0.0561** (0.025)
C-19	11.4*** (8.580)	15.2*** (2.08)	22.97*** (4.637)
Sabit Terim	72.967*** (4.6366)	74.910*** (4.4260)	73.697*** (4.3277)
Hausman	44.21***	29.77***	39.86***
Wooldridge	632.58***	189.16***	410.21***
Modified Wald	4528.17***	3581.09***	3795.41***
Pesaran	3.470***	3.430***	3.480***
Panel Tahmincisi	Driscoll-Kraay SE	Driscoll-Kraay SE	Driscoll-Kraay SE
Gözlem Sayısı	2781	687	2094
Banka Sayısı	307	81	226
Grup içi R ²	0.6673	0.6188	0.7362
F-İstatistiği	51784.46***	27158.18***	44263.33***

Notlar: Katsayılarla ilişkin standart hatalar parantez içinde rapor edilmiştir. Regresyon analizlerine zamanı temsil eden kukla değişkenleri eklenmiştir ancak bu değişkenlerin katsayıları rapor edilmemiştir. Hausman testinde Ho hipotezi SE tahmincisine karşı TE tahmincisi geçerlidir şeklinde kurulmaktadır. Wooldridge testinde Ho hipotezi birinci dereceden otokorelasyon yoktur şeklinde kurulmaktadır. Modified Wald testinde Ho hipotezi hataların varyansı sabittir şeklinde kurulmaktadır. Pesaran testinde Ho hipotezi birimler arası korelasyon yoktur şeklinde kurulmaktadır. F testinde Ho hipotezi model anlamlı değildir şeklinde kurulmaktadır. R² modelin açıklama gücünü ifade eder. * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$.

Mevcut çalışmada işsizlik oranı (İÖ) değişkeni ile kredilendirme düzeyi değişkeni arasında hem ana örnekleme hem de konvansiyonel bankalar alt örnekleminde pozitif ve anlamlı ilişkiler gözlenmiştir ki bu bulgu artan işsizliğin bankaların kredilendirme davranışını olumlu yönde etkilediğine işaret etmektedir.

Son olarak Covid-19 pandemisinin kredilendirme davranışı üzerindeki etkisi analiz edildiğinde bu değişkenin tahmin edilen katsayısının tüm örneklemeler açısından pozitif ve anlamlı olduğu gözlenmiştir. Covid-19 kukla değişkeninin %1 önem seviyesinde anlamlı olan katsayısı pandemi krizinde banka kredilerine olan talebin arttığını ortaya koymaktadır.

Kredilendirme düzeyi değişkeni için her üç örneklemden elde edilen özet bulgular Tablo 4.13’de verilmektedir.

Tablo 4.13 Kredilendirme Düzeyi Özet Bulgular

Kredilendirme Düzeyi				
Bulgular				
DEĞİŞKEN	Beklenen Etki	Tüm Banka	İslami Banka	Konvansiyonel Banka
Banka büyüklüğü	(+)	(-)	(-)	(-)
Banka sermayesi	(+)	(-)	(-)	(-)
Banka likiditesi	(-)	(-)	(-)	(-)
Banka etkinliği	(+)	X	X	(-)
Aktif karlılığı	(+)	X	X	X
Özkaynak karlılığı	(+)	(-)	(-)	(-)
Net faiz marjı	(+)	(-)	(-)	(-)
Ekonomik Büyüme	(+)	(+)	(+)	(+)
Enflasyon	(+)(-)	X	(-)	X
Döviz kuru	(+)(-)	X	X	X
Düzenleyici kalitesi	(+)	(+)	(+)	(+)
Finansal özgürlük	(+)	X	(-)	(+)
İşsizlik	(+)(-)	(+)	X	(+)
COVID-19	(+)(-)	(+)	(+)	(+)

Not: (X), anlamlı sonuç bulunmadığını göstermektedir. (+) ve (-) anlamlı sonuçların işaretlerini temsil etmektedir.

4.6.2 Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı Değişkeni için Tahmin Sonuçları

Driscoll-Kraay tarafından önerilen sabit etkiler (SE) tahmincisi kullanılarak tahmin edilen 1 no’lu denklemin tahmin sonuçları hem tüm bankalar hem de İslami

bankalar ve konvansiyonel bankalar açısından Tablo 4.14’de rapor edilmiştir. Mevcut çalışmada 1 no’lu denklemde belirtilen sabit etkilere sahip statik panel veri modelini tahmin etmek için 2009-2022 dönemi için İslami ve konvansiyonel bankaların dengesiz panelden oluşan yıllık veri setini kullanılmıştır.

Tüm bankaların yer aldığı ana örneklem tahmin sonuçları Tablo 4.14’ün ilk sütununda verilmiştir. Buna ilaveten, İslami bankaların ve konvansiyonel bankaların yer aldığı alt örneklemelere ilişkin tahmin sonuçları sırasıyla Tablo 4.14’ün ikinci ve üçüncü sütunlarında rapor edilmiştir.

Tablo 4.14’de gösterildiği gibi mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkeni için tahmin sonuçları banka büyüklüğü (BB) değişkeninden konvansiyonel bankalar örnekleme dikkate alındığında 0,01 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde etkilendiği görülmektedir. Değişkenin tüm bankalar örnekleme ve İslami bankalar örnekleme dikkate alındığında herhangi bir etkisi tespit edilememiştir.

Banka sermayesi değişkeninin (BS), hem tüm bankalar örnekleme açısından 0,05 hem de konvansiyonel bankalar örnekleme açısından 0,01 değerinde pozitif anlamlı şekilde mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkenini etkilediği görülmektedir. Banka sermayesi değişkeninin İslami bankalar örnekleme dikkate alındığında mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkeni üzerinde etkisi olduğuna dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Banka likiditesi değişkeni (BL), bulguları göstermektedir ki, tüm bankalar örnekleme ve konvansiyonel bankalar örnekleme dikkate alındığında banka likiditesi mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkenini 0,01 düzeyinde negatif anlamlı şekilde etkilemektedir. Buna karşın, İslami bankalar örnekleme dikkate alındığında anlamlı bir ilişki bulgusuna rastlanamamıştır.

Etkinlik değişkeninin (BE), mevduatın krediye dönüşüm oranı üzerinde her üç örneklem açısından anlamlı bir ilişki gösterdiğine dair bir bulguya rastlanamamıştır.

Banka aktif karlılığı (BA) değişkeninin konvansiyonel bankalar örnekleminde mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkenini 0,05 düzeyinde pozitif yönlü ve anlamlı şekilde etkilediği bulgusu elde edilmiştir. Aktif karlılığının gerek tüm bankalar örnekleme gerekse İslami bankalar örnekleme dikkate alındığında mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkeni üzerinde etkiye sahip olduğuna dair

bir bulguya rastlanamamıştır. Elde edilen bulgular ışığında yüksek aktif karlılığa sahip olan konvansiyonel bankaların toplamış oldukları mevduatları diğer bankalara oranla daha fazla krediye dönüştürdükleri ifade edilebilir.

Tablo 4.14 Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı Değişkeninin Belirleyicileri

	Bağımlı değişken kredi mevduat oranıdır.		
	(IV)	(V)	(VI)
	Tüm bankalar	İslami bankalar	Konvansiyonel bankalar
	Katsayı (Standart Hata)	Katsayı (Standart Hata)	Katsayı (Standart Hata)
BB	8.588 (6.738)	8.800 (40.94)	8.234*** (2.563)
BS	1.349** (0.553)	2.028 (2.752)	1.043*** (0.366)
BL	-1.057*** (0.292)	-0.467 (0.325)	-1.265*** (0.375)
BE	0.0231 (0.0187)	0.00720 (0.00744)	-0.0685 (0.0433)
AK	4.520 (3.051)	-5.120 (6.543)	13.54** (5.999)
ÖK	-0.0549 (0.122)	0.452** (0.219)	-0.434* (0.221)
NFM	1.776 (1.709)	1.873 (1.775)	2.210 (3.645)
BUY	0.307 (0.900)	0.657 (1.165)	0.034* (0.019)
ENF	1.611*** (0.508)	0.923 (1.797)	1.518 (0.941)
DÖK	0.00206 (0.00255)	-0.000692 (0.00945)	0.00255** (0.00108)
DÜK	-2.418 (14.58)	-15.06 (14.41)	4.583 (14.60)
FÖ	0.234 (0.684)	0.0281 (1.019)	0.324 (0.405)
İO	7.520*** (2.683)	4.063 (8.219)	8.800** (3.734)
C-19	-23.81*** (4.10)	22.25 (26.1)	-20.58*** (5.841)
Sabit Terim	-23.73 (34.95)	27.65 (37.2)	6.076 (6.481)
Hausman	33.36***	31.56***	33.71***
Wooldridge	758.11***	291.78***	395.30***
Modified Wald	5489.08***	3810.74***	5201.19***
Pesaran	3.440***	3.400***	3.460***
Panel Tahmincisi	Driscoll-Kraay SE	Driscoll-Kraay SE	Driscoll-Kraay SE
Gözlem Sayısı	2736	649	2087
Banka Sayısı	307	81	226
Grup içi R²	0.1973	0.3271	0.2108
F-İstatistiği	15410.69***	42132.66***	24252.99***

Notlar: Katsayılara ilişkin standart hatalar parantez içinde rapor edilmiştir. Regresyon analizlerine zamanı temsil eden kukla değişkenleri eklenmiştir ancak bu değişkenlerin katsayıları rapor edilmemiştir. Hausman testinde Ho hipotezi SE tahmincisine karşı TE tahmincisi geçerlidir şeklinde kurulmaktadır. Wooldridge testinde Ho hipotezi birinci dereceden otokorelasyon yoktur şeklinde kurulmaktadır. Modified Wald testinde Ho hipotezi hataların varyansı sabittir şeklinde kurulmaktadır. Pesaran testinde Ho hipotezi birimler arası korelasyon yoktur şeklinde kurulmaktadır. F testinde Ho hipotezi model anlamlı değildir şeklinde kurulmaktadır. R² modelin açıklama gücünü ifade eder. * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$.

Özsermaye karlılığı (ÖK) değişkeninin mevduatın krediye dönüşümü değişkeni üzerinde tüm bankalar örnekleme dikkate alındığında anlamlı ilişkisi olduğuna dair bir bulguya rastlanmazken, İslami bankalar örnekleme dikkate alındığında 0,05 düzeyinde pozitif anlamlı, konvansiyonel bankalar örnekleme açısından da 0,1 düzeyinde negatif anlamlı şekilde ilişki tespit edilmiştir. Bu durum yüksek özsermaye karlılığına sahip İslami bankaların topladıkları mevduatları daha fazla finansmana dönüştürdükleri şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın konvansiyonel bankalar örneklemindeki bankaların özsermaye karlılığının mevduatın krediye dönüşüm oranına negatif etki ettikleri ifade edilebilir.

Net faiz marjı (NFM) değişkeninin mevduatın krediye dönüşüm oranına etkisine dair her üç örneklem açısından da anlamlı bulgu elde edilememiştir.

Ekonomik büyüme değişkeninin (BUY), konvansiyonel bankalar örnekleminde yer alan bankalar açısından, mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkenini 0,1 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde etkilediği görülmektedir. Ekonomik canlanmanın bankalara hem mevduat hem de kredi genişlemesi sağlaması beklenen bir sonuç olmakla birlikte, büyüme değişkeninin İslami bankalar ve tüm bankalar örnekleme dikkate alındığında anlamlı bir etkiye sahip olduğuna dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Enflasyon (ENF) değişkeninin mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkenini tüm bankalar örnekleme dikkate alındığında 0,01 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde etkilediği bulgusu elde edilmiştir fakat İslami bankalar örnekleme ve konvansiyonel bankalar örnekleme açısından anlamlı ilişki bulgusuna rastlanmamıştır.

Döviz kuru (DÖK) değişkeni, konvansiyonel bankalar örnekleminde mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkenini 0,05 düzeyinde pozitif anlamlı şekilde etkilemektedir. Bu bulguyu döviz kurunda yaşanan artışların mevduatların krediye dönüşümüne pozitif etki ettiği şeklinde yorumlamak mümkündür. Döviz kuru değişkeni açısından tüm bankalar ve İslami bankalar örnekleminde anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

Düzenleyici kalitesi (DÜK) ve Finansal Özgürlük (FÖ) değişkenlerinin her üç örneklem açısından mevduatın krediye dönüşüm oranını etkilediğine dair bir bulguya rastlanmamıştır.

İşsizlik oranı değişkeninin (İO), hem tüm bankalar açısından 0,01 düzeyinde hem de konvansiyonel bankalar örnekleminde 0,05 düzeyinde banka mevduatlarının krediye dönüşüm oranlarını pozitif ve anlamlı şekilde etkiledikleri bulgusu elde edilmiştir. Bu sonuç işsizliğin arttığı dönemlerde bankaların mevduatlarını daha fazla krediye dönüştürmeleri şeklinde yorumlanabilir. İslami bankalar örnekleminde işsizlik oranı değişkeni açısından anlamlı bir sonuç elde edilememiştir; bu durum İslami bankaların reel ekonomiyi finanse etme prensipleri ile de örtüşmektedir.

Son olarak Covid-19 değişkeninin hem tüm bankalar örnekleminde hem de, konvansiyonel bankalar örnekleminde 0,01 anlamlılık düzeyinde negatif anlamlı şekilde mevduatın krediye dönüşümünü etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Covid-19'un mevduatın krediye dönüşüm oranını olumsuz şekilde etkilemesi, kriz dönemlerinde bankaların daha dikkatli davrandıkları düşünüldüğünde beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Tablo 4.15 Mevduatın Krediye Dönüşümü Özet Bulgular

Mevduat Kredi Oranı				
Bulgular				
DEĞİŞKEN	Beklenen Etki	Tüm Banka	İslami Banka	Konvansiyonel Banka
Banka büyüklüğü	(+)	X	X	(+)
Banka sermayesi	(+)	(+)	X	(+)
Banka likiditesi	(-)	(-)	(-)	(-)
Banka etkinliği	(+)	X	X	X
Aktif karlılığı	(+)	X	X	(+)
Özkaynak karlılığı	(+)	X	(+)	(-)
Net faiz marjı	(+)	X	X	X
Ekonomik Büyüme	(+)	X	X	(+)
Enflasyon	(+)(-)	(+)	X	X
Döviz kuru	(+)(-)	X	X	(+)
Düzenleyici kalitesi	(+)	X	X	X
Finansal özgürlük	(+)	X	X	X
İşsizlik	(+)(-)	(+)	X	(+)
COVID-19	(+)(-)	(-)	X	(-)

Not: (X), anlamlı sonuç bulunmadığını göstermektedir. (+) ve (-) anlamlı sonuçların işaretlerini temsil etmektedir.

Mevduatın krediye dönüşümü oranı değişkeni için her üç örneklemden elde edilen özet bulgular Tablo 4.15’de verilmektedir.

4.6.3 Takibe Düşen Krediler Değişkeninin Belirleyicilerine İlişkin Tahmin Sonuçları

Driscoll-Kraay tarafından önerilen sabit etkiler (SE) tahmincisi kullanılarak tahmin edilen 1 no’lu denklemin tahmin sonuçları hem tüm bankalar hem de İslami bankalar ve konvansiyonel bankalar açısından Tablo 4.16’da rapor edilmiştir. Mevcut çalışmada 1 no’lu denklemde belirtilen sabit etkilere sahip statik panel veri modelini tahmin etmek için 2009-2022 dönemi için İslami ve konvansiyonel bankaların dengesiz panelden oluşan yıllık veri setini kullanılmıştır.

Tüm bankaların yer aldığı ana örneklem tahmin sonuçları Tablo 4.16’nın ilk sütununda verilmiştir. Buna ilaveten, İslami bankaların ve konvansiyonel bankaların yer aldığı alt örneklemle ilgili tahmin sonuçları sırasıyla Tablo 4.16’nın ikinci ve üçüncü sütunlarında rapor edilmiştir.

Tablo 4.16’de gösterildiği gibi takibe düşen krediler oranı değişkeni için tahmin sonuçları banka büyüklüğü (BB) değişkeninden tüm bankalar örnekleminde 0,01 düzeyinde negatif anlamlı, İslami bankalar örnekleminde 0,05 düzeyinde negatif anlamlı, konvansiyonel bankalar örneklemini dikkate alındığında 0,01 düzeyinde negatif ve anlamlı şekilde etkilendiği görülmektedir. Elde edilen bu sonuçları banka büyüklüğü ve profesyonellik arttıkça takipteki krediler oranının da azaldığının bir göstergesi olarak yorumlamak mümkündür.

Banka sermayesi değişkeninin (BS), İslami bankalar örneklemini açısından 0,01 düzeyinde negatif anlamlı, konvansiyonel bankalar örneklemini açısından 0,1 değerinde pozitif anlamlı şekilde mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkenini etkilediği görülmektedir. Banka sermayesi değişkeninin tüm bankalar örneklemini dikkate alındığında takipteki krediler oranı değişkeni üzerinde etkisi olduğuna dair bir bulguya rastlanmamıştır. Elde edilen bulgu sermaye yapısı güçlü olan İslami bankaların daha düşük takip oranları ile çalıştıklarını buna karşın konvansiyonel bankaların gerek yüksek rekabet gerek kar isteği gibi sebeplerle daha yüksek takip oranları ile çalıştıklarını göstermektedir.

Tablo 4.16 Takibe Düşen Krediler Değişkeni Belirleyicileri

	Bağımlı değişken takipteki kredilerin brüt kredilere oranıdır.		
	(VII)	(VIII)	(IX)
	Tüm bankalar	İslami bankalar	Konvansiyonel bankalar
	Katsayı (Standart Hata)	Katsayı (Standart Hata)	Katsayı (Standart Hata)
BB	-3.192*** (0.864)	-8.746** (3.567)	-1.499*** (0.437)
BS	-0.00776 (0.0674)	-0.230*** (0.0793)	0.116* (0.0643)
BL	0.0599*** (0.0131)	-0.0172 (0.0354)	0.0848*** (0.0130)
BE	-0.00570*** (0.00196)	-0.00898*** (0.00232)	0.00261 (0.00461)
AK	-0.671* (0.399)	-0.610 (0.557)	-0.831*** (0.300)
ÖK	-0.0823*** (0.0261)	-0.0455 (0.108)	-0.0838** (0.0328)
NFM	-0.168 (0.176)	-0.206 (0.212)	-0.0457 (0.168)
BUY	-0.0959*** (0.0299)	-0.0101 (0.0669)	-0.122*** (0.0350)
ENF	-0.0760** (0.0338)	-0.271*** (0.0750)	-0.00948 (0.0433)
DÖK	0.000221 (0.000233)	-0.000312 (0.000366)	0.000387* (0.000223)
DÜK	0.972 (1.233)	4.495*** (1.164)	-0.524 (1.387)
FÖ	-0.0209 (0.0591)	0.147 (0.0940)	-0.0453 (0.0580)
İO	0.00228 (0.0728)	0.639*** (0.180)	-0.00738 (0.0862)
C-19	2.408*** (0.419)	74.19*** (27.23)	1.456*** (0.432)
Sabit Terim	3.013*** (0.799)	77.58*** (28.49)	1.065 (0.737)
Hausman	29.66***	28.19***	31.87***
Wooldridge	458.87***	256.36***	311.45***
Modified Wald	3215.74***	2854.61***	2963.59***
Pesaran	3.410***	3.400***	3.440***
Panel Tahmincisi	Driscoll-Kraay SE	Driscoll-Kraay SE	Driscoll-Kraay SE
Gözlem Sayısı	2470	571	1899
Banka Sayısı	307	81	226
Grup içi R ²	0.2953	0.3432	0.2996
F-İstatistiği	31830.58**	27701.54***	6597.08****

Notlar: Katsayılara ilişkin standart hatalar parantez içinde rapor edilmiştir. Regresyon analizlerine zamanı temsil eden kukla değişkenleri eklenmiştir ancak bu değişkenlerin katsayıları rapor edilmemiştir. Hausman testinde Ho hipotezi SE tahmincisine karşı TE tahmincisi geçerlidir şeklinde kurulmaktadır. Wooldridge testinde Ho hipotezi birinci dereceden otokorelasyon yoktur şeklinde kurulmaktadır. Modified Wald testinde Ho hipotezi hataların varyansı sabittir şeklinde kurulmaktadır. Pesaran testinde Ho hipotezi birimler arası korelasyon yoktur şeklinde kurulmaktadır. F testinde Ho hipotezi model anlamlı değildir şeklinde kurulmaktadır. R² modelin açıklama gücünü ifade eder. * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$.

Banka likiditesi değişkeni (BL), bulguları göstermektedir ki, tüm bankalar örnekleme ve konvansiyonel bankalar örnekleme dikkate alındığında, banka

likiditesi, takipteki kredi oranı değişkenini 0,01 düzeyinde pozitif anlamlı şekilde etkilemektedir. Buna karşın, İslami bankalar örnekleme dikkate alındığında anlamlı bir ilişki bulgusuna rastlanamamıştır. Elde edilen bu bulgu daha likit bankaların daha fazla kredi vermeleri nedeniyle daha yüksek takip oranları ile çalıştıkları şeklinde yorumlanabilir.

Etkinlik değişkeninin (BE), takipteki krediler oranı üzerinde tüm bankalar ve İslami bankalar örnekleme dikkate alındığında 0,01 düzeyinde negatif anlamlı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Konvansiyonel bankalar örnekleme açısından bir sonuç elde edilememiştir. Sonuçlar, banka etkinliğinde yaşanan artışın hem İslami bankaların hem de tüm bankalar örnekleminin takipteki kredi oranlarını düşürdüğüne işaret etmektedir.

Banka aktif karlılığı (BA) değişkeninin konvansiyonel bankalar örnekleminde takipteki krediler oranı değişkenini 0,01 düzeyinde negatif yönlü ve anlamlı, tüm bankalar örnekleminde ise 0,05 düzeyinde negatif ve anlamlı şekilde etkilediği bulgusu elde edilmiştir. Aktif karlılığının İslami banka örnekleme dikkate alındığında takibe düşen krediler oranı değişkeni üzerinde etkiye sahip olduğuna dair bir bulguya rastlanamamıştır. Elde edilen bulgular ışığında yüksek aktif karlılığa sahip olan bankaların daha düşük takip oranlarına sahip olduklarını göstermektedir.

Özsermaye karlılığı (ÖK) değişkeninin takipteki krediler oranı değişkeni üzerinde, tüm bankalar örnekleme dikkate alındığında, 0,01 düzeyinde negatif anlamlı, konvansiyonel bankalar örnekleme açısından da 0,05 düzeyinde negatif anlamlı şekilde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu durum yüksek özsermaye karlılığına sahip bankaların daha düşük takipteki kredi oranları ile çalıştıkları şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın İslami bankalar örneklemindeki bankaların özsermaye karlılığının takipteki krediler oranına etkisine dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Net faiz marjı (NFM) değişkeninin takipteki krediler oranına etkisine dair her üç örneklem açısından da anlamlı bulgu elde edilememiştir.

Ekonomik büyüme değişkeninin (BUY), tüm bankalar ve konvansiyonel bankalar örnekleminde yer alan bankaların, takipteki krediler oranı değişkenini 0,01 düzeyinde negatif ve anlamlı şekilde etkilediği görülmektedir. Ekonomik

canlanmanın sağlanabilmesi için bankaların doğru ve etkin finansman kararları almalarının önemli olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla, ekonomik büyümenin de bankaların takipteki kredilerini azaltıcı etkiye sahip olmasını beklenen bir sonuç olarak yorumlamak mümkündür.

Enflasyon (ENF) değişkeninin takipteki krediler oranı değişkenini tüm bankalar ve İslami bankalar örneklemeleri dikkate alındığında sırasıyla 0,05 ve 0,01 düzeyinde negatif ve anlamlı şekilde etkilediği bulgusu elde edilmiştir fakat konvansiyonel bankalar örnekleme açısından anlamlı ilişki bulgusuna rastlanmamıştır.

Döviz kuru (DÖK) değişkeni, konvansiyonel bankalar örnekleminde takipteki krediler oranı değişkenini 0,1 düzeyinde pozitif anlamlı şekilde etkilemektedir. Bu bulguyu döviz kurunda yaşanan artışların takipteki kredileri artırıcı etki ettiği şeklinde yorumlamak mümkündür. Döviz kuru değişkeni açısından tüm bankalar ve İslami bankalar örnekleminde anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

Düzenleyici kalitesi (DÜK) değişkeninin İslami bankalar örnekleminde yer alan bankaların takibe düşen kredilerini 0,01 düzeyinde pozitif anlamlı şekilde etkileyerek, artırıcı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Diğer iki örneklem açısından düzenleyici kalitesi (DÜK) değişkeninin takipteki krediler oranını etkilediğine dair bir bulguya rastlanamamıştır.

Finansal Özgürlük (FÖ) değişkeninin her üç örneklem açısından takipteki krediler oranını etkilediğine dair bir bulguya rastlanamamıştır.

İşsizlik oranı değişkeninin (İÖ), İslami bankalar örnekleminde yer alan bankaların takip oranlarını 0,01 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde etkiledikleri bulgusu elde edilmiştir. Bu sonuç işsizliğin arttığı dönemlerde İslami bankaların kullandırmış oldukları kredilerin daha fazla takibe düştüğüne işaret etmektedir. Tüm bankalar ve konvansiyonel bankalar örnekleminde işsizlik oranı değişkeni açısından anlamlı bir sonuç elde edilememiştir.

Son olarak Covid-19 değişkeninin hem tüm bankalar hem İslami bankalar hemde konvansiyonel bankalar örnekleminde 0,01 anlamlılık düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde takip oranlarını etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Covid-19 'un

global anlamda yarattığı ekonomik kriz nedeniyle, takip oranlarını olumsuz şekilde etkilemesi beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Takipteki krediler oranı değişkeni için Tüm bankalar, İslami bankalar ve Konvansiyonel bankalar örneklemelerinden elde edilen özet bulgular Tablo 4.17’de verilmektedir.

Tablo 4.17 Takipteki Krediler Oranı Özet Bulgular

Takipteki Krediler Oranı				
Bulgular				
DEĞİŞKEN	Beklenen Etki	Tüm Banka	İslami Banka	Konvansiyonel Banka
Banka büyüklüğü	(-)	(-)	(-)	(-)
Banka sermayesi	(-)	X	(-)	(+)
Banka likiditesi	(-)	(+)	X	(+)
Banka etkinliği	(-)	(-)	(-)	X
Aktif karlılığı	(-)	(-)	X	(-)
Özkaynak karlılığı	(-)	(-)	X	(-)
Net faiz marjı	(-)	X	X	X
Ekonomik Büyüme	(-)	(-)	X	(-)
Enflasyon	(+)(-)	(-)	(-)	X
Döviz kuru	(+)(-)	X	X	(+)
Düzenleyici kalitesi	(-)	X	(+)	X
Finansal özgürlük	(+)(-)	X	X	X
İşsizlik	(+)	X	(+)	X
COVID-19	(+)	(+)	(+)	(+)

Not: (X), anlamlı sonuç bulunmadığını göstermektedir. (+) ve (-) anlamlı sonuçların işaretlerini temsil etmektedir.

SONUÇ

Bankalar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde finansal sistemin en önemli finansal kurumlarının başında gelmektedir. Bankalar finansal sistem içerisinde fon fazlası olan birimlerden mevduat olarak topladıkları fonları fon ihtiyacı olan birimlere kredi olarak aktararak finansal aracılık sisteminin etkin bir biçimde çalışmasına katkı sağlamaktadırlar. Böylelikle bankalar bir yandan finansal sistemin istikrarının sağlanmasına diğer yandan da ülke ekonomilerinin gelişmesine ve büyümesine yardım ederler.

Bankacılık, faaliyet konusu gereği ekonomik birimlerin satın almayı göze almak istemeyeceği risklerin satın alınıp yönetilmesi ve gelir elde edilmesi anlamına gelmektedir. Bankalar yaptıkları iş nedeniyle çeşitli risklere maruz kalırlar. Bu riskler arasında mevduat sahiplerinin aniden mevduatlarını çekmesi (likidite riski), borçluların kredilerini geri ödememesi (kredi riski), faiz oranlarının değişmesi (faiz oranı riski), bilgisayar sistemlerinin çökmesi veya binalarının yanması (operasyonel risk) sayılabilir.

Bankalar da diğer finansal olmayan şirketler gibi tüm paydaşları açısından kar elde etmeyi ve piyasa değerlerini maksimize etmeyi amaçlamaktadırlar. Bu amaç doğrultusunda maruz kaldıkları riskleri etkin bir biçimde yönetebilen bankalar diğer bankalara kıyasla finansal piyasalarda sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde edebilirler.

Özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde sermaye piyasalarının yeterince gelişmiş olmaması bankaları bu ülkelerdeki birey ve firmalar açısından en önemli finansman kaynağı haline getirmektedir. Fon açığı olan ekonomik birimlere sağlanan krediler bankaların en temel ve öncelikli fonksiyonları arasındadır.

Bu çalışmada amaç ikili (dual) bankacılık modelinin uygulandığı 16 ülkede faaliyet gösteren 307 banka (81 İslami ve 226 konvansiyonel banka) için bankaların kredi davranışları üzerinde etkili olan faktörlerin ampirik olarak analiz edilmesidir. Bu amaçla hem konvansiyonel hem de İslami bankacılık uygulamalarının bir arada görüldüğü dual bankacılık ülkelerinden, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn,

Bangladeş, Mısır, Endonezya, Irak, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Malezya, Pakistan, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Tunus ve Türkiye gibi ÷lkelerden oluşan bir örneklem oluşturulmuştur. Çalışma 2009-2022 dönemini kapsamaktadır. Çalışmanın bağımlı değişkenleri toplam kredilerin toplam aktiflere oranlanması ile ölç÷len “kredilendirme düzeyi”, toplam kredilerin toplam mevduatlara oranı şeklinde ölç÷len “mevduatın krediye oranı” ve takibe düşen kredilerin toplam kredilere oranı şeklinde ölç÷len “takipteki krediler” oranı ile bağımsız değişkenler olan, bankaya özgü değişkenlerden “banka büyüklüğü”, “banka sermayesi”, likit varlıkların toplam varlıklara oranı ile ölç÷len “banka likiditesi”, net karın ortalama toplam aktiflere oranı ile ölç÷len “banka etkinliği”, net karın ortalama toplam aktiflere oranı ile ölç÷len “aktif karlılığı”, net karın ortalama toplam özkaynaklara oranı ile ölç÷len “özkaynak karlılığı”, net faiz gelirlerinin toplam aktiflere oranı ile ölç÷len “net faiz marjı” ile “ekonomik büyüme”, “enflasyon”, “döviz kuru”, “düzenleyici kalitesi” (regulatory quality), “işsizlik” ve Heritage Foundation tarafından yayınlanan “finansal özgürlük” gibi makroekonomik değişkenlerle COVID-19 döneminin etkilerini ölçebilmek amacıyla eklenen kriz kukla değişkeni arasındaki ilişkileri analiz etmek amacıyla çok boyutlu dengesiz panel veri analizi yapılmıştır. Bu amaçla belirlenen ekonometrik modellerin tahmin edilmesinde Driscoll-Kraay (1998) tarafından geliştirilen sabit etkiler (SE) standart hatalar tahmincisi kullanılmıştır. Diğer tahmincilerden farklı olarak Driscoll-Kraay yönteminin hata yapısı, değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyona karşı dayanıklıdır (Driscoll & Kraay, 1980).

Kredilendirme düzeyi değişkeni için her üç örneklemden elde edilen ampirik bulgular aşağıdaki gibidir:

Elde edilen bulgular incelendiğinde, *banka büyüklüğü* ile kredilendirme düzeyi arasında konvansiyonel bankalar hariç negatif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç Zulkhibiri ve Sakti (2018)’nin elde etmiş olduğu bulgularla uyumaktadır. Bu durum, büyüme eğilimindeki bankaların kredilendirme düzeyinin daha düşük olduğunu işaret etmektedir.

Banka sermayesi değişkeninin tahmin edilen katsayısı, her üç modelde de %1 önem düzeyinde negatif ve anlamlıdır. Elde ettiğimiz bu sonuç literatürümüzde yer alan makalelerle uyumamaktadır. Bu bulgu, güçlü sermaye yapısına sahip

bankaların müşterilere daha az kredi sağladıklarını ve riskten kaçındıklarını göstermektedir.

Banka likiditesi değişkeninin tahmin edilen katsayısı her üç modelde de %1 önem düzeyinde negatif ve anlamlıdır. Elde etmiş olduğumuz bu bulgu, Rabab'ah (2015), Adzis vd. (2018), Alkhazaleh (2017), Arintoko (2021) yayınlarında elde edilen bulgularla benzeşmektedir. Bu durum, likiditesi yüksek bankaların diğer bankalara göre müşterilere daha az kredi verme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu durum, bankaların likiditeyi tercih etmeleri ve fonları kredi vermek yerine menkul kıymet yatırımlarında kullanmalarıyla da açıklanabilir.

Banka etkinliği değişkenine ilişkin tahmin edilen katsayı sadece konvansiyonel bankalar örneğinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, gelirlerine göre artan giderlere sahip olan bankaların daha az kredi verme eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Aktif karlılığı değişkeni ile kredilendirme düzeyi değişkeni arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunamamıştır. *Özsermaye karlılığı* değişkeninin kredilendirme düzeyi üzerindeki etkisi her üç örnekleme de negatif ve anlamlıdır. Elde edilen bu bulgular beklenen sonuçlar ve literatür ile örtüşmemektedir. Bu sonuç, özsermaye karlılığı yüksek olan bankaların diğer bankalara göre daha az kredi verme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Net faiz marjı değişkeninin kredilendirme düzeyi üzerindeki etkisi ana örneklem ve İslami bankalar örneğinde negatif ve anlamlıdır. Ancak, Konvansiyonel bankaların yer aldığı örneklem farklılaşmıştır; bu örnekleme değişkenin tahmin edilen katsayısı pozitif ve anlamlıdır. Konvansiyonel bankalar örneklemini için elde edilen bulgular Küçükkocaoğlu vd. (2019) makalesi ile örtüşürken, diğer örneklem için elde edilen sonuçlar literatürümüz ile ve beklenen sonuçlar ile örtüşmemektedir. Bu durum, net faiz geliri yüksek olan bankaların diğer bankalara göre daha sıkı kredilendirme politikaları izlediğini ancak konvansiyonel bankaların faiz gelirleri arttıkça daha fazla risk aldıklarını göstermektedir.

Ekonomik büyüme değişkeninin bankaların kredilendirme davranışı üzerindeki etkisi hem ana hem de alt örnekleme de pozitif ve anlamlıdır. Bulgular

Çelik ve Kayacan (2023), Barlas ve Özkül (2023), İsmiç ve Şen (2023), Güney ve Turgut (2020), Akşehirli ve Karahan (2023), Sekmen ve Topuz (2020), Avdjiev (2019), Miyajima (2020), Majeed, İftikhar ve Atiq (2019), Grbić ve Luković (2020), Rabab'ah (2015), Alkhazaleh (2017), makaleleriyle örtüşmektedir. Bu durum, ekonomilerin büyümesiyle beraberinde bankaların daha fazla kredi verme ve risk alma eğilimlerinin de arttığını göstermektedir.

Enflasyon oranı değişkenine ilişkin tahmin edilen katsayı sadece İslami bankalar örneğinde anlamlıdır. Bulgular Hanedar ve Hanedar (2021), Le vd. (2018) makaleleriyle örtüşmektedir. Bu durum, artan enflasyon oranının İslami bankaların kredilendirme davranışlarını olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Döviz kuru değişkeninin katsayısı tüm örnekleme istatistiksel olarak anlamsızdır. *Düzenleyici kalitesi* ile bankaların kredilendirme davranışı arasındaki ilişki %1 önem düzeyinde anlamlı ve pozitifdir. Gani ve Rasul (2020) bulguları ile de örtüşen bu durum, hükümetin özel sektörün gelişmesine izin veren politikalarının bankaların risk alma düzeyini arttırdığını göstermektedir.

Finansal özgürlük değişkeninin tahmin edilen katsayısı ana örnekleme anlamsız olsa da İslami ve konvansiyonel banka örnekleminde anlamlıdır ancak, işaretleri farklıdır. Elde edilen bulgular Ghosh (2016) makalesi ile örtüşmektedir; Dolayısıyla sonuçlar finansal özgürlük arttıkça İslami bankaların daha az risk aldıklarını konvansiyonel bankaların ise daha fazla risk aldıklarını göstermektedir.

İşsizlik oranı değişkeni ile kredilendirme düzeyi arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. İspiroğlu, Sözen ve Şeyranlıoğlu, (2023) ile örtüşen bu sonuçlar, artan işsizliğin bankaların kredilendirme davranışını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Son olarak, *Covid-19* pandemisinin kredilendirme davranışı üzerindeki etkisi analiz edildiğinde, bu değişkenin tahmin edilen katsayısının tüm örneklem için pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür. Bu durum, pandemi krizi sırasında banka kredilerine olan talebin arttığını göstermektedir.

Mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkeni için her üç örneklemden elde edilen ampirik bulgular aşağıdaki gibidir:

Tahmin sonuçlarına göre, mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkeni için *banka büyüklüğü* değişkeni, konvansiyonel bankalar örneğinde %1 düzeyinde

pozitif ve anlamlı şekilde etkilenmiştir. Ancak, bu etki tüm bankalar ve İslami bankalar örneğinde gözlemlenmemiştir. Bulgular Olulunga (2022), Küçükkocaoğlu vd. (2019), Akşehirli ve Karahan (2023), Avdjiev vd. (2019), Rabab'ah (2015), Adzis vd. (2018), Gnawali (2022), Alkhazaleh (2017), Isa vd. (2019), Zulkhibiri ve Sakti (2018)'nin bulgularıyla örtüşmektedir.

Banka sermayesi değişkeninin hem tüm bankalar hem de konvansiyonel bankalar örneğinde mevduatın krediye dönüşüm oranı değişkenini %5 ve %1 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde etkilediği görülmüştür. Elde edilen bulgular, Küçükkocaoğlu vd. (2019), Avdjiev vd. (2019) ve Miyajima (2020)'nin bulguları ile örtüşmektedir ancak, İslami bankalar örneğinde bu ilişki gözlenmemiştir.

Banka likiditesi değişkeni, tüm bankalar ve konvansiyonel bankalar örneğinde mevduatın krediye dönüşüm oranını %1 düzeyinde negatif ve anlamlı şekilde etkilemektedir. Bulgular, Olulunga (2022), Rabab'ah (2015), Adzis vd. (2018), Alkhazaleh (2017) ve Arintoko (2021)'nin bulgularıyla örtüşmektedir ancak, İslami bankalar örneğinde bu ilişki anlamlı değildir.

Etkinlik değişkeninin, mevduatın krediye dönüşüm oranı üzerinde anlamlı bir etkisi gözlenmemiştir. Bu sonuç beklenen sonuçlar ile uyuşmamaktadır.

Banka aktif karlılığı değişkeni, konvansiyonel bankalar örneğinde mevduatın krediye dönüşüm oranını %5 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde etkilemektedir. Bu bulgu Küçükkocaoğlu vd. (2019), Avdjiev vd. (2019), Alkhazaleh (2017) ile uyumlu olmakla birlikte Akhtar vd. (2020), ile uyumsuzdur. Tüm bankalar ve İslami bankalar örneğinde herhangi bir bulgu elde edilememiştir.

Özsermaye karlılığı değişkeninin, İslami bankalar örneğinde Küçükkocaoğlu vd. (2019), Akhtar vd. (2020) benzer şekilde %5 düzeyinde pozitif anlamlı, konvansiyonel bankalar örneğinde ise beklenen sonuçların ve literatürün aksine %1 düzeyinde negatif anlamlı şekilde mevduatın krediye dönüşüm oranını etkilediği gözlenmiştir.

Net faiz marjı değişkeninin, her üç örnekleminde de beklenen sonuçlar ve literatürle örtüşmeyerek mevduatın krediye dönüşüm oranı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığı görülmektedir.

Ekonomik büyüme değişkeninin, konvansiyonel bankalar örneğinde mevduatın krediye dönüşüm oranını %1 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde

etkilediği görülmüştür. Bulgular Çelik ve Kayacan (2023), Barlas ve Özkül (2023), İsmiç ve Şen (2023), Güney ve Turgut (2020), Akşehirli ve Karahan (2023), Sekmen ve Topuz (2020), Avdjiev (2019), Miyajima (2020), Majeed, İftikhar ve Atiq (2019), Grbić ve Luković (2020), Rabab'ah (2015), Alkhazaleh (2017), makaleleriyle örtüşmektedir ancak, bu etki tüm bankalar ve İslami bankalar örneğinde anlamlı değildir.

Enflasyon değişkeninin, tüm bankalar örneğinde %1 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde mevduatın krediye dönüşüm oranını etkilediği sonucu bulunmuştur. Bulgular Vurur ve Yıldız (2023), Sekmen ve Topuz (2020), Alkhazaleh (2017), makaleleriyle örtüşmektedir ancak, bu ilişki konvansiyonel bankalar örneğinde ve İslami bankalar örneğinde literatür ve beklenen sonuçların aksine anlamlı değildir.

Döviz kuru değişkeni, konvansiyonel bankalar örneğinde mevduatın krediye dönüşüm oranını %5 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde etkilemektedir. Ancak, tüm bankalar ve İslami bankalar örneğinde anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Düzenleyici kalitesi ve finansal özgürlük değişkenlerinin, mevduatın krediye dönüşüm oranı üzerinde literatür ve beklenen sonuçların aksine anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

İşsizlik oranı değişkeninin, tüm bankalar için %1 ve konvansiyonel bankalar örneğinde %5 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde mevduatın krediye dönüşüm oranını etkilediği gözlenmiştir. Bu bulgu İspiroğlu, Sözen ve Şeyranlıoğlu (2023), ile uyusmaktadır ancak, İslami bankalar örneğinde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Son olarak, *Covid-19* değişkeninin, tüm bankalar ve konvansiyonel bankalar örneğinde %0,01 düzeyinde negatif ve anlamlı şekilde mevduatın krediye dönüşüm oranını etkilediği gözlenmiştir. Elde edilen bu sonuç beklenen sonuçlara uygundur.

Takipteki krediler oranı değişkeni için her üç örneklemden elde edilen ampirik bulgular aşağıdaki gibidir:

Tahmin sonuçlarına göre, takibe düşen krediler oranı değişkeni için *banka büyüklüğü* değişkeni, tüm bankalar örneğinde %1 düzeyinde negatif anlamlı, İslami bankalar örneğinde %5 düzeyinde negatif anlamlı, ve konvansiyonel bankalar örneğinde ise %1 düzeyinde negatif ve anlamlı şekilde etkilendiği görülmektedir. Bu sonuçlar, banka büyüklüğünün artmasıyla birlikte takipteki krediler oranının azaldığını göstermektedir.

Banka sermayesi değişkeninin, İslami bankalar örneğinde %1 düzeyinde negatif, konvansiyonel bankalar örneğinde ise %1 düzeyinde pozitif anlamlı şekilde takipteki krediler oranını etkilediği görülmüştür. Ancak, tüm bankalar örneğinde bu ilişki gözlenmemiştir. Bu sonuçlar, sermaye yapıları güçlü olan İslami bankaların daha düşük takip oranlarına sahip olduklarını, ancak konvansiyonel bankaların rekabet ve kar beklentileri gibi sebeplerle daha yüksek takip oranlarına sahip olduklarını göstermektedir.

Banka likiditesi değişkeni, tüm bankalar ve konvansiyonel bankalar örneğinde takipteki krediler oranını %1 düzeyinde pozitif anlamlı şekilde etkilemektedir. Ancak, İslami bankalar örneğinde bu ilişki anlamlı değildir. Bu bulgu, daha likit olan bankaların daha fazla kredi riski alabildiğini ve dolayısıyla daha yüksek takip oranlarına sahip olduklarını göstermektedir.

Etkinlik değişkeninin, tüm bankalar ve İslami bankalar örneğinde %1 düzeyinde negatif anlamlı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ancak, konvansiyonel bankalar örneğinde anlamlı bir sonuç elde edilmemiştir. Bu sonuçlar, bankaların daha etkin operasyonlar yürütmelerinin takip oranlarını düşürdüğünü göstermektedir.

Banka aktif karlılığı değişkeni, konvansiyonel bankalar örneğinde %1 düzeyinde negatif anlamlı, tüm bankalar örneğinde ise %5 düzeyinde negatif ve anlamlı şekilde takipteki krediler oranını etkilemektedir. Ancak, İslami bankalar örneğinde bu ilişki anlamlı değildir. Bu bulgu, yüksek aktif karlılığa sahip olan bankaların daha düşük takip oranlarına sahip olduklarını gösterebilir.

Özsermaye karlılığı değişkeninin, tüm bankalar ve konvansiyonel bankalar örneğinde %1 düzeyinde negatif anlamlı, İslami bankalar örneğinde ise %5 düzeyinde negatif anlamlı şekilde takipteki krediler oranını etkilediği görülmüştür. Bu bulgu, yüksek özsermaye karlılığına sahip bankaların daha düşük takip oranlarına sahip olduklarını göstermektedir. Ancak, konvansiyonel bankalar örneğinde negatif bir ilişki tespit edilmemiştir.

Net faiz marjı değişkeninin, takipteki krediler oranına etkisi her üç örnekleminde de anlamlı bulunmamıştır.

Ekonomik büyüme değişkeninin, tüm bankalar ve konvansiyonel bankalar örneğinde takipteki krediler oranını %1 düzeyinde negatif ve anlamlı şekilde

etkilediği görülmüştür. Bu sonuçlar, ekonomik büyümenin bankaların takipteki kredilerini azaltıcı etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Enflasyon değişkeninin, tüm bankalar ve İslami bankalar örneğinde %5 ve %1 düzeyinde negatif ve anlamlı şekilde takipteki kredileri etkilediği görülmekle birlikte, konvansiyonel bankalar örneğinde ise anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Döviz kuru değişkeninin, konvansiyonel bankalar örneğinde takipteki krediler oranını %1 düzeyinde pozitif anlamlı şekilde etkilediği görülmüştür. Ancak, tüm bankalar ve İslami bankalar örneğinde anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Düzenleyici kalitesi değişkeninin, İslami bankalar örneğinde takipteki krediler oranını %1 düzeyinde pozitif anlamlı şekilde etkilediği görülmüştür. Diğer iki örnekleminde ise anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Finansal özgürlük değişkeninin, her üç örnekleminde de takipteki krediler oranını etkilediğine dair anlamlı bir bulgu elde edilmemiştir. Bu sonuç Ghosh (2016)'nın çalışmalarıyla örtüşmemektedir.

İşsizlik oranı değişkeninin, İslami bankalar örneğinde takip oranlarını %1 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde etkilediği bulgusu elde edilmiştir. Ancak, diğer iki örnekleminde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Son olarak, *Covid-19* değişkeninin, tüm bankalar, İslami bankalar ve konvansiyonel bankalar örneğinde %1 düzeyinde pozitif ve anlamlı şekilde takip oranlarını etkilediği görülmüştür. Bu sonuç, Covid-19 pandemisinin beraberinde tüm dünyayı saran bir etki gösteren ekonomik krizle birlikte takipteki kredileri artırıcı etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışmada belirlenen örneklem ve bu örnekleme dahil edilen ülkeler çalışmanın ilk sınırlılığı olarak kabul edilebilir. Çalışmada belirlenen zaman aralığı olan 2009-2022 dönemi çalışmanın diğer bir sınırlılığı olarak değerlendirilebilir. İleriki çalışmalarda makroekonomik ve banka düzeyinde farklı değişkenlerin de örnekleme dahil edilmesi ile araştırma konusu daha detaylı araştırılabilir. Ayrıca farklı panel tahminçileri kullanılarak elde edilen sonuçlar bu çalışmadan elde edilen sonuçlar ile karşılaştırılabilir.

Çalışmanın bir diğer kısıtı da dual bankacılık ülkelerinin dahil olduğu veri setinde yer alan Filistin, Lübnan ve Umman ülkelerinden Filistin'in içerisinde

bulunduğu savaş, Lübnan ve Umman'ın da çalışmanın dual bankacılık kapsamı nedeniyle çalışmada yer alan ülke örneklemlerinin en az bir İslami ve Konvansiyonel banka içermesi gerekliliğini sağlamamaları nedeniyle analizden çıkartılmak zorunda kalınması olarak gösterilebilir.

Elde edilen sonuçlar ışığında bankacılık sektörüne politika önerileri yapmak mümkündür; Banka Büyüklüğü değişkeninin kredi davranışını negatif olarak etkilediği bulgusu, daha büyük bankaların daha az kredi verme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Özellikle sermaye piyasasının yeteri kadar gelişmediği ekonomilerde bankaların vermiş olduğu kredilerin finansman ihtiyacı olan kesimin fonlanması açısından son derece önemlidir. Daha büyük bankaların daha profesyonel yönetildiği düşünüldüğünde ve analiz örneklemimizdeki ülkeler göz önünde bulundurulduğunda kredi miktarlarını artırmalarının ekonomik canlanmaya da destek olabileceğini söylemek mümkündür.

İkinci öneri, Banka Likiditesinde yaşanan artışların kredi davranışını azalttığını işaret eden sonuçlarla ilgilidir. Bankaların daha fazla likit kalmalarının kredilendirme düzeyini azalttığı analiz sonuçlarında görülmektedir. Bankaların likit kalması ve kredi vermeyi azaltması politika yapıcıların parasal bir daralma isteğinin sonucunda gerçekleşmiş olabilir; parasal daralma nedeniyle bankaların kredi vermek yerine daha karlı bir yatırım olarak görünen menkul kıymetlere yönelmeleri söz konusu olabilir fakat bu durum ekonomik daralmayı da beraberinde getirebileceği gibi özellikle sermaye piyasaları yeterli derinliğe sahip olmayan ve finansman açığını bankalar üzerinden sağlanan fonlarla kapatmak zorunda olan ekonomiler için fon bulmanın zorlaşacağı ve daralmanın derinleşeceği anlamına da gelmektedir.

Üçüncü öneri olarak, Finansal Özgürlük değişkeninin kredi davranışını İslami bankacılık örneğinde olumsuz etkilerken, konvansiyonel bankacılık örneğinde olumlu şekilde etkilediği bulgusunun elde edilmiş olmasından yola çıkarak; elde edilen bu sonuç her ne kadar İslami bankaların reel ekonomiyi fonlama prensipleri ve daha düşük sorunlu kredi miktarları ile örtüşmekle birlikte, İslami bankaların finansman kararlarında daha açık olmasının hem rekabet hem de ekonomik canlanmayı desteklemeleri açısından daha faydalı olmalarının mümkün olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bununla birlikte konvansiyonel bankaların finansal özgürlüğün pozitif etkisi ile birlikte vermiş oldukları krediler nedeniyle

oluşabilecek kredi kayıplarına dikkat etmeleri ve kredi politikalarını bu yönde geliştirmeleri gerektiğini de eklemek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Adzis, A. A., Sheng, L. E., ve Bakar, J. A. (2018). Bank Lending Determinants: Evidence from Malaysia Commercial Banks. *Journal of Banking and Finance Management*, 1(3), 36-48.
- Akhtar, M. A. M. (2020). Impact of Bank Internal and Macroeconomic Factors on Bank Lending Behavior in Pakistan. *Meritorious Journal of Social Sciences and Management*, 3(2), 30-46.
- Aksehirli, N. & Karahan, O. (2023). Türkiye'de Banka Kredilerinin Belirleyicileri. *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 8(2), 179-195.
- Albaity, M., Noman, A. H. M., Mallek, R. S., ve Al-Shboul, M. (2022). Cyclicalities of Bank Credit Growth: Conventional vs Islamic Banks in the Gcc. *Economic Systems*, 46(1), 100884.
- Alkhazaleh, A. M. K. (2017). Factors May Drive the Commercial Banks Lending: Evidence from Jordan. *Banks and Bank Systems*, 12(2), 31.
- Apaydın, F. (2018). Türkiye’de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 159-200. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Sbe/Issue/38515/450618>
- Azazi, H., & Ateş, S. (2022). Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Karşılaştırılmalı Bir Analizi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 17(1), 27-36.
- Arintoko, A. (2021). Internal Factors Affecting Commercial Bank Lending: Symmetric and Asymmetric Effects of Macro-Level Data Evidence. *Journal Keuangan Dan Perbankan*, 25(3), 717-733.
- Atasoy, T. ve Tanrıvermiş, H. (2021). Türkiye’de Konut Kredisi Hacmi ile Seçilmiş Makroekonomik Faktörler Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 59, 461-484.
- Atıcı, G. (2017). Finansal Piyasalar ve Kurumlar. Aysel Gündoğdu (Ed.), Finansal Yönetim İçinde (S.65-89), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Avadhani, V. A. (2008). *Fundamentals of Money and Banking, Global Media*. Proquest Ebook Central. <http://Ebookcentral.Proquest.Com/Lib/Klu/Detail.Action?DocId=3011215>
- Avdjiev, S., Aysun, U., ve Hepp, R. (2019). What Drives Local Lending By Global Banks?. *Journal of International Money And Finance*, 90, 54-75.
- Awdeh, A. (2017). The Determinants of Credit Growth in Lebanon. *International Business Research*, 10(2), 9-19.
- Aydın, N., Başar, M., ve Coşkun, M. (2017). *Finansal Yönetim*. (5th ed.). Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ayieyo, J. O. (2016). Determinants of Lending Behavior in Selected Commercial Banks in Kenya. *International Journal of Economics, Commerce And Management*, 14(9), 767-782.
- Babuşçu, Ş., Hazar, A., ve Ekim Kocaman, B. (2017). *Kredilendirmede Finansal Tablolar Analizi*. Bankacılık Akademisi Yayınları Myo, 3.
- Barlas, B. ve Özkul, G. (2023). Kredi İvmesi ve Kredi Değişkenleri Açısından Tüketici Kredileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14 (39), 1003-1029. <http://10.21076/Vizyoner.1219224>
- Berber, M. ve Daştan, C. B. (2020). Parasal Aktarım Mekanizmasının İşleyişi ve Etkinliği. *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-19.
- Blundell, R. ve Bond, S. (1998). Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models. *Journal of Econometrics*, 87(1), 115-143.

- Büyüklgaz, U. (2019). İçsel Para Teorisi ve Joan Robinson. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad)*, 11(20), 219-230.
- Cambazoğlu, B. ve Karaalp, H. S. (2012). Parasal Aktarım Mekanizması Döviz Kuru Kanalı: Türkiye Örneği. *Yönetim ve Ekonomi*, 19(2), 53-66.
- Canbaz, M. (2016). *Katılım Bankacılığı*. İstanbul. Beta Yayınları.
- Canbaz, M. F. ve Arifoğlu, A. (2018). Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 19-30.
- Cecchetti, G. S. ve Schoenholtz, L. K., (2020). *Money, Banking and Financial Markets*. McGraw Hill
- Cengiz, V. (2010). Keynesyen ve Monetarist Görüşte Parasal Aktarım Mekanizması: Bir Karşılaştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 115-127.
- Cennet, S. M. ve Çondur, F. (2021). Makroekonomik Göstergeler ve Tüketici Davranışları. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 52-67.
- Çelik, İ. E. ve Kayacan, M. (2023). Banka Kredi Hacmi ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Doğrusal Olmayan Eştümleşme Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(88), 1520-1532. <http://10.17755/Esosder.1259784>
- Çelik, K., (2004) *Uluslararası İktisat*, Derya Kitabevi, Trabzon,
- Daşbaşı, B., Barak, D. ve Çelik, T. (2019). Türkiye için Makroekonomik Performans Endeksinin Analizi (1990-2017): Yapay Sinir Ağı Yaklaşımı. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 93-112. <http://10.33399/Biibfad.589206>
- Discroll, J. ve Kraay, A. C. (1980). *Consistent Covariance Matrix Estimation With Spatially Dependent Data*. *Review of Economics And Statistics*, 80, 541-560.
- Doğan, V. (2015). *Banka Teminat Mektupları* (5th Ed). Savaş Yayınevi, Ankara.
- Doğukanlı, H., Afşar, A. ve Altınparmak, S. (2013). *Finansal Kurumlar*. Tc Anadolu Üniversitesi Yayını, (2772).
- Ergün Tatar, H., & Erdoğan, S. (2020). Türkiye’de Döviz Kuru ve Dış Borç İlişkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 47-61. <https://doi.org/10.17130/ijmeb.700844>
- Freixas, X. ve Rochet, J.C. (1999). *Microeconomics of Banking*, London, England: The Mit Press.
- Gani, A. ve Rasul, T. (2020). The Institutional Quality Effect on Credits Provided By The Banks. *International Advances In Economic Research*, 26(3), 249-258.
- Gnawali, B. (2022). Determinate of Lending Behavior of Joint Venture Banks in Nepal. *Patan Prospective Journal*, 2(2), 30-38.
- Grbić, M. ve Luković, S. (2020). The Relationship Between Banks’ Credit Activity And Economic Growth: An Empirical Research For The Republic of Serbia. *Industrija*, 48(2), 37-53.
- Gujarati, D. (2014). *Basic Econometrics* (4th ed.). New York, Usa: The McGraw-Hill Companies
- Gümüşsoy, F. G. ve Kılıç, R. (2019). Türkiye’de Makroekonomik Göstergelerdeki Değişim. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 62, 93-105. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Dpusbe/İssue/49502/561012>
- Gündoğdu, A. (Ed.). (2016). *Bankacılığın Temelleri*. Nobel Yayınevi.
- Güney, P. Ö. Turgut, K. (2020). The Relationship Between Bank Credits And Economic Growth: Turkish Example. *Kaujeasf*, 11(21), 353-386.
- Güriş, S. (2015). *Stata ile Panel Veri Modelleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Güvenoğlu, H. ve Serel, A. (2020). Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizması: Teorik Bir Değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İibf Dergisi*, 10(2), 445-474. <http://10.18074/Ckuiibfd.598022>
- Hammond, B. (1991). *Banks and Politics in America from the Revolution to The Civil War* (Vol. 99). Princeton University Press.

- Hanedar, A. Ö. ve Yıldız Hanedar, E. (2021). Makroekonomik ve Kurumsal Faktörlerin Kredi Genişlemesine Etkisi: Dünya Ekonomisi için Güncel Bir İnceleme, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 1610-1618.
- Hazar, A. ve Babuşcu, Ş. (2017). *Bankacılığa Giriş: Temel Bankacılık Bilgileri*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Hopoğlu, S. (2019). Yükselen Ekonomilerde İhracat-İthalat İlişkisi: Bir Panel Nedensellik Analizi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 24-56. <http://10.33692/Avrasyad.595466>
- Isa, M. A. M., Latif, R. A., Zaharum, Z., Nasrul, F. ve Noh, M. K. A. (2019). Factors Influencing Commercial Banks' Lending Behaviour in Malaysia. *Advanced International Journal of Banking, Accounting And Finance*, 1(1), 48-58.
- İlhan, S. T. ve Gökçe, A. (2024). Türkiye’de Takipteki Kredilerin Banka Kredi Verme Davranışına Etkisi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(1), 120-134.
- İsmiç, B. ve Şen, S. (2023). The Effect of Household Versus Enterprise Credit on Economic Growth in Türkiye. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), 659-670. Doi: 10.37880/Cumuiibf.1331347
- İspiroğlu, F., Sözen, Ç. ve Şeyranlıoğlu, O. (2023). The Relationship Between Domestic Credit Volume and Unemployment Rate in the Turkish Economy: An Empirical Analysis. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 26 (2), 481-490.
- Kamacı, A., Ceyhan, M. S. ve Peçe, M. A. (2017). Kredi Hacminin Para Arzı ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, İcmeb17 Özel Sayısı, 400-409.
- Karataş, A. R. ve Sever, E. (2023). *Finansal Sistemde Riskler ve İstikrara Etkisi: Mukayeseli Bir Analiz*. Eğitim Yayınevi.
- Kartal, F. (2022), *Yeni ve Geleneksel Para Politikası 1. Cilt*, Efe Akademi Yayınları
- Kaya, F. ve Doğan, İ. (2015), *Finansal Piyasalar*, Ferudun Kaya (Ed.), Finansal Yönetim İçinde (S. 50-70), İstanbul: Beta Yayınevi
- Kaya, Z., Şahin, L., Hacıevliyagil, N., ve Ekşi, İ. H. (2016). Bankaların Kredi Verme Davranışlarında Varlık Kalitesinin Etkisi, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(14).
- Korkmaz, O. ve Korkmaz, S. (2023). The Relationship between The Domestic Credit Volume Created by The Banking Sector And Economic Growth in The Turkish Economy: An ARDL Bound Testing Approach. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 622-632. <https://doi.org/10.29106/fesa.1255446>
- Küçükkoçoğlu, G., Kuzu, D.A. ve Göksu, G. (2019). Türk Bankacılık Sektörünün Kredi Hacmini Etkileyen Değişkenler ve Etki Düzeyleri, *Bankacılar Dergisi*, 109, 3-21.
- Le, H. N. Q., Nguyen, T. V. H., ve Schinckus, C. (2022). Bank Lending Behaviour and Macroeconomic Factors: A Study From Strategic Interaction Perspective. *Heliyon*, 8(11).
- Majeed, S., Iftikhar, S. F. ve Atiq, Z., (2019). Credit Activity and Growth Performance: Evidence From Panel Data. *Pakistan Journal of Applied Economics*, 29(1): 107-129.
- Masak. (2020). *Bankalar Sektör Araştırma Raporu* Erişim adresi: <https://Ms.Hmb.Gov.Tr/Uploads/Sites/12/2021/03/Bankalar-Sektor-ArastirmaRaporu.Pdf>
- Mishkin, F. S. (1996). *The Channels of Monetary Transmission: Lessons For Monetary Policy*, Nber Working Papers 5464, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Mishkin, F.S. (2011). *Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı*. (8. Baskıdan Çeviri), Akademi Yayıncılık.
- Miyajima, K. (2020). What Influences Bank Lending in Saudi Arabia?. *Islamic Economic Studies*, 27(2), 125-155.

- Nalın, H. T. ve Taşdelen, S. (2016). Bankalarda Kredi Arzını Etkileyen Faktörler. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 53(615), 65-75.
- Nguyen, C. P., Le, T. H., ve Su, T. D. (2020). Economic Policy Uncertainty and Credit Growth: Evidence From A Global Sample. *Research in International Business and Finance*, 51, 101118.
- Olokoyo, F. O. (2011). Determinants of Commercial Banks' Lending Behavior in Nigeria. *International Journal of Financial Research*, 2(2), 61.
- Olunuga, A. O. (2022). Determinants of Bank Lending and Credit Accessibility of Micro, Small and Medium Enterprises. *Journal Of Business Science*, 10(3), 299-313.
- Orhan, O. Z., ve Erdoğan, S. (2008). *Para Politikası*. 4. Baskı, Ankara: Yazıt Yayın Dağıtım
- Özcan, C. C. (2016). Parasal Aktarım Mekanizması Kanalları: Türkiye Üzerine Bir Analiz. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(32), 188-213.
- Özgür, G. (2008). İçsel Para Teorisi'ne Genel Bir Bakış. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 2008, 51-79.
- Öztürk, N. (2011). *Para Banka Kredi*. Ekin Yayınevi.
- Özulucan, A. ve Özdemir, F. S. (2010). *Katılım Bankacılığı Muhasebe Organizasyonu, Uygulamalar, Finansal Tablolar ve Bağımsız Denetim*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Palley T.I. (2002). Endogenous Money: What It is and Why It Matters, *Metroeconomica*, 53(2) : 152 -180.
- Parasız, M. İ. (2009). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*. Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Parasız, M. İ. (2011a). *Merkez Bankacılığı ve Para Politikası*. Ezgi Kitabevi.
- Parasız, M. İ., (2011), *Türkiye'de ve Dünyada Bankacılık*, Ezgi Kitabevi
- Pilatin, A. (2021). *Bankaların Kredi Kalitesi, Kredi Büyümesi ve Sosyal Sermaye İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gümüşhane
- Pollin, R. (1991). Two Theories of Money Supply Endogeneity, *Journal of Post Keynesian Economics*, 13(3), 366-96.
- Pollin, R. (1996). Money Supply Endogeneity: What are the Questions and Why Do They Matter. G. Deleplace, E. J. Nell (Eds.), *Money in Motion: The Post Keynesian And Circulation Approaches* içinde (490-515. Ss.). New York: St. Martin's Press.
- Rabab'ah, M. (2015). Factors Affecting The Bank Credit: An Empirical Study on The Jordanian Commercial Banks. *International Journal of Economics and Finance*, 7(5), 166-178.
- Rochon, L.P. (2001). Cambridge's Contribution to Endogenous Money: Robinson and Kahn on Credit And Money, *Review of Political Economy*, 13(3): 287-307.
- Roodman, D. (2009). A Note on The Theme of Too Many Instruments. *Oxford Bulletin Economics and Statistics*, 71(1), 135-158.
- Rousseas, S. (1986). *Post Keynesian Monetary Theory*, New York: M. E. Sharp.
- Saibal, Ghosh. (2016). Does Economic Freedom Matter For Risk-Taking? Evidence From Mena Banks, *Review of Behavioral Finance*, 8(2), 114-136.
- Sakızlı, A. (2019). Bankaların Kredi Hacminin Ekonomik Büyüme ile İlişkisinin Araştırılması: İngiltere Örneği. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 42-53.
- Sekmen, T., ve Topuz, S. G. (2020). Türkiye'de Kredi Büyümesinin Belirleyicilerinin Zamanla Değişen Nedensellik Testiyle Analizi. *Business And Economics Research Journal*, 11(4), 969-988.
- Sieroni, A. (2019). Endogenous Versus Exogenous Money: Does The Debate Really Matter?. *Research in Economics*, 73(4), 329-338.

- Stepanyan, V. ve Guo, K. (2011). *Determinants of Bank Credit in Emerging Market Economies*. International Monetary Fund.
- Şakar, B. (2009). *Banka Kredileri ve Yönetimi*. Beta Basım Yayım.
- Şahbaz Kılınç, N. ve Kılınç, E. C. (2020) Türkiye’de banka kredi kanalının etkinliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 418-431.
- Şıklar, İ. (2004). *Finansal Ekonomi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Tabachnick, B. ve Fidell, L. (2001), *Using Multivariate Statistics*. Boston: Allyn And Bacon
- Takan, M. ve Boyacığlu, M. A. (2011). *Bankacılık: Teori, Uygulama ve Yöntem*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Temb. (2013). *Parasal Aktarım Mekanizması*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, 1-17
- Tenekeci, M. (2017). *Katılım Bankacılığının Finansal İstikrara Etkisi: Türkiye Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 25. Konya: Kto Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.
- Topal, M., Eyduran, E., Yağanoğlu, A. M., Sönmez, A., ve Keskin, S. (2010). Çoklu Doğrusal Bağlantı Durumunda Ridge ve Temel Bileşenler Regresyon Analiz Yöntemlerinin Kullanımı. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 41(1), 53-57
- Toroslu, M. V. (2022). Finansal Piyasalar, *Satınalma Dergisi İçinde*, (Erişim Tarihi: 30.03.2024), <https://Satinalmadergisi.Com/Finansal-Piyasalar/>
- Tunç, H. (2000). Soru ve Cevaplarla Öfk’lar. *Bereket Dergisi*, Yıl 3, Sayı 10, 13.
- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. Nesil Yayınları.
- Ünal, S. Z. ve Ocak, M. (2020). Türkiye’de 2003-2018 Yılları Arasında Tüketici Kredi Hacmini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Toros Üniversitesi İşbf Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12), 1-18.
- Vurucu, M. ve Arı, M. U. (2014). *A’dan Z’ye Bankacılık, Yasal Mevzuat-Ürün ve Hizmetler-Uygulamalar*. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Vurur, N. S. ve Yıldız, M. (2023). İşletme Kredilerinin Ekonomik Belirleyicilerinin Parametrik Olmayan Bir Yaklaşımla Analizi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 176-189. <https://Doi.Org/10.29106/Fesa.1227639>
- Yalçın, A. ve Yalçın, S. (2017). Dünya Bankası ve Imf Verileri Işığında Türkiye’nin Ekonomik Görünümü (2000-2015). *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 63-88. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Hiad/İssue/36080/405094>
- Yanpar, A. (2014). *İslami Finans İlkeler*. Araçlar ve Kurumlar, Scala Yayıncılık, İstanbul.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2016). *Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı*. (3 rd). İstanbul: Beta Yayınları.
- Yeter, F. ve Eroğlu, İ. (2022). Türkiye’de Enflasyon, Döviz Kuru Ve Kredi Büyümesi İlişkisi: Fourier-Shin Eş Bütünleşme Analizi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (4), 840-848. Doi: 10.29106/Fesa.1200831
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 107-117.
- Yılmaz, F. (2019). *Türkiye’de Kredi Büyümesinin Belirleyicileri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Abd, Ankara
- Yiğitbaş, Ş. B. (2015). Türkiye’de Özel İşletme Kredilerinin Belirleyicileri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 47, 287-297.
- Yöyen, H. T. (2023). 100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme. *Fiscaoeconomia*, 7(Özel Sayı), 283-309. Doi: 10.25295/Fsecon.1358726
- Yurtkur, A. K. ve Yalçın, E. E. (2020). Türkiye Açısından Parasal Aktarım Mekanizması Kanallarının Svar Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(4), 745-761.

Yücel, E. (2021). Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranının Belirleyicileri. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 60-70.

Zulhibri, M. ve Rizky Prima Sakti, M. (2018). Bank Lending Behavior and Business Cycle in Dual Banking System: Evidence From Indonesia. *Islamic Economics and Finance Research*, 1-19.

URL KAYNAKLAR

World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. GDP growth (annual %). (2023, 13 Temmuz). Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2022&start=1961&view=chart>

International Monetary Fund, International Financial Statistics and data files. Inflation, consumer prices (annual %). (2023, 13 Temmuz). Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>

Türkiye İş Bankası. (2023, 13 Temmuz). Erişim adresi <https://www.isbank.com.tr/is-ticari/tarim-ve-hayvancilik-kredileri>

HalkBank Kobi. (2024, 8 Ocak). Erişim adresi: <https://www.halkbankkobi.com.tr/tr/kobi/finansmanlar/dis-ticaretin-finansmani/Dis-Ticaretin-Finansmani.html>

VakıfBank. (2024, 8 Ocak). Erişim adresi: <https://www.vakifbank.com.tr/bireysel-krediler.aspx?pageID=237>

AlternatifBank. TCMB Reeskont Kredileri. (2023, 13 Temmuz). Erişim adresi: <https://www.alternatifbank.com.tr/kurumsal/dis-ticaret-finansmani/tcmb-reeskont-kredileri#nedir>

İhracat Yönetmeliği. (2024, 8 Ocak). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=10365&MevzuatTertip=5>

Dünya Bankası, (2023, Temmuz 13). Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>

Gedik Yatırım. (2023, Temmuz 13). Erişim Adresi: <https://gedik.com/yatirimci-sozlugu/d/doviz-kuru> Erişim Tarihi: 13.07.2023

Döviz Kuru Nedir?, (2024, 08 Ocak). Erişim Adresi: <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/blog/sayfalar/doviz-kuru-nedir.aspx#:~:text=Nominal%20d%C3%B6viz%20kuru%2C%20reel%20d%C3%B6viz,say%C4%B1da%20d%C3%B6viz%20kuru%20t%C3%BCr%C3%BC%20vard%C4%B1r.> Erişim Tarihi: 08.01.2024

Regulatory Quality Indicator. (2024, 08 Ocak). Erişim Adresi: <https://www.mcc.gov/who-we-select/indicator/regulatory-quality-indicator/>

TCMB., Enflasyon ve Fiyat İstikrarı, (2023, Temmuz 13). Erişim Adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglefndmkaj/https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/06084069-3751-44a3-ba98-fc5a65b908ba/Enflasyon_FiyatIstikrari.pdf?MOD=AJPERES